

त्वमिपिं म्हसीके

रमेशमान पिया :

नेपालभाषा स्यःया अतिकं सशक्त व अथक कार्यकर्तातय नं काइबलय रमेशमान पिया अग्रपंक्तिइ लाःवइ । भाषिक आन्दोलनय लगे जूगु हे कारणं जेल जीवन समेत ओगे यानादीधुंकूम्ह भाजु पिया नेवाः संस्कृतियात थःगु हे मौलिक दृष्टिकोणं स्वयाः विप्लेषण यानादीम्ह छम्ह संस्कृतिहयमि नं खः । वयंकलं थःत संस्कृतिविद धकाः दावी यानामदीसां संस्कृति सम्बन्धी वयंकःया च्वसु सुं नं विज्ञया विश्लेषण स्वयां म्हो धाःसा मजू ।

रमेशकाजी स्थापित :

अर्थ प्रकाशन प्रा.लि.या कजि भाजु रमेशकाजी स्थापितयात मूलतः नेपालभाषाया छम्ह सशक्त निबन्धकार व पत्रकारया रुपय् सकस्यां म्हस्यू । थःपिनि नियमित च्वज्याया हे भवलय वयंकलं नेवाःतयसं हनीगु नखःचखः व नेपाःया हे अन्य जातिं हनीगु नखःचखः बारे नेवाःतय दथुइ हे खने दयाच्वंगु भमयात चीकेगु भाःपाः छुं छुं च्वसुत च्वयादीगु दु । थव सम्बन्धी वयंकःया च्वसुं अज्याःगु भम निवारण यानाः नेवाः संस्कृतिया मौलिकता अक्क तिफ्यायेत उवाहालि याइगु आशा कायेफु ।

प्रेममान चित्रकार :

नेपाःया परम्परागत चित्रकला पौभाः च्वज्याय् प्रेममान चित्रकार स्वयम् हे छपाः गब्लें हयामवनीगु अमूल्य पौभाः जुयादीधुंकूगु दु । थव बाहेक नं म्ये व नेवाः संस्कृतियात कयाः वयंकलं च्वयादीगु च्वसुत अतिकं स्याचु । नेवाः संस्कृति व नेवाःतयसं पुज्याइपिं देवदेवीपिनि बारे वयंकःया बिचाः अतिकं मौलिक खनेदु, गुगु वयंकःया थःगु हे अध्ययनया उपज खः । वयंकः थौकन्हय नेपालभाषा एकेदमिया प्राज्ञ जुयाच्वनादीगु दु ।

नीगु संस्कृति

रवि शाक्य
इखाछै, यल

नीगु संस्कृति

नीगु संस्कृति
(ब्रह्म मूना)

अर्थ प्रकाशन प्रा.लि.

सफू	: भीगु संस्कृति (च्वसु मुना)
पिकाक	: अर्थ प्रकाशन प्रा.लि. थाय्मर, यें।
द्यव:	: रविन सायमि
किपा	: चन्द्रमान महर्जन
स्केच	: साजन नक:मि
कम्प्यूटर	: सर्भिस डट कम
पिदंगु	: ने.सं. ११२२ दिल्ली
नहापांगु पिथना	: द्व:छि
थाकु	: इन्द्रेणी अफसेट प्रेस अनामनगर, यें।
स्वयानिङ्ग	: पोली इमेज पुतली सतक, यें।
मू	: २०/- तका

Jheegu Sanskriti

(A Collection of articles on Newah Culture
by various writers)

पिका:पाखें

ने वा:त संस्कृतिइ तसक' त:मि, थुपिं तसक' सुसंस्कृत जाति स: । - थव सैं नेपा:या मेमेगु जातिं जक मसु, नेवा: संस्कृतियात कया: अध्ययन या:पि यक्व हे विदेशी विद्वानतय्सं धया वयाचवंगु दु । धार्थे धायेगु स:सा सु छठह मनुसं थ:गु जन्मका:छि बिका: अध्ययन या:सां न नेवा: संस्कृतिया दक्व सैं पितहयेफइ मसु । तर संस्कृतिइ थापायसक' त:मि सयां न यक्व नेवा:तय्सं थ:पिसं हना वयाचवनागु संस्कृतिया बारे बालाक चिउता: कायेगु यानाचवंगु मदु । नहापांनिसैं यानावयाचवंगु चलन स:, अथे जूगुलिं यायेमा: धयागु अन्ध परम्परा हे अप्व: ज्या यानाचवंगु सनेदु । थथे जूगु छता कारण ला भी पुर्सापिनि 'कने मत्य:' व 'क्यने मत्य:' यायेगु संस्कार याना: न स: । तर आ:यापि नेवा:तय्के साँस्कृतिक जागरण यक्व हे वयेधुंकू दु ।

भीसं थःपिसं बुसानिसं सीबलय व सीधुकाः तर्कं याना वयाचवनागु थीथी संस्कार, म्वाणा चवैतले हनेगु याना वयाचवनागु नखःचखः, जात्रा, पर्व, मेला व धार्मिक संस्कार, सामाजिक विधि व्यवहार आदि दक्कं भीसं छु कारणं याना वयाचवनागु सः, हना वयाचवनागु सः, थुकी छु दर्शन सुलाचवंगु दु, थुकी गज्याःगु व्यावहारिकता दुथ्यानाचवंगु दु धकाः कुतु कुलाः स्वयेगु न्यनेकने यायेगु, अध्ययन यायेगु बानि आःयापि यक्व हे नेवाःतयके दयावये धुक्कगु दु । नेवाः संस्कृतिया बारे सयेकाः सिइकाः थम्हं न उकी छु सः, गथे सः धकाः चिन्तन मनन यानाः चवसु चवयाः पिकायेगु ज्याय न आपालं नेवाःत न्हयचिला वयेधुक्कगु दु । थव लसताया सँ सः । थवहे भवलय “सन्ध्या टाइम्स” न्हिपौ पिदसां निसं आःतकया दुने नेवाः संस्कृतियात कयाः थीथी चवमिपिसं चवयातःगु यक्व हे चवसु पिदनेधुक्कगु दु । अथे पिदंगु चवसु मध्ये स्वम्ह चवमिया ग्यसुलाः ताःगु छु छु चवसु ल्ययाः, अले व हे चवमिपिसं मेमेगु पत्रिकाय पिथंके बियातयादीगु छपु निपु चवसु न दुथ्याकाः थुगु सफू पिथनागु जुल । थुगु सफूया निंति चवसु ल्ययेगु ज्या जूबलय जिमिसं विशेष रुपं थव सँय ध्यान बियागु दु कि नेवाःतयगु संस्कृति वास्तवय छु दर्शन प्रेरीत संस्कृति सः, अले नेवाःतयसं व नेवाः मखुपिसं छन्हु हे लाकाः हना वयाचवंगु कारणं हे जक छगू हे नखः थें दक्कं भ्रम जुयाचवंगु गुलिसे नखः वास्तवय आधारभूत रुपं हे यक्व सँय पाः धयागु सँ थव सफू छगू जक ब्वनागुया लिधंसाय न ब्वेमिपिसं मोठामोठ रुपं जक जूसां थुइके थफयेमा ।

सला वंगु न्हदँ १९२२ या लसताय पिदंगु “सन्ध्या टाइम्स”य जिमिसं थुगुसी तःजिगु सफू छगू पिकायेगु व उगु सफू न्हदँया लसताय पिथनागु क्यालेण्डरय तयातयागु कुपन चानाः बिउम्हेसित बछि मुलं हे बिइगु धकाः बचं बियागु सः । अले बचं कथं बछि मुलं बिइगु न जुइ । तर उगु बचं पूर्वकेत हे जक थुगु सफू पिथनागु धाःसा मखु । आः लिपा लिपा न विशेष यानाः नेवाः संस्कृति सम्बन्धि बाबालाःगु सफू पिथना तु वनेगु जिमिगु उवसाः दु । आः थें हे छिकपिनिगु तिबः व हःपाः दयां तु वन धाःसा उगु ज्याय जिपि ताःलाइ धकाः न भलसा कयागु दु । सुभाय ।

कजि
अर्थ प्रकाशन प्रा.लि.
थकूछें, थाय्मदु, यें ।

धलः

नेवाः दर्शन	१
नेवाः समाजया संरचना	५
नासः व नासःद्यः	१३
छाय् पुज्यायेगु योमरि ?	१७
पिने जक मखु दुने नं दु म्वःल्हुइमाःगु तिर्थ	२१
नवदुर्गा जलय् बिज्याइगु न्हि भलभल अष्टमि	२५
गुंला बाजं म्हिगः व थौं	२९
देह व चित्त शुद्धिया नखः गुन्हिपुन्हि	३३
भीसं छाया नयेगु समयवजि ?	३७
हाथु छाया हायेकी ?	४१
मोहनि व दशैं व हे मखु	४३
मोहनि मातृशक्तिया आरधना यायेगु नखः	४७
नेवाःतयसं पुज्याइम्ह भिंछम्ह लक्ष्मी	५३
भीसं पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः गज्याःम्ह ?	५९

नेवाः दर्शन

ने

वाः छगू राष्ट्र खः, अले सलंसः
दै न्हयवंनिसें थीथी इलय् वःगु
थीथी कथंया शासन व्यवस्था व
व व्यवस्था न्हयाकावःपिं शासकतय्सं
नेवाःतय्त थीथी इलय् थीथी कथं हे
ववत्यलावंगुलिं यानाः हे थौं नेवाः
धयापिं जनजातिया भवलय् लाःवःगु
खः धयागु खँय आः विवाद मदये
धुंकल । ल्यं दनिसा थुलि हे जक खँ
ल्यं दनि कि नेवाः राष्ट्रया ब्याख्या
बांलाक जुइ फ्याचवंगु मदुनि । लिसें
छमह छमह नेवाःतय्त भी नेवाः धयापिं
श्व खः धकाः थुइकाबीगु ज्या याये नं
ल्यं हे दनि ।

रमेशकाजी स्थापित

थथे थुइके बी मफयाच्वंगुलिं, अले विदेशं दुहांवःगु व नेपाःया हे मेमेगु जातिया संस्कृति नं नेवाः संस्कृतिइ ल्वाकज्याज्यां वयाच्वंगुलिं यानाः यक्व थें नेवाःतयसं थः छु खः धकाःहे म्हसीके मफया वनाच्वंगु दु । थज्याःगु इलय् भी नेवाः धात्थें छु खः ले धकाः दुवाला स्वयेत भीके आः ल्यं दनिगु दक्कले क्वातुगु लिधंसा धयागु भीसं आःतलें नं हना वयाच्वनागु नखः चखः, जात्रा-पर्व अले बुसानिसें सीबल्य तक यायेमाःगु थीथी संस्कार हे जक खः ।

आः वयाः भीसं सकल नेवाःतयगु दक्कले तःजिगु मंकाः नखः धकाः घोषणा हे याये धुंगु म्हपुजां निसें कयाः दच्छियंकं वइगु थीथी नखःचखः व जात्रा पर्व पाखें बांलाक दुवाला स्वयेबल्य छता खँ यच्चुक हे सीदइ कि नेवाःत न हिन्दू खः, न बौद्ध खः । नेवाः नेवाः हे जक खः, अले नेवाःतयगु थःगुधर्म दु, अले वहे धर्मकथं हे संस्कार हना वयाच्वंगु दु । थौं हिन्दू नेवाः व बौद्ध नेवाः धकाः गुगु निता धर्मयापिं नेवाःत दयाच्वंगु खः, व ला लिपा लिपा जक दयावःगु खः । तर थुकथं नेवाः दुने नं थीथी धर्म खने दयावःसां न्हापानिसें थःगु कुलं ज्वनावयाच्वंगु धर्म धाःसा नेवाःतयसं मत्वःतू गुकिं यानाः नेवाःतय दच्छियंकं वइगु थीथी नखःचखः, चाहे व हिन्दू नेवाः जुइमा, चाहे व बौद्ध नेवाः जुइमा, हनावयाच्वंगु दु ।

छाय् जुयावल ले सा थथे ? थ्व खँ थुइकेत भीसं दक्कले न्हापां नेवाः संस्कृति व नेवाः दर्शन निं थुइकेमाः । भीगु नेवाः संस्कृति दुने सुलाच्वंगु दर्शनपाखे दुवाला स्वयेबल्य विद्वान च्वमिभाजु बलदेव जुजु 'नेवाः संस्कृति व नेवाः दर्शन' नांगु थःगु सफुली न्ह्यथना तयादीगु खँ पायछि हे खने दःवइ कि भी नेवाःतयगु दर्शन मोक्ष प्राप्ति यायेगु मखसे देवत्व प्राप्त यायेगु खः, सुं छम्ह चःया शरणय् वनेगु मखसे थः हे चः जुयावनेगु खः । भी नेवाःतयसं चः धकाः पुज्याना वयाच्वनापिं गुलि नं दु, इपिं सकलें हे छगू इलय् मनू हे खः, मनुखं हे चः जुयावपिं भी हे पुर्खापिं खः । अथे जूगुलिं हे भी नेवाःतय आजुद्यः व अजिमा चः धकाः यक्व हे चःपिं दु, अले व चःपिनिगु इतिहास मालावनेबलय लुयावइगु गुलि नं किंवदन्ति दइ, उकथं स्वयेबल्य इपिं फुक्क हे आजु व अजिमापिं छगू इलय् मनू हे खःगु व इपिं भी हे पुर्खा जुयाच्वंगु खँ सीदइ ।

यें देशय् जक स्वयेगु खःसां वंघःयाम्ह आजुद्यः आकाश भैरव किराँती जुजु यलम्बर खः धयातःगु दु । येंया क्वःने च्वपिनि आजुद्यः पचलि भैरव फम्पियाम्ह थकूजु खः धयातःगु दु । अथे हे बिज्यासःचः मखंया चःब्रम्हूखलःया म्हायामचा खःसा सिथिनखःबलय जात्रा यानाहइम्ह सिथिद्यः (कुमार) कायमचा खः । थुकथं हे ब्यापारित सकसिनं हे तसकं हनातःम्ह चः भिंघःया नां तुयूखाः ज्यापु खः धयातःगु दु । पाहाँचःहेबलय खतय तयाः जात्रा याइपिं, कंग, लुमरि, लुँचुभुलु, लुँति आदि अजिमापिं नं छगू इलय् मनू हे खः धयातःगु दुसा गथामुगःबलय दुवातय दुवातय थनीम्ह गथामुगः नं छगू इलय् मनू हे खः धयातःगु दु ।

थःथःगु लागाया पुर्खापित आजु व अजिमा कथं हनीगुया दसु किपूया बाघभैरव व सक्वया बज्रयोगिनी नं खः । किपूयापिसं बाघभैरवयात आजुद्यः धकाः हनाच्वंगु दुसा सक्वयापिसं बज्रयोगिनीयात म्हासुखाः माजु धकाः हना वयाच्वंगु दु । थुकथं हे मालावं वन धाःसा नेवाःतयगु बस्ती बस्ती पतिकं हे भीसं आजुद्यः व अजिमाद्यः लुइके फइ । थथे दयाच्वंगु कारण भी थः हे

पुर्खायात चः यानाः पुज्याना वयाच्वनापिं जूगुलिं खः । थुकिया छगू प्रत्यक्ष दसु ला संसारय् हे 'लिभिङ्ग गडेज' कथं नांजाःम्ह कुमारी हे दु । थ्वयां लिसें यलया बृंगद्यः व येंया जनबहाःचःपित भी नेवाःतय बुसानिसें यायेमाःगु सकतां संस्कार यायेमायेका तःगुलिं नं क्यनाच्वंगु दु कि इपिं नं छगू इलय् मनू हे खः । थ्व फुक्क खँ यच्चुक हे सीदत कि भी नेवाःत मनुयात हे चः दयेकीपिं खः, अले थः हे चः जुयावनीपिं खः । भीसं दय्दसं नेपाल संवत् न्हूदं कुन्हु म्हपुजा नखः हनाः थःगु हे म्हायात चः भाःपियाः पुज्याना वयाच्वनागु कारण नं थ्व हे खः ।

भीगु नखःचखः व संस्कारया दुने हे बांलाक दुवालाः स्वयायंकेबलय् भीसं थ्व खँ नं बांलाक हे थुयावइ कि भी नेवाःत मनुयात पुज्याइपिं जक नं मखु । छम्ह मनुयात म्वायेत गुलि तक वस्तु माःगु खः, व दक्वयात हे चः भाःपीपिं खः । म्हपुजा यायेबलय् भीत तःसिब्व धकाः न्ह्यच्याकीगु सिसाबुसाया ब्वय् नं भीसं जाकि व स्वां कयाः पुज्यानाः तिनि लः ल्हानाकाइ । अथेहे खेलुइताः नं भीसं स्वां जाकि पुज्यानाः तिनि लः ल्हानाकाइ । सिसाबुसां भीगु म्ह बांलाकेत छु ज्या याः, अले मतजलं भीगु जीवनय् छु ज्या याइ धयागु खँ धयाच्वने म्वाः । म्हपुजा यायेबलय् भी छेंय् न्हियान्हिथं छयला वयाच्वनागु तुफि, हासा, ल्वहंमा, लःघः आदियात नं मन्दः हे दनाः पुज्याइ । थथे यायेबलय् थ्व नं भीसं भीत म्वायेत माःगु दक्व वस्तुयात चः भाःपियाः पुज्यानागु जुल ।

मोहनबलय् नं भी नेवाःतय मेमेगु जातियापिनि थें मखु । अब्ले नं भीसं भी पुर्खानिसें ज्वनावयाच्वंगु गुगु ज्या खः, व ज्या यायेत माःगु ज्याभः स्वनाः पुज्यायेमाः, बुँज्या याइपिनि कू तःकू तक स्वनाः पुज्याइ । दकःमि सिँकःमि, ल्वहँकःमि, मरिक्कःमि आदिपिनि नं थःपिसं छु छु ज्या यायेगु खः, वहे ज्या यायेत माःगु ज्याभः दक्व स्वनाः पुज्याइ । थथे पुज्यायेगु यानातःगु धयागु नं धात्थें ला थःपिं ल्हाः म्हुतु चूलाकेत ग्वाहालि यानाच्वंगु ज्याभःयात नं चः हे भाःप्युगु जुल । छायाःसा व ज्याभःया ग्वाहालि हे थःत ज्या चूलात, नये दत, अले बांलाक म्वायेखनाच्वन ।

'ब्यांजा नके' कुन्हु ज्यापुतयसं थःगु बुँइ बालि स्यंकीपिं की काय्त् नयाः बालिया रक्षा यानाव्यूम्ह ल्याखं ब्याचित तकं पुज्यानाः जा नकीसा भी गनं छेंय् न्हू बालि दुहांवल धाःसा व अन्नया द्वय् न्हापालाक पुज्याइ, अले तिनि व अन्न क्वकाइ । योमरिपुन्हि कुन्हु धान्यलक्ष्मी धकाः भीसं अन्नयात हे पुज्यायेगु खः ।

थुकथं नखःचखः व पर्व त्वःताः भीगु न्हियान्हिथंया दिनचर्या पाखे मिखा ब्वल धाःसां भीसं यच्चुक हे खनी कि नेवाःत थःगु जीवनयात माःगु सकतायात हे चः भाःपीपिं खः । न्हापा न्हापा जूसा भी नेवाःतय सुथ न्हापां पिखालखुइ बँथिलाः चः पुज्यानाः मत बिइगु खः, थ्व चलन आः नं गनं गनं छेंय् दनि तर यक्व छेंय् मदये धुंकल, तर थःगु छेंय् नं पिहां वनेबलय् व लिपा थःगु छेंय् दुहां वयेबलय् थःगु छेंया लुखा फुसय् भागि यानावनीपिं नेवःत आः नं यक्व दनि । थ्व भीसं थःगु छेंयात हे चः भाःपियागु जुल । अथेहे न्हापा न्हापा लुँवहया ज्यासलय् ज्या याइपिनि मि ख्वायेगु भुतूप्वाः च्वसं ग्वाखंचा थें प्वाः छप्वाः तयाः अग्निदेवता धकाः नित्यपुजा यायेगु चलन दुगु खः । आः थ्व चलन मंत । ज्यासलय् जक मखु भुतुलिइ जा थुइबलय् जा तयावी न्ह्यः

न्हापालाक भुतूया थाय्मिइ निं. न्हापालाक जा कें छइ । थ्व भीसं थःपिंत न्हियान्हिथं जा बुकाः नकेत ग्वाहालि यानाच्चंगु भुतूयात नं छः हे भाःपियागु जुल ।

थुकथं भी नेवाःत छम्ह मनुखं सुथांलाक जीवन हनेत माःगु गुलि नं दु, व सकतांयात हे छः भाःपियाः पुज्यायेमाः धयागु दर्शन ज्वनाः म्वानाच्चपिं खः, अले नेवाःया धात्थेंया धर्म नं थ्व हे खः । भी नेवाःत सकसिनं नं थ्व खँ बांलाक थुइके फयावन धाःसा पक्का नं नेवाः भी नेवाः हे जुइ ।

नेवाः समाजया संरचना

ने

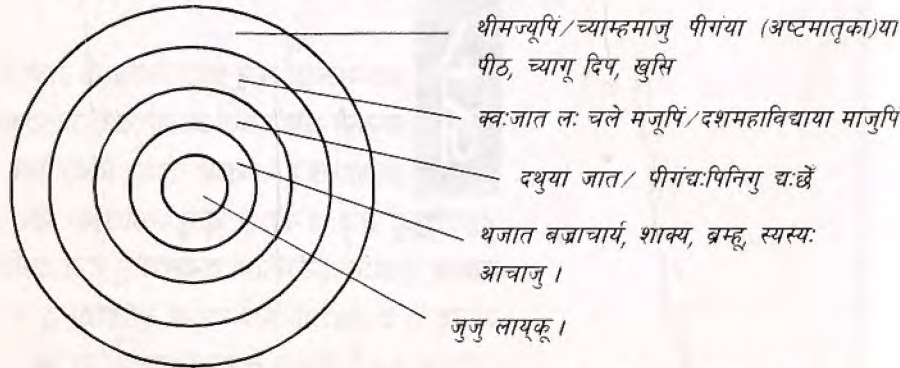
वाः समाज छगू जात विशेषया समाज मखसे थीथी धर्म नालाच्चपिं जातजाति जानाः छगू राष्ट्रया रुपय् विकसित जुइधुंकूगु समाज खः । थुगु समाजया संरचनाय् नेवाःतय्सं नाला वयाच्चंगु धर्म दर्शन संस्कृति व जातजातिया अहम भूमिका दु । धार्मिक सम्प्रदायया ल्याखं धायेगु खःसा नेवाः समाजय् दुने बौद्ध व हिन्दू यानाः निश्चः धर्मात्मवीतय्गु प्राधान्यता दु ।

रमेशमान पिया

नेवा: बौद्ध समाजय् बौद्ध धर्मया स्वंगू कव: हिनयान, वज्रयान व महायान मध्ये वज्रयान व महायान धर्मया दार्शनिक व सांस्कृतिक प्रभाव क्वातुगु खनेदु। अथे हे हिन्दू नेवा:तयगु दथुइ नं शैव व शाक्त मतया गुलि दार्शनिक व सांस्कृतिक प्रभाव दु उलि वैष्णव मतया मदु। थुलि जक मखसे नेवा: समाज धयागु तान्त्रिक दर्शन पाखें निर्देशित जुया: आगम परम्पराया लिधंसाय् धस्वानाच्वंगु समाज ख:। उकिं नेवा: समाजया संरचना थुकिया भौगोलिक बनौट विकासक्रम तन्त्रयानपाखें सिंचित बौद्ध व शैव दर्शनया प्रतिविम्ब ख:।

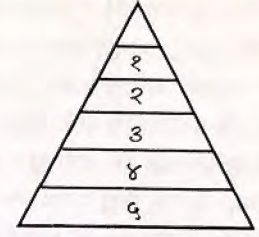
■ जातीय संरचना

नेवा:तयगु समाजया संरचना भौगोलिक बनौट व विकासक्रमया छगू क्वातुगु आधार नेवा:तयगु जाति व्यवस्था नं ख:। नेवा:तयगु जातया वर्गिकरण उमिसं नाला वयाच्वंगु ज्या, लजगा:, सीप, कला आदिया लिधंसाय् यानात:गु खनेदु। थुकथं नेवा:तयत त:ताजि जातय् ब्वथलात:गु छाय् गथे व गुकथं धका: क्तुकलेगु थ्व च्वसुया आजु मखु। ब्वथला त:गु जातिया लिधंसाय् नेवा:तयगु थायबाय्या विकासक्रमयात न्हयब्वयेगु तातुना जक ख:। सामान्यतया: नेवा: समाजयात जातया लिधंसाय् खुब्वय् ब्वथलात:गु खनेदु। दकलय् च्वय्या ब्वया ल्याखं जुजु व लाय्कू, अनलि छसिकथं थजातया ल्याखय् बौद्ध धर्मात्मकीया शाक्य बज्राचार्य व हिन्दूतय् ब्रम्ह, स्यस्य: व आचाजुपित लाकात:गु दु। दथुया जातय् ज्यापु जाति व क्वजात कथं नौ, कौ, तिपे, गथु, खुस: आदि जाति दुध्याकात:गु दु। ल: चले मजुपिं धका: नाय, जुगितय्त कयात:गु दुसा थी मत्य:पिं धका: च्यामखल:, द्य:लातय्त कयात:गु दु। नेवा: देया स्वरुप ब्वथलात:गु जात जातिया लिधंसाय् धायेगु ख:सा थुकिया स्वरुप छगू बृहत मण्डपया रुपय् खनेद:वइ। थुगु मण्डपया केन्द्रविन्दू जुजु व लाय्कू जुइ। लाय्कूयात समाजया शक्तिशाली वर्ग थजात न्हय:ने व शक्ति श्रोतविहित छसिकथं दथुया जात, क्वजात, ल: चले मजुपिं व थीमत्य:पिं वर्ग धका: दकलय् ल्यूने लाका: मण्डलाकार रुपय् भुनाच्वंगु दयाच्वनी। तर थौकन्हय्या आधुनिक समाजय् भी नेवा:तय नं छुं नं जात जाति निश्चित थासय् जक च्वनेमा: धैगु मान्यता मतयेधुकल। कानुनी बाध्यता नं मदयेधुकल। अयनं न्हापाया नेवा: समाजया प्राचीन मण्डलाकार संरचनाय् पुष्टि याइगु छुं छुं पुलांगु दसुया नितिं उब्जे थीमत्य:पिं धका: ब्वथलात:गु जातया पोडे, द्य:ला जाति आ:तक नं देशं पिने हे च्वनाच्वंगु दु। थुमिसं थ:गु वस्ती विस्तार देश दुने याये फयाच्वंगु मदुनि। जबकि नेवा: समाजं पिनेयापिं गैर नेवा:त, नेपा: देशं पिनेया मस्या, मुस्मांतय्सं तक नं नगर दुने स्थायी बसोबास याये धुकूगु दु। नेवा: समाजया संरचनायात जातीय आधारय् क्वय् न्हयथनाथें मण्डपया रुपय् न्हयब्वयात:गु खनेदु।

नेवा: समाज दुनेया थीथी जातजातिया अन्तरसम्बन्ध, सामाजिक प्रतिष्ठा व दायित्वया लिधंसाय् थुगु समाजया जातीय संरचना थुकथं ब्वथला: स्वयेफु -

- १) थजात
- २) दथुया जात
- ३) क्वजात
- ४) ल:चले मजुगु जात
- ५) थी मज्युगु जात

१) थजात

नेवा: समाज दुने शैव नेवा:तयगु धार्मिक कर्मकाण्डया नितिं पुरोहित/गुरु जुया: ज्या यायेगु दायित्व दुपिं ब्रम्हूत अथेहे बौद्ध नेवा:तयगु दथुइ बज्राचार्य व शाक्य जात दकलय् च्वय्यागु थजात ख:।

थजात दुनेया मेगु कव: कथं लाय्कू लिसे सतीपिं, जातीय रुपं प्रशासनिक अभिभारा क्वबिया वयाच्वपिं स्यस्य:त ला: व:। स्यस्य:त छथरी व पाँचथरिया ल्याखं थवंथवय् विभाजित खनेदु। छथरी स्यस्यलं थ:गु जात स्वयां क्वय्यामह भम्चा दुत हल धा:सा वयात आगमय् दुमकायेगसया लिसें जात बाहेक यायेगु याइ। थुकथं स्यस्य:तयगु दथुइ नं थवंथवय् त:धं चीधंया विभाजन दु। छथरी व पाँचथरी स्यस्य:तयगु छुं छुं जात थन न्हयब्वयाच्वना - जोशी, राजभण्डारी, महाजु (अमात्य), प्रधानांग, मल्ल, हाडा, कसजु (कायस्थ), तचाभारी, मुनकर्मि, तिमला, साङ्गामि, कोङ्गास्य, खैधौमाकु, गोंग, पंमाय्, कपतग्व:, राय, पलिखेल, प्रधान, खय्गुलि, पिया, चिपालु, मास्के, न्याछ्यो, जोन्छे, भद्रा, बैद्य, आचाजु (कर्माचार्य), कक्षपति, राजवंशी, मुलमि, तिनी (शिताचार्य) आदि।

२) दथुया जात

थजात धुंका:या मेगु त:धंगु जात धइगु ज्यापु जात ख:। बुँज्या ज्यापुतय्गु वास्तविक म्हसीका ख:। बुँज्या बाहेक थुमिसं याना वयाच्वंगु लजगा:या ल्याखं नं जात च्वयेगु चलन दु। गथे सा लहीपिं सापू, म्येय् लहीपिं म्येयपु, सिँज्या याइपिं सिँक:मि, अथेहे दँक:मि, अवाले, कुम्हा: आदि। यें यलय् महर्जन, सिं, सुवाल, डंगोल आदि ज्यापु जात यक्व खनेदु। स्वपय् नं लजगा:या लिधंसाय् ज्यापुतय्गु जात च्वयेगु चलन दु अथे खयां नं अन नौ लिसें छयलाबुलाय् वयाच्वंगु थीथी विशेषतायात नं जात कथं च्वयेगु चलनं याना: आ: हे नं अन सलंस: मल्याक ज्यापु जात खनेदु। अन प्रचलित छुं छुं ज्यापु जाति थुकथं दु - सुबजु, दुवजु, वासुकला, कोजु, लव: माक, कवां, च्वलय्ख्व:, त्वाय्ना, कुसि, ग्वाहा, देशय्मरु, खय्गुलि, धौग्वारा, दुपोल, याकमि, खोतेज, न्हिसुतु, ग्वाँयमरु, न्हुछे, न्हयमाफुकि, हेंग्व, प्योतग्व:, तुँई तुँई, ब्यात:, वासवंज:, याकदुब:, देकानां, छुस्याबाग:, तलासि, आचाजु, मालकसि, मारिखुँ, प्याथ, सिँख्व, वखुछें, हाकुदुब:, स्वंग:मिखा, ख्वालापाला, गलजु, राजखल, चौगुथि, तुसि बाक्व मेमेगु।

थुगु कवलय् ज्यापु जात धुंका: तुलाधर, ताम्राकार (तमो, तमोट), राजकर्णिकार (मरिक:मि) सिँक:मि, लोहक:मि, उराय् आदि जात दुथ्या:।

३) क्वजात

थुगु कवलय् दुथ्या:गु जात थुकथं दु। खुस: (तण्डुकार), तिपे (ब्यंजनकार), गथु, (वनमाला, माली, मालाकार), पुलुपुलु (चालं दिवाकर), नौ (नापित), कौ (नकर्मि), पुं (चित्रकार), साय्मि (साह. मानन्धर, सालमि), छिपा (रंजितकार), भा (कारंजित, महाब्राम्हण)।

४) ल: चलेमजुगु जात

थुगु कवलय् नाय् (खड्गी, साही), जोगी (दर्शनधारी, कपाली), निताजि जात खनेदु। नेवा:तयगु जातीय संरचनाय् थ्व निगुलिं जातयागु त:धंगु भूमिका दु। नाय्तय्सं लजगा:या ल्याखं म्येय् स्यायेगु, ला दुरु मीगु, फलफुल मीगु ज्या याना वयाच्वंगु दु। सांस्कृतिक जिम्मेवारीया ल्याखय् मोहनिया कालरात्री

कुन्हु तलेजु देगःया मूचुक्य थुमिगु ल्हातं तःधंगु बलिपुजा यायेमाः । अथेहे लजगाःया ल्याखं जोगीतयसं नं सुज्या, भ्वाहालि पुइगु, दशमहाविद्याया थीथी पीठय् चःपाःलाः कथं ज्या यायेगु यानावयाच्चंगु दु । साँस्कृतिक रुपं कपाली जात नाथ सम्प्रदायया गृहस्थ साधक खः । थुमिसं नाथ सम्प्रदाय अन्तर्गत तन्त्र साधना यानाः उकिया लिधंसाय थीथी ल्वय्या उपचार यायेगु याना वयाच्चंगु दु । थ्व स्वयां नं नेवाःतयगु मृत्यु संस्कारय मृतात्मायात प्रेत योनीं मुक्त यायेगु अनुष्ठान न्हयन्हुमा बिइगु ज्या (जोगी चक्रपुजा) थुमिगु ल्हातं हे पुवंकेमाः । थुकिया लिसं गृहस्थ साधकतयसं माघ लच्छियंके जोगीया भेषय कान्तां डबडव थानाः भिक्षाटन यायेगु याना वयाच्चंगु दु । थुपिं निगुलिं जातिया ल्हातं च्वय्या जातं लः चले याइमखु ।

५) थीमज्युगु जात

थुगु कवलय् थजाःगु जात दुध्याकातःगु दु, गुगु जातिया मनूतय्त थी तकं मज्यू । चायेकं वा मचायेकं थि हे थिल धाःसा मेगु छुं नं ज्या याये न्हयः नीसी यायेमाः । पो (पोडे), चःला (मातंगी), च्यामखलः (कुचीकार), हालाहुलु आदि जात थुगु कवलय् लाःगु जात जुल ।

नेवाः समाजया जातीय सम्बन्धयात ब्वयेबलय् च्वय् न्हयथनाथें न्हापांगु कवलय् लाःपिं गुर्जु (बज्राचार्य/शाक्य) व बःजु (राजोपाध्याय)पिंत मेपिं नेवाःतयसं सम्बोधन याइबलय् बिज्याहुं थेंज्याःगु आदराधीं खँवः छयलेगु चलन दु । थ्वहे आदर, जय्मां ज्याया भवलय् जोशी/आचाजु (कर्माचार्य)पिंत नं यायेगु याः । थुगु कवः अन्तर्गत ल्यं दनिपिं मेगु दक्वं जातया मिजंतय्त मेगु कवःयापिसं भाजु धइगु आदराधीं खँवः छयलेगु चलन दु । दथु कवःया ज्यापुतयसं म्हाय् नायःया ल्याखं थजात नापं स्वापू तयाच्चनी । अथेहे स्वंगू कवःया नौनीतयसं थः स्वयां च्वय्यागु दक्वं जातियागु लुसि ध्यंकेगु याइ । थःगु जातीय कवलय् धाःसा थवंथवय् लुसि ध्यंकी । तर ज्यापु स्वयां क्वय् व नायः स्वयां च्वय्या जातपिंत धाःसा नैनं लुसि ध्यंकी । अथेहे प्यंगूगु कवलय् दुध्याःपिं जातपाखें च्वय्या कवलय् च्वपिसं लः चले याइमखु । अथेहे न्यागूगु कवलय् लाःपिनिगुपाखें च्वय्या कवलय् च्वपिसं लः चले याइमखु । लिसं सीबलय् नं नीसी यायेगु चलन दु । दकलय् च्वय्या थजात नेवाःतयसं बुसानिसं सीबलय् तक याइगु छुं नं संस्कार क्वय्या थीथी कवःया जातिपिनिगु ग्वाहालि मदयेकं पूमवं ।

थुकथं नेवाः समाजयागु समग्र संरचनाय् जातीय रुपं थौतक नं नेवाःतयसं थःगु साँस्कृतिक मूल्य मान्यतायात न्ह्याकाच्चंगु दनि । जीतय पहिचान व साँस्कृतिक धरोहरयात ल्यंकातःगु दनि । थुकी छम्ह मनुखं मेम्ह मनुयात यायेमाःगु मानवीय व्यवहार व ज्ञानयात वाःचायेकाः छम्ह मनुखं मेम्ह मनुयात थीमज्यूगु, छम्ह मनुख थिउगु लः मेम्ह मनुखं त्वनेमज्यूगु आदि प्रथा धाःसा बुलुहुं न्हना वनाच्चंगु दु ।

अथेहे भी नेवाःतय थःगु मूल्य मान्यता कथं थकालि क्वकालि धकाः छसिकथं हनेगु बिस्कुं हे साँस्कृतिक मर्यादाक्रम नं दु । नेवाःतय भवःछुताः भव्य नयेबलय्, सीकाःभू यायेबलय् व मेमेगु धार्मिक ज्याखँय् दकलय् च्वय् चःब्व अनलि गुरु पुरोहित, वयां लिपा छसिकथं दकलय् च्वय् थकालि, वयां ल्यु छसिकथं च्याम्ह थकालि धकाः भवःछइगु चलन आःतकं ल्यं दनि, स्वये दनि । सीकाःभू यानाः 'सी' बीबलय् नं थुपिं हे च्याम्ह थकालियात छसिकथं लःल्हायेगु चलन दु । थुकिं छेंया थकालि, हामायात विशेष कथं हनेगु व उमिसं याःगु ज्याखँयात कदर यायेगु थ्व भीगु थःगु हे पह खः । अथेहे भीगु समाजय् आःतक न्ह्यानाच्चंगु थीथी गं प्याखँयात दुवाला स्वयेगु खःसा चःपिं गछिं च्वनाः पुजा फया बिज्याइबलय् मूलम्ह चःयात दथुइ लाकाः मेपिं गछिं चाःकछिं च्वनाः छगू मण्डप बालुइकाः पुजा फयाबिज्याइ ।

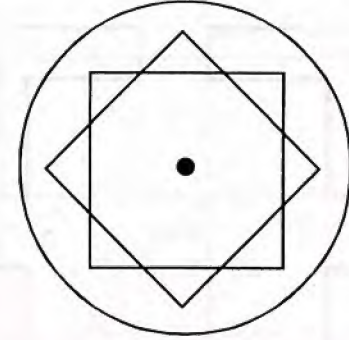
नेवाःतयगु साँस्कृतिक धरोहरया आधारशिला धइगु तन्त्र खः । बौद्ध व शैव निगुलिं धर्मात्मकीयतयगु संस्कृतिइ तन्त्रयागु तःधंगु छाप दु । बौद्धतयसं प्रज्ञा उपाय धकाः चक्रसम्बरयात व शैवतयसं शिवशक्ति नापं तादात्म्य जुइगु थःगु आज्ञु भाःपी । तन्त्र शक्तियात उच्चस्थान बियातःगु दु । थ्व ल्याखं नेवाः समाज धइगु मातृसत्तात्मक समाज खः धकाः पुष्टि याः । नेवाःतयगु संस्कार, पद्धतियात दुवालेगु खःसा 'यत्र

नार्यस्तु पुज्यन्ते तत्र रमन्ते देवता धइगु उक्ति चरितार्थ जु । नेवाःतयगु थाय्बाय् नगर, देयागु भू-वनौट तन्त्रपाखें निर्देशित यन्त्राकारया रुपय् अद्यापि दनिगु दसु कथं स्वनिगः, सक्व, पनौति आदि देयात कायेफु । यन्त्राकार रुपय् विकसित नेवाः देयात अभ्र छसिकथं थुकथं कुलेफु -

१) देया दथुइ लाय्कू तलेजु देगः दु थ्व आध्यात्मिक व सामाजिक शक्तिया केन्द्रबिन्दु खः । तलेजु चःया प्रतिकात्मक चिं श्रीयन्त्र खः । श्रीचक्र खः । अथे जुयाः हे तलेजुचःयात चक्रेश्वरी नं धाइगु खः ।

२) देया लाय्कूयात दथुया ब्व नालाः थःने क्वःने यानाः निब्वय् ब्वथलातःगु दु । गथे येंय् कुमारी चःया खः सालीबलय् थःनेयाः व क्वःनेयाः धइगु दु । अथेहे स्वपया बिस्काः जात्राय् नं भैलःखः सालीबलय् खःयात थःने क्वःने सालीगु चलन दु ।

३) देया लाय्कू व तलेजु देगःयात दथुइ लाकाः च्याब्वय् ब्वथलातःगु दु । थुगु च्याब्व वा च्यागू दिशाया अधिष्ठात्री कथं च्याम्ह माजु (अष्टमातृका) पीगंघःपिनिगु पीठ व च्यागू हे दिप, च्याम्ह हे भैलः चः दु । च्याम्ह माजु (अष्टमातृका) धयापिं छसिकथं ब्रम्हायणी, माहेश्वरी, कुमारी, भद्रकाली, वाराही, इन्द्रायणी, महाकाली व महालक्ष्मी खः । च्याम्ह माजुया नं शक्ति केन्द्र कथं त्रिपुरासुन्दरी (तलेजु)यात कयातःगु दु । थुकथं च्याब्वय् ब्वथलातःगु देया रुपय् भीसं स्वप देयात कायेफु । स्वप देया दथुइ त्रिपुरासुन्दरी महापीठ व देशं पिने च्यागू अष्टमातृकाया पीठ दु । त्रिपुरासुन्दरी पीठय् चःया न्हयःने भिंखुहः पलेस्वां हः दुगु छगू मण्डप दु । उगु मण्डपया अष्टकोण (यन्त्र) कयाः दथुइ फुति (बिन्दु) कयातःगु दु, थुगु फुति नं अष्टकोणया अधिष्ठानया रुपय् त्रिपुरासुन्दरी माजुयात न्हयब्वयातःगु खः । उगु मण्डप थुकथं दु -

४) थुगु च्यागुलिं पीठयात ध्वाखां पिने लाकाः उकिया छें ध्वाखां दुनेया लागाय् दयेकातःगु दु । देया प्यंगू कुनय्, प्यंगू दिशाय् प्यंगू ध्वाखा दु । थुगु प्यंगू ध्वाखायात पिने लाकाः देया सिथं सिथं धार्मिक पर्वय् दे चाःहुलेत प्रदक्षिणा मार्ग दयेकातःगु दु । यें देया येंयाःबलय् उपाखा हूवनीगु प्रदक्षिणा मार्ग, स्वपय् सायाःबलय् ताहासा चाहइकीगु प्रदक्षिणा मार्गयात थन दसुकथं कायेफु । अथेहे पीगंघःपिनिगु चःछें प्रदक्षिणा मार्गया दुने लाःगुया दसुकथं येंदेया कंग अजिमाया पीठयात कायेफु । कंगघःया पीठ ध्वाखां पिने विष्णुमति खुसिया सिथय् लाःसा चःछें ध्वाखां दुनेया लागा यट्खा त्वाल्य दु । थ्व छगू दसु जक खः । दक्व धइथें पीठया चःछें ध्वाखा दुने हे लाः । अथेहे ध्वाखां पिनेया पीगंघःपिनि पुजारीत अप्वः धइथें थीमत्यःपिं धकाः ब्वथलातःगु जातिया चःलाःपिं पुजारी दुसा ध्वाखा दुनेया चःछें धाःसा च्वय्या जातनिसं दथुया जात तकयापिसं पुजारीया ज्या याना वयाच्चंगु दु ।

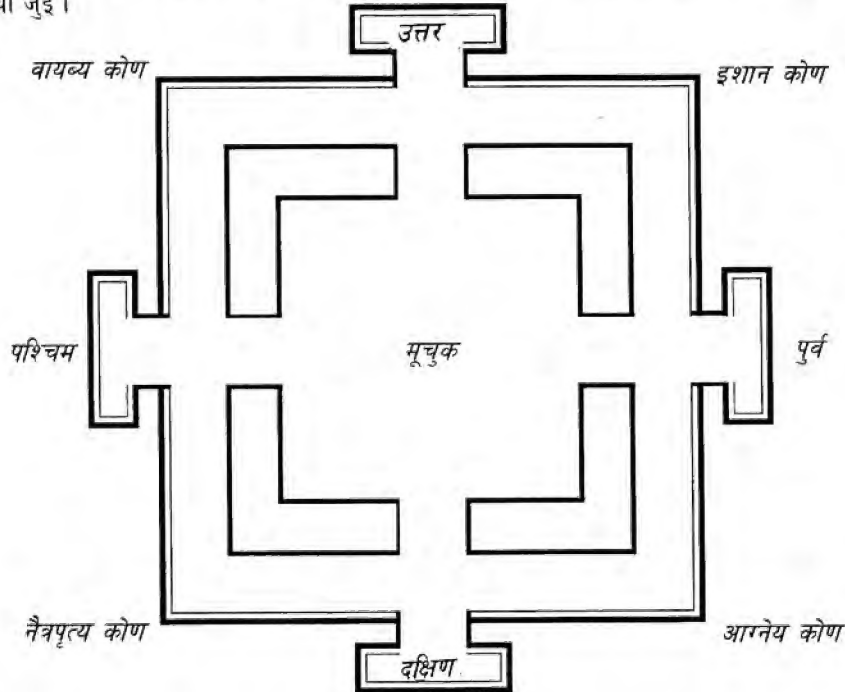
५) प्रदक्षिणा मार्ग छगू वृत्त मण्डलाकार रुपय् खने दइसा थुगु मण्डपया प्यंगू दिशाय् प्यंगू मू ध्वाखा दयाच्चनी, गुगु ध्वाखां देशय् दुहां वनेगु देशया सुरक्षाया ज्या याइ । थज्याःगु ध्वाखाया अवशेष आः

नं भीसं लुइके, खंकेफुनि । मण्डप आकृतिया यल देया प्यंगू दिशाया ध्वाखाया अवशेष ला खनेमदु, तर अन देया सुरक्षा प्यंगू तःधंगु थुरं यानाच्वंगु दु । नेवाःतय्गु न्हियान्हिथंया जीवन चर्याय् ध्वाखां दुने व ध्वाखां पिने धायेगु चलन दु । ध्वाखा दुने थजात निसें क्वजात तकया वस्ती दइसा ध्वाखां पिने लः चले मजुपिं व थीमज्युपिं कथं ब्यथलातःगु जातिया वस्ती जुयाच्वनी ।

■ वास्तुकला

नेवाः समाजयागु संरचनाय् नेवाःतय्सं नाला वयाच्वंगु मौलिक वास्तुकलायात नं थन संक्षेपय् न्हयथनेगु सान्दर्भिक तायेका । वास्तुकला धइगु वास्तवय् भीगु समृद्ध प्राचीन वास्तुशास्त्रयागु छगू क्वातुगु ब्व खः । भीगु छें, त्वाः, समाज, अले राष्ट्रयागु सुख शान्ति व समृद्धिया निंतिं थुगु शास्त्रं नं छगू व्यवस्थित छें, चुक, ननि, बहाः, बही व नगरयागु संस्थापन पक्षयात कुलाच्वनी । नेवाःतय्सं नाला वयाच्वंगु वास्तुकला व वास्तुशास्त्रया दसि कथं भीगु प्राचीन वस्तीयागु अवशेष, पुलांगु लाय्कू, बहाःबहीयात कायेफु ।

वास्तुशास्त्रया लिधंसाय् छें दनेबलय् वास्तुभूमि (छें दयेकेगु थाय्)या पूर्वपाखे स्नानागार, आग्नेय कोणय् भुतू, दक्षिणपाखे चनेगु क्वथा, नौऋत्य कोणय् आगं/शस्त्रअस्त्र तयेगु थाय्, पश्चिमपाखे भुतूज्वलं तयेगु थाय्, वायव्य कोणय् नसाज्वलं तयेगु थाय्, उत्तरपाखे मुलगु धुकू (भण्डारगृह) व इशान कोणय् पुजा क्वथा जुइ ।

वास्तुशास्त्रया मान्यता कथं छें दनेत ध्यानय् तयेमाःगु वा पालना यायेमाःगु छुं छुं खं थुकथं दु -

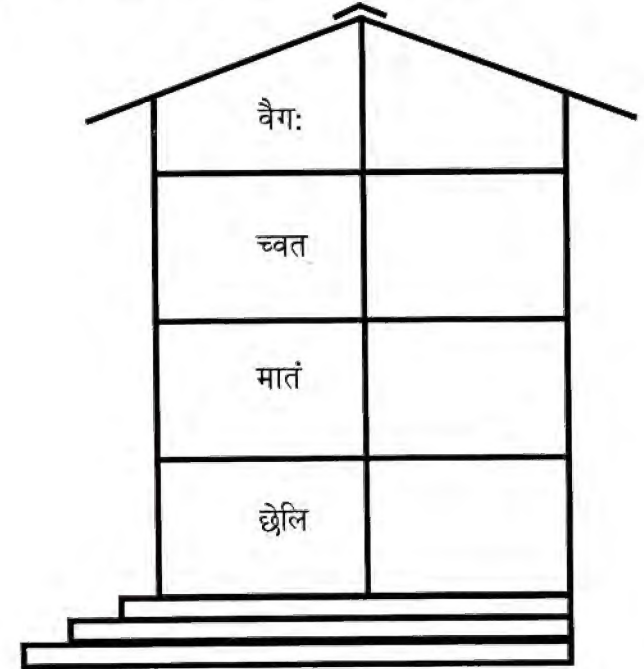
- छें दनेगु थाय्गागु चा तू मतू स्वयेगु ।
- छें दनीम्हेसियागु नामं उगु जग्गा तू मतू स्वयेगु ।
- जग स्वनेगु साइत

मूलखां गुखे स्वकेगु व मूलखा छुइगु साइत

- पलिं चिइगु साइत
- छेंय् दुहां वनेगु साइत
- छेंय् दुहां वनाःलि छेंय् बौ बिइगु ज्या
- छेंयागु व्यवस्थापन व दिशा निर्धारण अथे धइगु भुतू, बैगः, बैठक आदि थाय्बाय्गागु व्यवस्थापन

- सुख, समृद्धिया निंतिं यायेमाःगु मेमेगु शान्ति स्वस्ती ।

आः नेवाःतय्गु छें बारे छुं कुलेगु कुतः याये । छें दनेगु थाय् (वास्तुभूमि) क्वःछी धुनेवं छें दनेगु ज्या न्हयाइ । नेवाः छें प्राचीन वास्तुशास्त्रया लिधंसाय् थःगु हे बिस्किं दर्शन मूल्य मान्यतायात कःधानाः दयेकातःगु छें खः । नेवाः छेंयागु सामान्य प्रारूप क्वय् न्हयथनाथें जुइ -

नेवाःतय्गु छें सामान्यतयाः निच्चा दुगु जुइ । छद्दा चुक, बहाःननिया लँयपाखे क्वस्वःगु जुइसा मेगु ब्व दुने लाःगु जुइ । पिनेयागु ब्वयात फयांफक्व बांलाका तःगु दइसा दुनेयागु ब्वयात उलि प्राथमिकता विइ मखु । नेवाः छें छेलि, मातं, चवत यानाः स्वतंजाः दुगु छें जुइ । थुकी वैगः नापंयात तयाः तयेगु खःसा प्यतंजा दुगु छें जुइ । छें दिनाच्वंगु दकलय् क्वय्गागु ब्वयात छेलि (छेदिं) धाइ । थुकियागु चनेयागु ब्व खा, म्येय् आदि वस्तु लहीगु थाय् खः । पिनेयागु सार्वजनिक ब्व खुल्ला जुयाः चकंगु जुइ । थुकी कुति वायेगु थाय्, बजि ल्हुइगु, वसः हिइगु आदि ज्याखँय् छयलेगु याइ । छेलिं च्वय्गागु तल्लाया मातं धाइ । मातंया दनेयागु क्वथायात चनेत छयली । पिने स्वःगु ब्व बैठक क्वथा कथं छयली । अथेहे स्वतंजायात चवत धाइ । चवतया दुनेयागु ब्व आगं वा धुकू कथं छयला वयाच्वंगु दु । थुकिया पिने स्वःगु ब्व भव्य नयेत, धलं दनेत वा मेमेगु ज्याखँ यायेत छयली । दकलय् च्वय्गागु ब्वयात वैगः धाइ । वैगःयागु बछि दुनेयागु ब्व पुजा क्वथा, भुतू जुइसा ल्यंदुगु ब्वय् फिकु व कःसि दयाच्वनी ।

नेवाः छेंयागु थ्व स्वंगू ब्व च्वत, मातं, छेलियात सर्गः, पृथ्वी व पाःताः धकाः धायेगु याः । बैगःयात सर्गः, पृथ्वी व पाःताः स्वयां नं च्वयागु थाय् कथं कयातःगु दु । अथेहे दिनचर्या व व्यवहार कथं थुकियागु स्वंगू ब्वयात सत्त्व, रजो, व तमो गुण व बैगःयात गुणातित अवस्था कथं नं व्याख्या यानातःगु दु । जातीय सम्बन्धया लिधंसाय् नेवाःतय्गु छेंय् (थजात निसें दथुया जात तकयागु छें) थी मज्यूगु जात छेलि तक दुहां वयेदु । लः चले मज्यूगु जात मातं तक थहां वनी । च्वतय् ज्यापु तकया दक्व जात दुतपित जुइफु । बैगः ब्व धाःसा पारिवारिक छ्यलाबुलाय् जक सीमित यानातःगु दइ ।

नासः व नासःघः

नासः भरीगु नेवाः समाजय् यवव हे छ्यलाबुलाय् वयाचवनीगु खँजवः खः । न्ह्यागु खँ ल्हाःसां, न्ह्याथे यानावय्सां हिसि दुम्ह अथवा न्ह्याम्हेयां याइम्ह मनूयात “नासलं लिउम्ह” धाइ । अथेहे मनूतय् सुयां मययेक मययेक खँ ल्हाना जुइम्ह सना जुइम्ह, हासिमोरा, हासिं मलाःम्ह वा बिसिद्धिम्ह मनूयात “नासः छरे लाःम्ह”, “नासः तापाःम्ह” वा “नासः छतिं मदुम्ह” धकाः धाइ ।

रमेशकाजी स्थापित

थःथम्हं साप हे हिंसि दयेक खँ लहानाः वा हिंसि दयेक सना जुया धकाः व मनुखं तायेकाः सुनाजूसां, खँ लहानाजूसां स्वयाच्वंप्पिं, न्यनाच्वंप्पिं मनुतयत् बांलाः मताइम्ह वा यइपु मतायेकीम्ह मनु जुल धाःसा वयात 'नासलं मलिउम्ह' धकाः धायेगु चलन भीगु समाजय् दु ।

थथे स्वयेबलय् 'नासः' धयागु, मेमेगु भासं अनुवाद हे जुइ मफइगु नेपालभाषाया थ्व गुगु खँग्वः दु, उकिया अर्थ सुं छम्ह व्यक्ति विशेषयाके गुणया रुपय् खने हे मदयेक दयाच्वनीगु बांलाः खः धयागु सिइदु । सुं नं मनुयात वयाके दुगु छुं नं कला प्रतिभायात फक्व पिने हयाः ब्वयेत दुने दुने घ्वाना हयाच्वनीगु गुगु लिध्वासा वा शक्ति खः, व हे धाथेया नासः खः, अले थ्व हे नासलं लिनाः हे व मनुखं व्वइगु छुं नं कला बांलाइगु खः, मनुतय् स्वये यइगु खः । थुकियात चिकिहाकलं धायेबलय् थथे धायेफु कि नासः धयागु मनुया आन्तरिक प्रतिभाया श्रोत खः ।

नेवाःतय्सं नासःयात नं दःया रुपय् हनेगु व पुज्यायेगु याना वयाच्वंगु दु । छायाधाःसा नेवाःत धयापिं थः म्वायेत माःगु, थः म्वाना च्वँतले छ्यले माःगु वा ग्वाहालि कायेमाःगु गुलि नं दु व सकतायात हे दः भाःपियाः पुज्याइपिं खः । नेवाःतय्गु निंति न्ह्याम्ह प्राणीयात नं म्वायेत मदयेक मगाःगु न्यागू तत्व -लः, फय्, मि, वँ व सर्गः नं दः हे खः, थः च्वनेत छ्यलेगु छँ नं दः हे खः, थःपिसं ज्या यायेत छ्यलेगु ज्याभः नं दः हे खः । थुलि तक कि आधुनिक विज्ञान आविष्कार याःगु हवाइजहाज, मोटर, मोटरसाइकल, कम्प्यूटर, प्रेस आदि न्ह्यागु मेशीनयात नं भीसं दः हे भाःपाः पुज्याना वयाच्वनागु दु । मोहनिबलय् नेवाःतय्सं थःथःपिनि पेशाया निंति छ्यला वयाच्वनागु न्ह्यागु वस्तु नं स्वनाः पुज्याइ । म्हपुजाबलय् थःगु म्हया लिसें न्ह्यान्तिथं छँय् छ्यलेमाःगु वस्तु नं पुज्याइ । मोहनिबलय् सिँकःमि, दँकःमि, लुँकःमि, मरिक्कःमि न्ह्याम्हेसिनं नं थःपिनि छ्यलेमाःगु ज्याभः स्वनाः पुज्याइ, ज्यापुतय् बूज्याय् छ्यलेमाःगु ज्याभः स्वनाः पुज्याइ । थुकथं थःपिनि माःगु न्ह्यागु न्ह्यागुयात दः नालाः हनीपिं नेवाःतय्सं थःगु स्वभाव गुणय् हे दुविनाः ग्वाहालि याःवइगु नासः अर्थात प्रतिभायात दः भाःमपिइगु ला खँ हे जुइमखु । उकिं नेवाःतय्सं नासःयात नं नासःदःया रुपय् पुज्यायेगु याना वयाच्वंगु खः ।

स्वनिगःया गुलिखे नेवाःतय् दँय्दसं नासः पुजा यायेत गुथि हे स्वनातःगु दु । थज्याःगु गुथि अप्वः थें दाफा व मेमेगु बाजंखलःलिसें स्वाकातःगु दइ, अले न्हूगु पुस्तायापित दाफा वा मेगु छुं बाजं थायेगु स्यनाबिइगु नं बाजंगुरुं थ्व हे नासः पुजा कुन्हुं निसें स्यनायंकी । तर नासःदः धयाम्ह बाजं थाइपिं वा संगीतकारतय्सं जक हनातःम्ह दः मखु । म्ये हालीम्ह, प्याखं हुलीम्ह, अभिनय याइम्ह आदि न्ह्याम्ह हे कलाकार नं हनीम्ह दः खः । हुलाप्याखं स्यसां, दबूप्याखं वा नाटक स्यसां दबुलिइ प्याखं पिलुइ न्हयः नासःपुजा निं यायेमाःगु भीगु चलन दु ।

नासःदः पुज्याइबलय् मेमेगु पुजा ज्वलं न्ह्यागु हे तःसां मतःसां किसली छगः मतसें मगाः, अले मोहनि फयाः सिन्हः मतिसें मगाः । किसली भागि यानाः नासःदःयात छाना, नासःदःयाथाय् हे मोहनि फयाः हयागु मोहनि सिन्हः तितकि तिनि कलाकार नासलं लि धयागु नेवाःतय् विश्वास दु । थ्व गुगु विश्वास दु, उकी छुं छुं प्रतिकात्मक खँ सुलाच्वंगु दु । किसली धायेबलय् प्वंगु सलिखय् जाकि जायेक तयाः उकिया दःने ग्वय् छगः व ध्यवा छगः तयेगु खः । थुकिया अर्थ थःके मदयाच्वंगु प्रतिभा जायावयेके माल धाःगु खः । अथेहे मोहनि धयागु सम्मोहन खः । सम्मोहन धयागु सुयातं थः तसकं ययेके बिइगु खः, अले ययेके बिइगु धयागु हे थःके नासः

दयेकेगु खः । थुकथं नासः पुजा यायेगु धयागु हे थःके दुने दयाः नं सिइमदयेक सुलाच्वंगु प्रतिभायात आकार बियाः पिब्वये हयेत यायेगु साधना खः । नासः पुजा यातकि नासलं लिइ धयागु गुगु विश्वास बियातःगु खः, व छगू भीगु आत्मविश्वास बल्लाकेत कि भीके दुने दुगु प्रतिभा नं खुलस्त जुयाः पिहां वइगु खः ।

न्हापा न्हापा दबूप्याखं स्यनीबलय् कलाकारतय्सं खुयाहःम्ह बाहां नासःदःयात बलि बिइमाः, अले जक नासलं लिइ धकाः बाहां खुयाहयाः नासःदःयात बलि बियाः भव्य नयेगु चलन दु । अथे बाहां खूवनेबलय् खुइमफुत वा बाहां थुवालं वयात खँ लात धाःसा उम्ह कलाकार नासलं लिइमखु धयागु नं दु । धाथें धयागु खःसा थ्व नं छगू कलाकार जुइम्ह मनुयाके दुने सुलाच्वंगु प्रतिभा पितहयेगु तरिका खः । म्ये हालेगु, प्याखं हुलेगु, बाजं थायेगु, अभिनय यायेगु आदि गुलि नं कला दु, व कला पिब्वयेत मछ्छाः धयागु तंके फयेकेमाः, मछ्छाःम्ह मनुखं थ्व छुं नं याना नयेफइमखु । खुइगु धयागु मछ्छालापुगु खँ खः, पाप खः, अपराध खः, तर थ्व छगू कला नं खः, खुइगु कला मदुम्ह मनुखं खूवनेगु धयागु तसकं हे थाकुगु ज्या खः । उकिं कलाकार जुइम्ह मनुखं थः गुरुया हःपाः कयाः दःयात लय्तायेकेगु नामय् खूवनेगु गुगु ज्या याइ, उकिं व कलाकार जुइम्ह मनुयाके आत्मविश्वास ब्वलंकाबिइ, मछ्छाःया भाव तनावनी, चलाख जुइ, गुगु कि सुं छम्ह मनुयात कलाकार जुइत मदयेक मगाःगु गुण खः । यदि थ्व खँ मखु धयागु खःसा खुयाहःम्ह बाहां बलि बियाः दः लय्ताइ धयागु गुगु तर्क खः, व बिल्कूल गलत खः । छायाधाःसा दः धयाम्ह धर्मया प्रतिक खः, राक्षस वा शैतान अधर्मया प्रतिक खः । थ्व संसारय् मनुखं श्रृजना यानातःपिं गुलि नं दः दु, व दक्व हे धर्मया प्रतिक खत, अले धर्मया प्रतिक नासःदः खुइगु थेंज्याःगु अधर्म ज्या यानाः कयाहःम्ह बाहां बलि कयाः लय्ताइ धायेगु नं छगू न्हिले पिइ मफइगु खँ जक खः । उकिं भी नेवाःतय् नासःपुजा धकाः गुगु याना वयाच्वंगु दु, व निश्चित रुप हे प्रतिभाया साधना खः, सुं छम्ह दःया भक्ति मखु ।

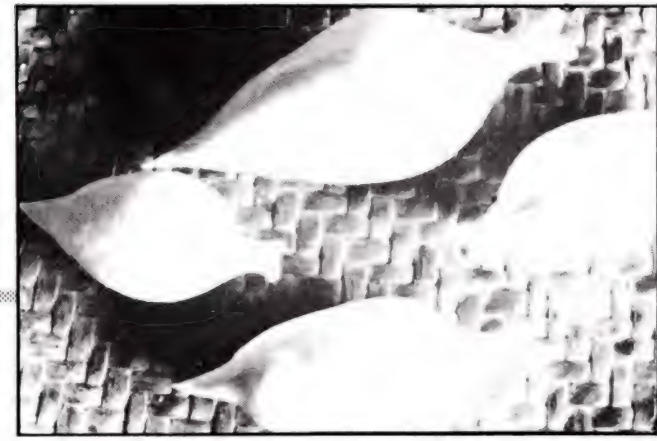
नासःदःयात नृत्यनाथ, नाट्येश्वर आदि नं धायेगु याना वयाच्वंगु दु । नासःदःयात महादःया हे छगू रुप कथं कया वयाच्वंप्पिं नं दु । अथेहे नासःदःया मूर्ति धकाः नं थीथी कथंया पुलां पुलांगु मूर्ति लुयावःगु दु ।

थथे खःसां नेवाःतय्सं त्वाःत्वालय् नासःदः धकाः गुगु थापना यानातःगु दु, उम्ह नासःदःया गुगु मूर्ति दइमखु, त्वहंग्वारा हे जक दइ, वरु अन ग्वाखंचा प्वाः थें च्वंक स्वकुंलाःगु प्वाः छप्वाः तयातःगु दइ, अले व हे प्वाःयात नासःदः भाःपियाः पुज्याइ । थुकथं नासःदःया गुगु वा मदुगुलि हे सिइदु कि नासःदः धयाम्ह प्रतिभा दः खः, अले प्रतिभाया गुगु मूर्त रुप दइमखु, गुगु बां दइमखु । उकिं नेवाःतय्सं हना वयाच्वंम्ह नासःदः नृत्यनाथ नं मखु, नाट्येश्वर नं मखु, दक्षिण भारतयाम्ह नटराज नं मखु । नाट्येश्वर वा नृत्यनाथ वा नटराज खँग्वःया अर्थ छ्यला स्वयेगु खःसां थुपिं नासःदः मखु प्याखं हुलेगु कलाया दः वा प्याखं हुलाच्वंम्ह दः धयागु जक अर्थ व, जबकि नासःदः धयाम्ह हुलाप्याखंया जक दः मखु, पूर्वीय कला शास्त्रय् वर्णन यानातःकथंया ६४ कलाया हे दः खः । थुकथं हे नेवाःत धयापिं नं न्ह्यागु कलाय् नं प्रविणपिं खः । अथे जुयाः हे गणेशः व भिंदः धुंकाः नेवाःतय्सं दकलय् अप्वः नासःदःयात हनातःगु खः । अले त्वाःत्वाःपतिं नासःदः दयाच्वंगु नं अथे जुयाः हे खः ।

देखा कयातयेधुपिं बज्राचार्यतय्गु धापूकथं देखा बिइबलय् नासःद्यः धकाः छगू मूर्ति ब्वये हयेमाः । थ्व द्यः देखा मनुपित् क्यनी हे मखु । पद्मनट्येश्वर धकाः नां छुनातःम्ह थ्व द्यः धाथें ला पलेस्वांया द्यःने प्याखं हुलाच्चंम्ह लोकेश्वर हे खः । बज्रयानीतय्सं हना वयाच्चंपिं गुलि नं द्यः दु व गुगुं हे द्यःया स्वरुप मनु, भीसं आः स्वये दयाच्चंगु गुलि नं बज्रयानी द्यःया स्वरुप खः, व दक्वं तन्त्र साधनां हे प्रकट जुयावःपिं खः । थुकथं बज्रयानीतय्सं नासःद्यः धकाः हना वयाच्चंम्ह पद्मनट्येश्वरया प्रतिक विश्लेषण याना स्वयेगु खःसां थुकिं छु धयाच्चंगु दु ले धायेबलय् सुं छम्ह मनू न्ह्यागु हे कुलय्, वंशय् वा जातय् बूम्ह खःसां वयागु प्रतिभा अलग हे खनेदइ, गथे पलेस्वामा ध्याचलं थहांवःगु खःसां पलेस्वां ध्याचलं मथिइक ह्वयाच्चनीगु खः ।

थुकथं थ्व फुक्कं खँयात दुवाला स्वयेधुंकाः थ्व खँ यच्चुक हे सिइदयावइ कि नासः धयागु प्रतिभाया मुहान खःसा नासःद्यः धयाम्ह प्रतिभा द्यः खः ।

□ □

ध्याय् पुज्यायेगु योमरि ?

ने

वाःत नखःचखःया ल्याखं तसकं तःमि । लटिछ लत्या हे मपाक नखः हनेगु नेवाःतय्गु थःगु हे मौलिक परम्परा खः । थुकथं काचावक स्वयेबलय् नेवाः धइपिं तसकं मोजमस्ति यायेमाःपिं विलासी जीवन हनेमाःपिं थें खनेदःवइ तर वास्तविकतायात दुवाला स्वयेबलय् नखःचखः हनेगु धइगु मोजमस्ति जक मखसें नेवाःतय्गु जीवन शैलीइ सांस्कृतिक मूल्य मान्यता व वैज्ञानिक आधार धवद्वइ । थ्वहे भवलय् भीसं हनीगु नखः योमरि पुनिहयात कयाः छुं र्खैं दुवाले त्यना ।

रमेशमान पिया

थिलाया पुन्हि थिला पुन्हियात योमरि पुन्हि धाइ, थुकुन्हु योमरि दयेका: वाकु पुज्यायेगु प्रचलन दु । थ्व प्रचलन गुकथं बल धइगु खँ क्वय् न्हयथनेतिनि । व स्वया: न्हयव थन भीगु नख:चख:या तिथि मिति क्व:छीगु पात्रोयात कया: निं छुं खँ दुवालास्वये । नेवा:तय्गु दक्कं धइथें नख:चख: चन्द्रवर्ष/चान्द्रमासया लिधंसाय् हना वयाच्वंगु दु । अथे धका: भीसं नाला वयाच्वनागु पात्रोय् सौरवर्षयात थाय् मदुगु मखु । स्वदंया छक्क: 'अनला' धका: लच्छि तनेगु याना: सौर वर्षयात नं क:घानात:गु दु । थथे जूगुलिं भीगु नख:चख: न्ह्याव्लें धइथें छगू हे ऋतुइ ला:वइ । विशुद्ध चान्द्रवर्षया लिधंसाय् हनीगु मुस्मांतय्गु नख: छगू हे नख: गुव्लें बर्खासा गुव्लें चिकुलां ला: वइगु ख: । योमरि पुन्हि न्ह्याव्लें चिकुलां ला:वइगु नख: ख: । उकिं थुगु नख:या मुख्य नसा योमरि व चिकुलाया दथुइ तसकं सतीगु स्वापू दु । हेमन्त ऋतु व शिशिर ऋतु निगुलिं चिकुइगु ऋतु ख: । गुप्प ऋतुइ सुर्द्य: उत्तरायण लाना: सुर्द्य:या राप तप्यंक म्हय् ला:वइ । थ्व भीगु शरीरयात तसकं मनिं । हेमन्त व शिशिर ऋतु निगुलिं सुर्द्य: दक्षिणायन लाना: शरीरय् सुर्द्य:या राप बेथां जक ला:वइ गुकिं शरीरया बल वृद्धि यायेगुली ग्वाहालि याइ धइगु आयुर्वेदिक मान्यता ख: । आयुर्वेदिक मान्यता कथं स्वस्थ शरीरया निंतिं थुगु ऋतुइ विशेष रुपं उर्जामूलक पौष्टिक भोजन, रसायन, पाक, आदि सेवन यायेमा: धका: न्हयथना त:गु दु । थ्व ल्याखं योमरि पुन्हिया विशेष परिकार 'योमरि' पौष्टिक तत्त्व जा:गु नसा ख: ।

आयुर्वेदिक मान्यता कथं व वैज्ञानिक प्रयोगशालाया रिपोर्टया ल्याखं नं योमरि छगू तसकं पौष्टिक तत्त्व जा:गु नसा ख: । पौष्टिक तत्त्व दुगु नसा जूगुलिं हे जुइमा: योमरि दयेका: नयेगु चलन योमरि पुन्हि कुन्हु हे छन्हु जक मखसैं मस्तय्गु जन्मन्हि, मच्चा जंकु, बुराबुरि जंकु, प्वाथय् दुपिं मिस्तय्त्त धौबजि नकीबलय् व मेमेगु गुथि पूजाबलय् नं योमरिया विशेष स्थान दु । हेमन्त व शिशिर थुपिं निगुलिं चिकुलाया ऋतुं स्वस्थ शरीरया निंतिं पौष्टिक तत्त्व जा:गु र सादि, पाक वा नसा नयेगु उपयुक्त मौसम ख: । थ्वहे मौसमयात ल्व:गु नसा योमरि नयेगु नख: हना: भी पुर्वजपिसं स्वस्थ शरीर निर्वाहया निंतिं नं नख: हना थकूगु ख: ।

थीथी नख:चख: लिसैं छिछिं कथं पौराणिक किम्बदन्ति नं घाना वयाच्वनी । थ्व नख:लिसे नं उज्व:गु किम्बदन्तित मदुगु मखु, अथे खयां नं थन किम्बदन्तिया आधारय् स्वया: नं भीसं नाला वयाच्वनागु परम्परा व मूल्य मान्यताया लिधंसाय् थ्वयागु सांस्कृतिक पक्षयात कया: संक्षेपय् विश्लेषण यायेत्यना । नेपा:गा: (स्वनिग:)या प्राचीन अर्थतन्त्र धइगु कृषिइ निर्भर अर्थतन्त्र ख: । थनया कृषिया प्रमुख बाली धइथें वा बाली ख: । उकिं नेपा:गा:या दक्क धइथें मौलिक नख: चख: वा बालीया चक्रलिसैं हे न्ह्यानाच्वंगु दु । नेवा: नख:या न्हापांगु नख: गथामुग: निसैं क्वचाइगु नख: सिथिनख: तकया दक्क नख:यात क्वथीक दुवाला स्वयेगु ख:सा थ्व खँ स्पष्ट जुइ । उकिं योमरि पुन्हियात सामा दुतवये धुना:लि न्यायेकीगु उत्सव ख: धका: धा:सां छुं पाइमखु ।

योमरि पुन्हि कुन्हु तकया दुने म्हय्तय्सं त:सिं पुला: ल्यंपुल्यं स्वना: आनन्दया सास: ल्हानाच्वनी । बालाच:हेनिसैं दिशि च:हे तकया ई धइथें अप्व: धइथें नेवा:तय् सीगुथि, सना:गुथि

आदि थीथी गुथि हनेगु ई ख: । थज्या:गु गुथि न्यायेकेत आर्थिक स्रोत वा आयस्ता धइथें थ:थाय् पुलेहइगु वा बाली ख: । उकिं थ्व ईया दुने बाली पुलेगु वा बाली दुकायेगु ज्या क्वचायेधुंकी । उकिं थ्व इलय् नेवा:तय्गु बैग:या शोभा नकतिनि पुलेह:गु बाली जा:गु भखारीं क्यनाच्वनी ।

योमरि पुन्हि कुन्हु भखा-रीइ योमरि तया: वाकु पुज्यायेगुली नेवा:तय्गु थ:गु हे चलन ख: । थन वाकुयात 'लक्ष्मीद्य:' 'कुथिलक्ष्मी' भा:पिया: पुज्याइ । पुज्यायेगु भवलय् पोचुंया गणेद्य:, पाथी/कुले ज्वंका: कुवेर, हासा व तुफि ज्वंका: लक्ष्मीद्य: अथेहे द्य:पिनिम्ह बाहां, तिछुं, काउल्या, ख्या: आदि नं दयेकी । तर थुगु पुजाया मुख्य आकर्षण धइगु 'मायो' व 'वायो'

थायेगु प्रचलन आ:तक ल्यनाच्वंगु दनि । चाकु तयात:गु च्वकां क्वस्व:गु मरियात मायो अले माय् तयात:गु च्वकां थस्व:गु मरियात वायो धाइ । थ्व 'मायो' 'वायो' धइगु आगम परम्परा कथं श्रृष्टिया आदिपुरुष व आदिशक्ति, मां व बा:, मिजं व मिसाया प्रतिक ख: । थुकथं पोचुंया 'मादो' 'वायो', च्वय् न्हयथनापिं द्य:त, द्य:या बाहां व योमरि (छेंज: व म्ह्याय्मस्तय्त्त नखत्या व्वनेबलय् प्रसाद विइत गाक्क) तया: वाकु पुज्याइ । थुकथं वाकु पुज्याइबलय् वैदिक परम्परा कथं मखसैं नेवा:तय्गु मौलिक तान्त्रिक परम्परा कथं समय् ज्वलं छाना: प्यन्हु तक त्वपुया: पुज्याइ । प्यन्हु लिपा म्ह्याय्मचा (लक्ष्मीद्य:)या ल्हात स्वां क्वकया:लिं योमरि प्रसादया रुपय् छेंज:पिं सकसितं इनाबिइगु चलन दु ।

नेवा:तय्गु मौलिक नख:चख: दक्क धइथें आगम पद्धतिया लिधंसाय् हना वयाच्वंगु ख: । थुथाय् भीगु नख: चख:यात छथ्व: विद्वत वर्ग वैदिक व पौराणिक ग्रन्थया लिधंसा कया: वनापं स्वाना: व्याख्या यायेगु याना हयाच्वंगु दु । वैदिक दर्शन व आगम पद्धतिया साधना पद्धति व साध्य नितां ज्व:मला: । वैदिक दर्शनकथं ब्रम्ह छगू जक सत्य, जगत मिथ्या ख: धा:सा जीवनया साधना दक्क धइथें निवृत्तिपरक जुइ व साधनाया अन्तिम ध्येय सन्यास अथवा मुक्ति प्राप्ति ख:

प्राप्ति खः । मेखे आगम पद्धतिया साधनामार्ग निवृत्तिपरक मजुसे प्रवृत्तिपरक खः, थ्वं गुब्नें नं सन्यासयात बः ब्यूगु मदु, बरु जगतया दक्व योग्य वस्तुया उच्चतम उपभोग यानाः थ्वयात साधनाया हे अभिन्न अंग कथं स्वीकार यानाः इश्वरत्व प्राप्ति हे थ्वयागु अन्तिम साध्य खः धाइ । थुकथं नेवाःतय्गु मौलिक नखःया पुजा पद्धति, साधना, नखः हनेगु आदि कीर्तियात स्वयाः धायेगु खःसा थ्व वैदिक दर्शन नापं ज्वःमलाः । थुकथं योमरि पुन्हि नखतं नेवाःतय्गु थःगु हे पहया साँस्कृतिक मूल्य व मान्यतायात पिब्वयाच्वंगु दु ।

पिने जक मखु दुने नं दु म्वःल्हुइमाःगु तिर्थ

मि

लापुन्हि निसें सिपुन्हि तकया थ्व लच्छि तिर्थ तिर्थय् वनाः म्वःल्हुइगु तिर्थब्रत च्वनेगु परम्परा नेवाः

संस्कृति दुने साँस्कृतिक विविधता दुगु खँया छगू ववातुगु दसु खः । सुथ न्हापां दनाः त्वाःबाःया सकलें धर्मय् ह्यःपिं पासापिं मुनाः थःपिंथासं दकलय् सतिका लाःगु खुसिइ वनाः म्वःल्हुइगु व माघ हालाः लैकथं लाःगु दक्व धइथें पीठ, देजाः व घः चाःहिलेगु याइगु थ्व परम्परायात माघ स्नान नं धायेगु याः ।

रमेशमान पिया

थ्व इलय् स्वनिगः दुनेया तिर्थ जक मखु, स्वनिगलं पिनेया तिर्थय् नं उतिकं हे श्रद्धा तयाः चाःहिलेगु चलन दु । स्वनिगलं दुने बागमतिर्या सूर्यघाट, गौरीघाट, आर्यघाट, विष्णुमतीया भचाखुसि, लखुतिर्थ, टेकु दोभान, खपया ख्वह, यलया शंखमूल, सक्वया सालीनदी स्वनिगलं पिनेया देवघाट, रिडि व मेमेगु तिर्थय् नं छगू कथंया मेला हे जुइ ।

थुपिं तिर्थ मध्ये सक्वय् च्वंगु सालीनदीयात स्वस्थानी बाखनय् छगू तसकं तःधंगु पवित्र तिर्थकथं वर्णन यानातःगु दु । सालीनदीइ मिला पुन्निनिसें सिपुन्हि लच्छि तक थासंथाय्या भक्तजनत वयाः छथासं मुनाः धलं दनी । थ्व ल्याखं सिला ज्वःछि, सालीनदीइ छगू कथं मेला थें हे चहलपहल जुयाच्वनी ।

सालीनदीइ धलं दनीपिनि मेमेगु धलं दनीपिनि स्वयां तसकं थाक् । लच्छि तक इमिसं चि नयेमज्यू, न्हिं छछाः जक सात्विक भोजन यायेमाः । थुकथं थाक्क तिर्थ ब्रत साधना यायेमाः । थ्वहे भवलय् धलं दीपिं सकलें भक्तजनत माधया औशिकुन्हु सक्व आर्यघाट वनी, अले अनं लिपा यें देया लाय्कू फम्पि, पनौति आदि थासय् लाःगु तिर्थय् वनाः धलं दवनी ।

धलं दनेगु हे भवलय् मिजंतय्सं छयनय् सहस्रधारा तयेगु जलसं च्वनेगु (लखय् म्ह दुंकाः शंख पुयाच्वनेगु) सिलाम्ह तुलेगु (थःगु छेंय् निसें खुसिइ तक उगः तुला वथें थःगु म्हायात ग्वाराग्वारा तुइकाः वनेगु) व म्ह दायेगु (छक्वः छक्वः ग्वतुलाः छक्वः छक्वः दनाः म्ह दादां वनेगु) आदि तसकं कष्टप्रद साधना पूर्वकेमाः ।

थज्याःगु साँस्कृतिक परम्परा नेवाःतय् दथुइ गुकथं न्ह्यानाच्वन धइगु सीकेत नेवाः संस्कृतियात बांलाक दुवाला स्वयेमाः । थये दुवाला यंकेवल्य् छगू जक धर्म वा सम्प्रदाययात जक वः कयां मगाः । नेवाः जाति मेमेगु जाति थें मखु । नेवाः थीथी धर्म, थीथी साँस्कृतिक मान्यता दुपिं व थीथी थर, वर्ण आदियापिं सकलें छथासं ल्वाकज्यानाः दयाच्वंगु जाति खः । नेवाः जाति दुने मुख्य यानाः निगू कथंया धर्मावलम्बित दु, छगू शैव अले मेगु बौद्ध । थुपिं निखलः धर्मावलम्बित नं कचामचाय् न्यनावनाच्वंगु दु अले छुं मत मतान्तर नं दु । अथे खःसां उगु शैव व बौद्ध तिगुलिं मत छथाय् वनाः स्वानाच्वंगु दु निगुलिं मत दुनेया मान्यतायात कयेच्यानाः न्ह्यानाच्वंगु व क्वातुगु पक्ष धइगु आगम परम्पराय् दुथ्याःगु तान्त्रिक मान्यता खः । थ्वहे आगम परम्परां गथः चिनाच्वंगुलिं हे शैव नेवाः व बौद्ध नेवाःतय् दथुइ छगू हे मूल्य व मान्यता कायम जुयाः धार्मिक विवाद धइगु हे मदगु व ससन्ध्यात्मक समाजया प्रवाह न्ह्यानाच्वंगु खः ।

थुलि खँ क्वःजी धुंसेलि आः थ्वहे मान्यताया लिधंसाय् 'तिर्थ'यात नं छक्वः दुवालाः स्वये । ब्रम्हाण्डया संरचना छु गुगु तत्वत जानाः जुयाच्वंगु खः, वहे वहे सकतां तत्व जानाः हे मनूया म्हया नं संरचना जुयाच्वंगु खः । थ्व मान्यता कथं भी मन्तयगु म्ह धइगु नं ब्रम्हाण्ड थें हे पंचमहाभूत अर्थात, पृथ्वी, लः, मि, फय् व आकाशया हे उपज खः । भीगु म्हय् दुने व तत्वतयगु प्रतिनिधित्व यानाच्वंगु न्हय्गू चक्र दु । व न्हय्गू चक्र खः - मूलाधार, स्वाधिष्ठान, मणिपुरक, अनाहत, विशुद्ध, आजावक व सहस्रदल चक्र ।

थ्व न्हय्गू चक्र दुने साधकं श्रुष्टिया संरचनाया लिसें इश्वरत्वया नं अनुभूति याइ । भी मन्तयगु म्हय् थ्व न्हय्गू चक्र जक मखु, स्वंगू लाखं मल्याक नाडीं भुनाच्वंगु दु । उकी मध्ये सुषुम्णा, इडा, व पिंगला स्वंगू प्रमुख नाडी खः । सुषुम्णा नाडी दुगः क्वय् क्वसं च्वंगु मूलधार

चक्र निसें न्हास च्वंसं च्वंगु ब्रम्हरन्ध तक न्ह्यानाच्वंगु दु । अले सुषुम्णा नाडीया खवपाखें इडा व जवपाखें पिंगला म्ह दुनेया दक्व यंत्रत चाःहिलाः आज्ञा यंत्रय् थ्यंकाः छथासं मुंवनाच्वंगु दु । थ्व थाय्यात त्रिवेणी नं धायेगु याः । छायाःसा म्ह दुनेया थ्व स्वंगू नाडी सरस्वती, गंगा व यमुनाया प्रतीक खः ।

थुकथं छु सी दः वल धाःसा भीसं माघ स्नान यायेगु धकाः प्रयाग आदि थाय् थासय्यागु त्रिवेणीइ वनाः तिर्थाटन यायेगु, तिर्थव्रत च्वनेगु वा तिर्थस्नान यानाः लखलख दां फुकाः आत्म संतुष्टि कायेगु स्वयाः थःगु म्हय् दुने च्वंगु त्रिवेणीयात लुइकेगु स्वयेमाः । पिनेया तिर्थय् वनेवल्य् भीत आत्म संतुष्टि ला दइ, तर धात्येया शाश्वत सुखया अनुभूति धाःसा जुइमखु । उकिं हे शास्त्रय् धयातःगु नं दु - अन्तःस्नान विहितस्य वर्हिः स्नानेन किं फलम् ।

न्ह्यागु साधना वा अनुष्ठानया नं निगू पक्ष दइ । छगू स्थूल पक्ष अले मेगु सुक्ष्म पक्ष अर्थात भावपक्ष व कर्म पक्ष । भाव पक्ष धायेवल्य् मन धकाः थुइके माःसा कर्म पक्ष धायेवल्य् शरीर वा म्ह धकाः थुइकेमाः । थ्वहे म्ह व मनया तादात्म्यतां हे जक साधनाया सफलता क्वःजी । उकिया निति साधना याइम्ह साधक, साधन व साध्य स्वतांया दथुइ सम्यक योगया आवश्यकता जुइ ।

साधकया मनःस्थिति दयेक दयेक नं साधन व साध्य चूलाः मवल धाःसा, साधन व साध्य नितां चूलाः वयां नं साधकया मनःस्थित बमलात धाःसा, अथेहे साधन नं दु, व साधकया मनःस्थिति नं दु तर साध्य क्वःछी मफूत धासां नं छुं नं भिगु ज्याया पूर्णता चूलाइमखु ।

थौ भीसं थीथी खुसि व त्रिवेणीयात तिर्थया रुपय् गुगु कया वयाच्वनागु खः, व वास्तवय् छगू साधनास्थल जक खः । अजाजुपिसं थःपिनिगु कीर्ति स्वरुपं थीथी तिर्थय् घाट दयेकाः घाटया लिक्कं ल्वगियात तयेगु सतः, घाटवैद्य च्वनीगु सतः आदि गुलि नं दयेकाथकूगु खः व नं तिर्थयात छगू साधनास्थलया रुपय् स्वयाः हे व्यवस्था यानाथकूगु खः, सत्संग यायेगु थाय् म्वःल्हुइगु व वसःपुनेगु थाय्, क्रियापुत्र क्रिया च्वनेगु थाय्, विरक्तत च्वनेगु मठ आदिया भग्नावशेष गुगु थौ नं ल्यनाच्वंगु दु, व फुक्कया व्यवस्था भी अजाजुपिसं गुगु यानाथकूगु दु, उकिं छु कयं धाःसा तिर्थयात इमिसं साधना स्थलया रुपय् हे विकसित यानाथकूगु खः । छायाःसा शरीरयात स्वच्छ, स्वस्थ व पवित्र मयायेकं छुं नं ज्या बांलाक तिप्यंके फइमखु । न्ह्यागु कथंया साधना यायेत नं साधकं थःगु शरीर निं पवित्र यायेमाः । अले व शरीरयात पवित्र यायेगु धइगु हे स्वच्छ व निर्मल खुसिया लखं म्वःल्हुइगु खः । वास्तवय् छुं नं तिर्थया महत्व दयाच्वंगु स्वच्छ लखं यानाः हे खः ।

अथे जुयाः हे भी अजाजुपिसं भीत तिर्थया महत्व क्यनाथकूगु खः ।

तर आः वयाः न्हयसः ब्वलना वयाच्वंगु दु, भी अजाजुपिसं पवित्र धकाः धयाथकूगु तिर्थत छु आः नं पवित्र हे जूनि ला ? छु व तिर्थ साधनास्थल दयेके लायक जू नि ला ?

थौ पवित्र गंगाया नामं साःगाःति व च्वखि बाः वयाच्वंगु दु, छु आः नं व मोक्षदायीनी हे खः नि ला ? निश्चित रुपं मखये धुकल ।

भी बुसानिसें सीधुंकाः तकं भीगु साँस्कृतिक जीवन लिसे स्वानाच्वंगु व पवित्र तिर्थत, निर्मल खुसित थौ थपाय्धंगु दुर्दशाय् लानाच्वंगु दु, तर थुकी सुनानं च्यूताः तयाच्वंगु खनेमदु ।

थपाय्धंगु सांस्कृतिक सम्पदा, उकिया मूल्य व मान्यताया थुकथं दुर्गति जुयाच्चनं नं भीत उकी मिखा ब्वयेगु फुर्सत दयाच्चंगु मदु धाःसा आः नं भीसं छु धर्म साधना यायेत वहे अस्वस्थकर लः बाः वयाच्चनीगु खुसियात हे साधनास्थल दयेका च्वनेगु पाय्छि तिनि ला ? निश्चित रुपं मखये धुंकल ।

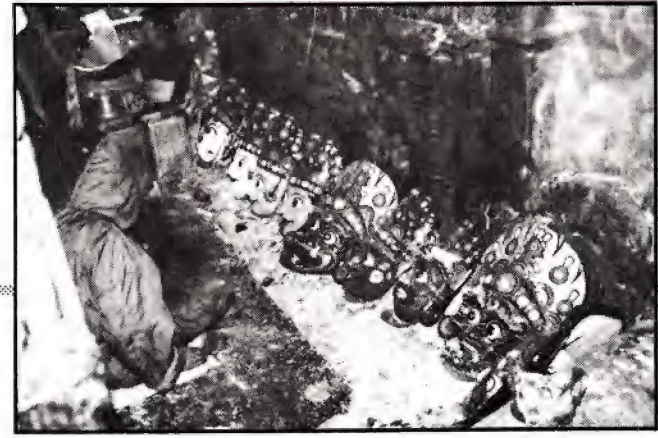
स्वनिगःया छगूयां छगू जक त्रिवेणी, वेणा, भद्रा व तमासा गंगाया संगम स्वपदेया ख्वंङ्ग खः । थन नं सक्वया सालीनदीइ थें तुं माघ लछि धलं दनेगु याना वयाच्चंगु दु । माघः हालाः खुसिइ म्वःल्हू वनेगु, सिलाम्ह तुलेगु, जलसं च्वनेगु आदि माघया अनुष्ठान थन नं न्ह्यानाच्चंगु दु । थ्व थासय् दैबदै न्ह्यः जूगु छगू दुखःद घटना छक्कः थन न्ह्यब्वयेगु नं सान्दर्भिक हे जुइ ।

माघ लछि तक धलं दनेगु भवलय् छम्ह मनुखं सुथय् सुथय् न्हिन्हं जलसं च्वनेगु याःगु जुयाच्चन । उकुन्हु सिपुन्हिया दिं । व न्हियान्हिथं थें जलं च्वनाः थहां बल अले चिकुयाः मि पंवन, अले मि पंपं हे व अन हे सित । धर्मया नामय् छम्ह स्वस्थय् मनुया इह लीला थुकथं क्वचाल ।

घटना ला थुलि हे जक खः, तर न्ह्यसः थ्व न्ह्यःने वःगु दुकि धर्मया नामय् भीगु समाजया अशिक्षित वर्गयापि मनूतय्त मू हायेके धुंकूम्ह दुगुचाया रुपय् गुलि तक छ्यलाच्चनीगु खइ ? मखु धइगु खःसा धर्मया ठेकेदारतय्सं आः नं अज्याःगु घच्चायापुक नवःगु खुसिइ उकथंया धार्मिक अनुष्ठान मिखा तिसिनाः न्ह्याकाच्चंगु हे दनि । थुकिया अर्थ छु ? बागमती लिसे पशुपती महाद्यः व्यागलं च्वंगु दै दै दयेधुंकल ।

थौकन्हय् पशुपतिनाथयात अन च्वंगु वृद्धाश्रमया लिक्कसं ट्युबबेलं लः थकयाः स्नान याकाच्चंगु दु । माघया औशि कुन्हु सक्वया हरिहर स्वरुपा माघवनारायण भक्त हरगणतय्गु दलबल नापं बागमति खुसिइ माघ स्नान यायेत ग्वलय् हयाः सदां थें थुगुसी नं स्नान याकीतिनि । आः व हरगणतय्गु स्वास्थ्यया च्यूताः सुनां कयाबीगु ?

उकिं भी साधकतय्सं थुइकेमाल, साधना यायेगु तिर्थस्थल पिने जक मखु भीगु दुने नं दु । उकिं पवित्रताया निंति साधकं थुल व सुक्ष्म तिर्थस्थल निथास उतियकं म्वःल्हुइमाः ।

नवदुर्गा जलय् बिज्याइगु ण्हि भलभल अष्टमि

२००१

प देशय् भलभल अष्टमि गुकथं
हनी घइगु खँ न्ह्याके न्ह्यः
स्वपदेया संरचनायात कयाः

संक्षेपय् दुवालेगु कुतः याये । स्वप देया
निर्माणया श्रेय इतिहास कथं च्यागूगु शदिया
जुजु आनन्द मल्लयात दु । स्वप देया
निर्माण तान्त्रिक मत कथं महत्वपूर्ण यन्त्र
अष्टकोणया रुपय् देयात उगु यन्त्रया
बान्किक वयेकाः दयेकातःगु खनेदु ।

रमेशमान पिया

स्वप देयात च्याव्वय् व्वथलाः च्याकुनय् च्याम्ह माजु पीगंघःत छसीकथं, ब्रम्हायणी, माहेश्वरी, महालक्ष्मी, कुमारी, भद्रकालि (वैष्णवी), बाराही, इन्द्रायणी, महाकाली स्वानातःगु दु । थुकिया लिसें थ्व थःपिनिगु नामं च्यागू हे घाट, च्यागू हे श्मशान (दिप) व थःथःगु लाग्ना व्वथलातःगु दु । थुपिं पीगंघःत थःथःगु लाग्नाया थुवाः खः । अथेहे देया दथुइ मथुइ लाक्क त्रिपुरासुन्दरी विन्दू रुपय् अष्टमातृका गणया तं नकिंया रुपय् देया दथुइ लाक्क थापना यानातःगु दु । थ्व यन्त्रया मान्यता नापं ज्वःलाकाः देया राज्य व्यवस्थाया संरचना नं उक्थं हे जूगु खनेदु । राज्यया शक्तिकेन्द्र जुजु (लाय्कू) देया दथुइ, थजात निसें लः थ्याःगु जात तक यन्त्रया वृत्त थें दे चाःहुलेगु लँपु प्रदक्षिणामार्ग माने ध्वाखां दुने व अले वयां नं क्वय्या थीथी जातयापिं ध्वाखां पिने च्वनेगु व्यवस्था यानातःगु दु । थुकथं अधिकार शक्ति सम्पन्न थजातया वस्ति लाय्कू नापं सतक खनेदुसा अधिकारं तापानाः वलिसे वीस्तं नं तापाना वंगु खनेदु । अधिकार व कार्यक्षेत्रया वर्गिकरण जातीय रुपं जूगुलिं नं वस्तिया व्यवस्थाय् थुकथं प्रत्यक्ष प्रभाव लाःगु खः । अथेहे यन्त्रया पुच्छारय् प्यंगू द्वार दुथें थ्व देया प्यंगू दिशा प्यद्वाः मूलखाया अवशेष आःतक नं ल्यंदनि ।

■ नवदुर्गा : ऐतिहासिक किंवदन्ति

मल्ल जुजु गुणकामदेवया पालय् स्वपदेया पूर्व पाखेया ज्वला धइगु गुँड नवदुर्गा द्यः गछिं च्वनाः बिज्याइगु जुयाच्चन । उगु इलय् ज्वलागु जुनाः वनीपिं दक्व धइथें मनूतय्त थ्व द्यःपिसं धवदुइवं स्यानाः प्वःसः कया बिज्याइगु जुयाच्चन । छन्हू स्वपया नांजाःम्ह तान्त्रिक साधक सुनन्द आचाजु नं वहे लँपु जुनाः वनाच्चंगु जुयाच्चन । संयोगं नवदुर्गा द्यःगछिं थ्वयात नं धवदुइवं न्ह्याव्लें थें हे स्यायेत्यंबलय् आचाजु जितः स्याये न्ह्यः जिगु अन्तिम प्रार्थना छगू न्यूनाब्यु धकाः द्यःपिनिगु न्ह्यःने विन्तिभाव यात । द्यःपिं वयागु अन्तिम प्रार्थना न्यनेत तयार जुल । आचाजु अन्तिम प्रार्थना थज्याःगु कथं यात कि द्यःपिं वयात स्यायेत गुगु थासय् मुनाच्चंगु खः, उगु थासं इकिधिकि नं सने मफयावन । आचाजुया मन्त्रया बलं थःपित चिनातःगु थुइकाः द्यःपिसं वयात स्याये मखुत धकाः अःखबतं प्रार्थना यातसा आचाजु नं द्यःपित लय्तायेकाः थःपिसं ज्वनावंगु कलखय् द्यःपित तयाः थःगु छेंय् हयातल । सुनन्द आचाजुया निगू स्वंगू वंश तक थ्व द्यःयात लय्तायेका तयेत सफल जुलसा अनं लिपाया वंशं द्यःयात कःघाना तये मफया वंगुलिं उब्लेया मेम्ह तान्त्रिक सोमरा राजोपाध्याययात थ्व द्यःगछिं लःल्हाना बिल । सोमरा राजोपाध्याय उब्लेया तसकं नांजाःम्ह तान्त्रिक खः व न्हिं छधू स्वपं काशी वनाः म्वःल्ह्याः प्याःगु बसः स्वपया स्वंगः ल्वहं धाःगु थासय् वयाः तिस्यू वइगु जुयाच्चन । थ्व बःजुं नवदुर्गा द्यःपिं पुज्याना तयातःगु छकू क्वथाया ताःचा छपु धाःसा थः मथ्याःम्ह कलाःयात मव्युसैं तयातःगु जुयाच्चन । थ्वहे कलाम्हसिनं बःजु न्हिन्हिथें म्वःल्हू बिज्याःगु पाखय् लाकाः खापा खनाः स्वःबलय् दक्व द्यः गण अनं तमं पिहां बिज्यानाः दक्कले न्हापां वहे बःमनीयात स्यानाः प्वःसः कयाबिज्यात । अनलि 'भः ध्वाखा' धयागु थासय् थ्यनेवं मूवाहां (फा)यागु नं प्वःसः कयाबिज्यात । थुलि धुंकाः सोमरा बःजु काशीं लिथ्यंकः बिज्यात । थम्ह न्हियान्हिथें लय्तायेकाः पुज्याना तयाम्ह द्यः थुकथं तमं पिहां बिज्याःगु खनाःसोमरा बःजु द्यःपिं थःगु छें लित यंकेत तसकं कुतः यानाबिज्यात । तर सफल मजुल । द्यःगण आः स्वपदेया रक्षा यायेगु निंतिं अलग्ग हे पिने च्वना बिज्यायेगु मनसुवा यायेवं सुनन्द आचाजुया खलः व सोमरा बःजुपित

माक्व तान्त्रिक मन्त्र दीक्षा गाथा (गथु) जातयापिं मनूतय्त स्यनाबियाः थ्व नवदुर्गा द्यःयागु दैयदसं प्याखं न्ह्याकेगु ज्या छुनाबिल । नवदुर्गा द्यःया द्यःछें, गःछें त्वालं थौतकं नं स्वपय् मदिक नवदुर्गा प्याखं न्ह्यानाच्चंगु हे दनि ।

■ द्यः गण तहसीके

नवदुर्गा द्यःगणय् दक्व यानाः स्वाःपाःया ल्याखं भिंस्वम्ह द्यःपिं दुथ्याः । गुपिं थुकथं दु - महाकाली, भैलःद्यः, कुमारी, स्वेतभैलः, महाद्यः, सिम्बाः धुम्बाः, बाराही, गणेश, माहेश्वरी, इन्द्रायणी, वैष्णवी, ब्रम्हायणी । थुकी मूर्ति क्वबियाः हइम्ह द्यः सिफःद्यःयात महालक्ष्मी धायेगु याः । नवदुर्गा द्यःयात गुम्ह मातृका गणया पुचः कथं नं कायेगु याः । तर थन च्वय् न्ह्यथनाथें स्वपदेया संरचनाय् स्पष्ट रुपय् च्यागू पीठ, च्याम्ह मातृका व थुपिं च्याम्ह मातृकाया अधिष्ठात्रीया रुपय् त्रिपुरासुन्दरीयात देया दथुइ लाक थापं यानातःगु खनेदु । तर थ्व गण प्याखनय् गुम्हम्ह मातृका खनेमदु । स्वाःपाः पुयाः प्याखं पिदनीपिं थःपिनिगु ल्याखं न्हय्म्ह मातृका व क्वबिया हइम्ह सिफःद्यः (महालक्ष्मी) यानाः च्याम्ह जक मातृका खनेदु । गुम्हम्ह त्रिपुरासुन्दरी धाःसा थुकी सुक्ष्मरुपं सुलाच्चंगु दु । गण प्याखं नापं स्वाःपिं गथुतय्त त्रिपुरासुन्दरी धइम्ह द्यः गुम्ह खः धकाः न्यन धाःसा उमिसं स्पष्ट लिसः बिइगु यानाच्चंगु मदु । गुम्हेसिनं बाजं, गुम्हेसिनं थ्व भैरवया शक्ति भैरवी जूगुलिं भौतिक रुपं मव्यूगु खः धाइ । भौतिक रुपं थ्वहे प्रतिक खः धकाः यकिन याये मफुसां थ्व गणनृत्य दुने सुक्ष्मरुपं थ्वयागु अस्तित्वयात स्वीकार याःगु दु । थ्व द्यःगण पिहां बिज्याइबलय् दक्कले न्हापां छम्ह गथु देपागु ल्हातं पात्र (मनूया मस्तक) जवगु ल्हातं दबदबचा थानाः पिहां वइ, वया ल्यू सिफःद्यः (महालक्ष्मी)या मूर्ति छम्हेसिनं कुबिया हइ । थ्वयां नं ल्यू सिफःद्यःयात कलात्मक कुसां कुइकाहइ । थ्व धुंकाः छसीकथं सिम्बाः, धुम्बाः व कुमारी, थ्वयां ल्यू भैरव, महाकाली व बाराही, अनलि ब्रम्हायणी, माहेश्वरी, वैष्णवी व इन्द्रायणी, दक्कलय् ल्यूने गणेद्यवं महाद्यःयागु स्वाः थःगु ल्हातय् यखानाहइ । श्वैत भैलःद्यः धाःसा न्या लाकीगु इलय् जक पिदनीगु जूगुलिं थ्व औपचारिक भवलय् दुथ्याइ मखु ।

■ भलभल अष्टमी (भगष्टि)

गथांमुगः चःहे कुन्हु निसें शुरु जुयाः सिथि नखःया दुने क्वचाइगु नेवाःतय्गु नखःचखःया गुगु मान्यता दु व थ्व नवदुर्गाया प्याखनय् नं लागू जू । सिथि नखः न्ह्यःया आइतवाः वा बिहिवारः कुन्हु लाकाः नवदुर्गाया दक्कलय् लिपांगु प्याखं इक्षु धाःगु थासय् हुइकाः क्वचायेकी । सिथिनखः निसें भलभल अष्टमि तकया दुने स्वपया दक्व धइथें छेंखापितं थन क्षमा पुजा वनेगु चलन दु । छाय्धाःसा थुगु दैया निंतिं द्यः भलभल अष्टमि तक हे ल्यनाच्चनी । भलभल अष्टमि धयागु तछलागाया अष्टमि कुन्हुयात धाइ, तर थन सप्तमि कुन्हु बहनी हे अष्टमि क्यन धाःसा थुकुन्हुया न्हियात हे भलभल अष्टमि कथं नालेगु चलन दु । भलभल अष्टमि न्ह्यःया आइतवाः वा बिहिवार दिन स्वयाः द्यःपित द्यःछें पितहयाः तलेजुइ यंकाः गोप्य रुपं सीजा नकी । सीजा नयेधुंकाःलिं द्यःपिं शक्तिहिन जुजु वनी । सीजा नयेधुंकाः द्यःपिं द्यःछें लिहां बिज्याइ । तर थुथाय् लाक न्हापा न्हापा थें द्यः गणया नकिं नं द्यःपित लसकुस यानाः दुकाइ मखु । द्यःपिं अथें द्यःछें बिज्याइ । थनं लिपा भलभल अष्टमि कुन्हुया सन्ध्याकाःईती द्यःछें दुने माःगु अन्तिम पुजा विधि विधान क्वचायेकाः नकिंन मूलखाय् च्वनाः दक्व द्यःपिनिगु ल्हातय् स्वां छम्हू छम्हू बियाः अन्तिम बिदाइ बी ।

थुकुन्ह्यात द्यःजलय् बिज्याइगु धायेगु चलन दु । थुकुन्हु द्यःपिं ख्वपदे छ्वाः चाःहुइकाः व
 म्हायणी पीठय् थ्यनाःलि ख्वाःपाः दक्व छ्वयेकाछ्वइ । ख्वाःपाः छ्वयेकीगु सर्वसाधारण मनूतय्त
 क्यनीमखु । ख्वाःपाः छ्वयेकाः ल्यं दुगु नौ भतिचा मेगु न्हूगु ख्वाःपाः दयेकेत गोप्य रुपं गथुतय्सं
 ल्यंकातइ । थुकथं नवदुर्गा मेगु मोहनी मथ्यंतलेयात जलय् बिज्याइ । थुलि ईया दुने सिन्हाज्या
 धुंकाः सामाज्याया ई थ्यनाच्वनी । न्हूगु सामाया लिसे लिसें मोहनीया चालं कुन्हु वहे ब्रम्हायणी
 पीठं नवदुर्गा द्यःया जन्म जुइ ।

गुंला बाजं मिहगः व थौं

वि

श्वया छगू नांजाःगु साँस्कृतिक जाति
 धयातःपिं नेवाःत संगीतया खँय् नं
 उतिकं च्वन्ह्याः धयागु खँ हाकन

लिसा कयाः धयाच्वने माली मखुत ।

नेवाःतय् ऋतु पतिकं हालीगु थीथी हे ऋतु
 मयेत दु । थीथी नखः, चखः, जात्रा पर्व, पुजा
 उत्सवय् हालीगु थीथी हे मये दु । उलि जक
 मखु, निहटिछ चटिछया दुने वइगु मिंखुगु
 पहरय् हालेगु मिंखुपु हे मये दु ।

रमेशकाजी स्थापित

छम्ह नेवा: बुसानिसें सिना: सिथं यंकेबलय तक नं म्ये हालिगु मखुसां थीथी धुन व बोल पिहां वयेक थायेगु व पुइगु बाजं नं थीथी हे दु । थज्या:गु हे अल्याख बाजं मध्ये छता बाजं ख: -गुला बाजं ।

गुला बाजंया दकलय त:धंगु विशेषता थ्व ख:कि थ्व बाजंया नां हे गुलाया नामं छुनात:गु दु । मेमेगु भी गुलि नं बाजं दु, व फुकक बाजं न्ह्यागु नं नख:चख:, पर्व व लाय थाइगु वा पुइगु बाजं ख:सां उगु बाजंया थ:थ:गु स्वतन्त्र नां दु । अथेला गुलाबाजंया नं अलग अलग हे नां दु - धा:, भुस्या:, तुस्या:, ता:, नाय्खिं, दंग:खिं, म्वाहालि आदि । तर थ्व फुकक बाजंया छज्वलंया नां कायेबलय थुकिया नां गुला बाजं हे जुइ । अथे ला थ्व बाजंया विशेषज्ञ वा गुरुपिनिगु धापू न्यनेगु ख:सा गुला बाजं धका: धा: बाजंयात हे धाइगु ख:, अले मेमेगु ज्वलंबाजं गुलि नं दु, व फुकक सहायक बाजं जक ख: ।

सामान्य कथं थुइकीपिसं थुइकीबलय धा:सा धा: छग:यात जक गुला बाजं धाइमखु, धा:या लिसं मेमेगु नं छज्वलं हे दुगु बाजंयात हे गुला बाजं धका: थुइका काइ । अथे ख:सां थ्व खँ ला स्वीकार मयासें मगा: कि गुला बाजं ज्वलंया मुख्यगु बाजं धा:बाजं हे ख: ।

गुला बाजं थायेगु चलन भीथाय् गुब्लेनिसं वल धयागु खँ आ:तक सुनानं त्याजिक धायेफुगु मदुनि । अथे ख:सां गुलि गुलिसिनं थीथी बौद्ध ग्रन्थया लिधंसा कया: थथे धया वयाच्वंगु दु कि थ्व बुद्धया इलनिसं हे दुगु बाजं ख: । बसन्त ऋतु थ्यंक: वलकि लुम्बिनीइ बसन्त ऋतुयात लसकुस यायेत न्यायेकीगु पर्व 'सालभाज्जिक'य् थ्व बाजं थाइगु ख: । जुजु सुद्धोदनया लायकुली राजकुमार सिद्धार्थया नितिं दयेकात:गु न्यातं जा:गु रम्य, न्हयतं जा:गु सुरम्य व गुतं जा:गु सुभ नांयागु दरवारय् च्वना: सिद्धार्थ गौतमं थ्व बाजंया धुन न्यनिइगु ख: । लिपा कौशलया जुजु बिदुभं कपिलवस्तु हमला याना: ध्वस्त याना बिसेलि कपिलवस्तु त्व:ता: यें देशय दुहां:पिं शाक्यतय्सं हे थ्व बाजं नं ज्वनाव:गु ख: । अनलि सम्भवत: लिच्छविकालं निसं हे गुला बाजं खल: दयेका: गुला लच्छि हे थ्व बाजं थायेगु चलन थौतक नं न्ह्यानावयाच्वंगु ख: ।

यें देशय गुला लच्छियंकं सुथय सुथय स्वयम्भूया दर्शन व पुजा याना: बाजं थाना: देय् चा:हिला: थ:थ:गु थासय तक लिहां वइगु याइगु व गुला हे सापारं बहा: बहिलिइ बहिच: व्वइबलय बहिच: स्व:वनेत थाना वनिइगु बाजं जूगुलिं हे थ्व बाजंयात गुला बाजं धायेगु चलन व:गु जुइफु । तर यें छगू त्व:ता: यल, ख्वप, थिमि, भवैतय् नं थ्व बाजं दुसां अन गुला लच्छियंकं थायेगु चलन मदु । यलया नौबाजालिसे धा:सा गुला बाजंया क्वातुगु स्वापू दु । धा:, नगरा, नाय्खिं, दम:खिं, दबदब, मुदङ्ग, धौधौचा व क्वंचाखिं नापं याना: गुता बाजं थाइगुयात नौबाजा धाइगु ख: । नौबाजाया ज्वलनय् दुथ्या:गु मुख्य बाजं नं धा: हे जूगुलिं नौबाजंयात यलया गुला बाजं कथं हे नाला कयात:गु दु । अले नौबाजं नं गुला लच्छियंकं मखुसां सापारु कुन्हु छन्हु जकसां स्वयम्भुइ वया: था:वयेगु चलन दु । थथे जूगु कारण यलं स्वयम्भू तापा:गुलिं न्हिन्हिं वयेगु सम्भव मजुया: हे खयेफु ।

खला येंय नं न्हापा न्हापा नौबाजा दु धाइ । आ: मदये धुकल । अथेहे गुला बाजनय

नं न्हापा जूसा बाँसुरी, बय् व न्यकू बाजं नं दुथ्याकात:गु ख: । आ: वया: म्वाहालि वा ट्रम्पेट जक पुइगु जुयावल । अथेला स्वयम्भुइ च्वय् जक जूसां न्यकू बाजं पुइगु चलन आ: नं दनि । न्हापा न्हापा जूसा सीपिनिगु नामं न्यकू पुइका: स्वयम्भु छचा: ग:चा: हिलेगु याना वयाच्वंगु ख: । थौकन्हय् थथे यानाच्वनेगु सम्भव मजुया: न्हापालाक सीपिनिगु नां दक्वं निं मुन, अले व सीपिं दक्वसिगु नामं छक्वलं न्यकू पुया: स्वयम्भूया च्वय् हे चा:हिलेगु जुयाव:गु ख: । थथे न्यकू पुइकेगुया तात्पर्य सीम्ह मनु नरकय् मवनेमा धका: हे ख: । थथे सीपिंत हे तरे यायेफुगु बाजं जुया: हे खइ, गुलाबाजंयात च:बाजं धका: नं धायेगु याना वयाच्वंगु दु ।

थ्व ल्याखं स्वयेबलय गुला धर्मलिसे स्वाकात:गु बाजं जूगुलिं हे थुकियात गुला बाजं धा:गु खइ धका: अनुमान यायेफु । तर गुला धर्म छाय् याना वयाच्वन ले धका: दुवाला स्वयेगु ख:सा थुकी नं वैज्ञानिकता सुलाच्वंगु लुयावइ । गुला धयागु दच्छिया दुने वइगु भिनिंला मध्ये दकलय अप्व: वा वया: खुसिवा: वइगु, चल: वनीगु, भुखाय् व्वइगु आदि प्राकृतिक प्रकोप जुइगु ला ख: । थ्व यामय् थीथी भवय् ल्वय् न्यनावनीगु, मनूत थीथी कथं हे म्हं मफइगु आदि जुइगु ख: । अथे जुया: अज्या:गु छुं नं ल्वचं कयेका: म्हं मफयेका च्वने म्वायेकेत थ:गु म्हायात मेमेबलय् स्वया: अप्व: हे बिचा: यायेमा: । थज्या:गु इलय गुला धर्म धका: धर्मलिसे स्वाका: सुथ न्हापनं दना: सुथसिया तसकं निंगु फसय् च: दर्शन यायेगु नामं गुगु चा:हिलेगु यानातल ख:, व उसाँय्यात बांलाका तयेत ग्वाहालि जुइमा धका: हे खयेफु । अले गुला धर्मया भवलय् गुला बाजं खल: दयेका: सुथ न्हापानं देय् थ्वक्क बाजं थाना: चा:हिलेबलय् चना: नकतिनि दना वयागु कारण सुषुप्त जुयाच्वंगु थ:गु व मेपिनिगु मन व मप्तिष्कयात जागृत यायेगु यानाव:गु जुइफु, गुकिं याना: म्हायागु छगू छगू दत्तले अंग न्हिच्छि तक जागृत जुयाच्वनी । थुकथं गुला धर्मया नामं थुगु यामय् वइगु प्रकोपपाखें रक्षा यानात:गु जुल ।

अथे ला गुला धर्म जक मखु, भीगु जीवनयात सुथांलाक न्ह्याकेत यायेमा:गु गुलि नं ज्या दु व फुकक धर्मलिसे स्वाकात:गु लुयावइ । अथे जुया: हे थीथी यामय् प्रकृतिं सयेकीगु व थ:पिसं हे दयेका: नयेमा:गु थीथी नसा त्वंसा अनिवार्य रुपं न्येमा धयागु ल्याखं छम्ह छम्ह च:या

पुजा वा जात्रा लिसे स्वाका: नख:चख: दयेका: थ्व नख:बलय् थ्व नये हे मा: धका: नियम दयेकात:गु खइ। अभ्र बांलाक दुवाला स्वयायंकेगु ख:सा नेवा:तय्सं गुलि नं शिल्पकलाया विकास यानावन व फुक्क धर्मया त्वह दया: हे याना वनेफुगु ख:।

संगीतय् स्वयेगु ख:सा अथेहे ख:। थौं भीके सलंस: ताजिया गुगु बाजं दु, अले व बाजं थायेगु तालया लिसें ई स्वया: स्वया: हालेगु राग आदिया विकास जुयावंगु दु, व फुक्क धर्मया व: कया: हे विकास यायेफुगु ख:। उकिं थ्व फुक्क दसुयात न्ह्य:ने तया: खँ ल्हायेबलय् गुंला लच्छियंक सुथ न्हापनं गुंलाबाजं थाना: देय् चा:हुलेगु गुगु यानात:गु ख:, व नं धर्मया व: कया: मनूयात स्वस्थ यायेगु ज्या यानात:गु हे ख: धका: धायेफु।

देह व चित्त शुद्धिया नखः गुन्हिपुन्हि

गु

गुं नं जातिया संस्कृति धइगु उगु जातिं नालाच्चंगु धर्म व दर्शनया पहिचान खः। धर्म धइगु सामाजिक मूल्य, मान्यता, दर्शन, व्यक्ति विशेषया आचार व्यवहार नाप स्वापू दुगु सँ खःसा संस्कृति उकिंया भौतिक परिणति खः। उकिं न्ह्यागु जातिया संस्कृतिं नं उगु जातिं नालाच्चंगु धर्म दर्शनया सन्देश बियाच्चवनी। संस्कृति धइगु सँजवः छुं नं वस्तु विशेषया नां मखसे समग्रताया परिचायक सँजवः खः।

रमेशमान पिया

जाति विशेषया भाय्, नसा-त्वंसा, वसः पुनीगु पह, सामाजिक व्यवहार, नखःचखः, उमिगु आचार व्यवहार, थ्व सकतां हे संस्कृतिया प्रमुख आधार खः । थ्व समग्र आधारं जाति विशेषया गुगु बिस्किंगु पह (संस्कार) ब्वलनी वहे इमिगु संस्कृति उमिगु पहिचान जुइ ।

थन थःगु मौलिक संस्कृतिं बिलिबिलि जाःगु नखः गुन्हिपुन्हियात कयाः छुं खँ कुलेगु कुतः याये । नेवाःतय्सं दक्व धइथें नखःचखः चान्द्रमासया लिधंसाय् हनाच्वंगु दु । नेवाःतय् नखः हनेगु थःगु हे विशिष्ट परम्परा दु । नेवाः नखःया श्री गणेश गथांमुगः चःढे कुन्हुनिसें जुइसा इतिश्री सिथि नखः कुन्हु जुइ । सिथिनखः निसें गथांमुगः तक नेवाःतय्गु नखःया दिपाः जुइ । थथे धइगु थ्व दिपाः ज्वःछि सिन्हाज्याय् व्यस्त जुइ मालीगुलिं खः । नेवाःतय्गु उदगमस्थल स्वनिगः, कृषिया नितिं उर्वर भूमि, थनया जीवनचर्याया प्रमुख आधार कृषि जूगुलिं थनया प्रमुख बालि बाया प्राकृतिक घःचाः लिसे लिसे नखःचखः नं चाहलाच्वंगु दु ।

गुन्हिपुन्हि नखःया मान्यता शुद्धता व पवित्रतापाखे केन्द्रित जुयाच्वंगु दु । गथांमुगः चःढेकुन्हु छेंय् बौ बियाः गृहशुद्धिया ज्या यायेगु जुइसा गुन्हिपुन्हि कुन्हु देह शुद्धि यायेगु ज्या प्रमुख जुइ । शुद्धता व पवित्रता धइगु स्वस्थ शरीर बिना असम्भव । स्वस्थ शरीर दुने जक स्वस्थ चित्तं बास याइ । चित्त स्वस्थ मजुइकं धर्मया साधना हे पूवनी मखु । उकिं धयातःगु दु, 'शरीर माद्यं खलु धर्म साधनम्' । धर्म साधनाया लँपुइ शरीर ला माध्यम जक खः । गथे खुसि छिनावनेत माःगु ताँ । ताँ बमलात, वाराक्वारा सन, त्वःधुल धाःसा खुसि छिइ थाकुइ । दच्छि यंकं यायेमाःगु ज्यात पूवनी मखु, उकिं थुगु नखतं निगू पक्षयात जोड बियातःगु दु, छगू शारीरिक स्वस्थता, मेगु चित्तया शुद्धता, गुकियात थन अलग अलग ब्वथलाः बिचाः यानास्वये ।

शारीरिक स्वस्थता

भी अजा अजिपिं दक्व धइथें प्रत्यक्ष वा परोक्ष रुपं बुँज्याय् निर्भर जुया वःगुलिं भीगु दक्व नखःचखः बुँज्याया गति कथं न्ह्यानाच्वंगु खः धइगु खँ च्वय् हे धायेधुन । सिन्हाज्या ज्वःछिया दुने जुइगु तच्चःगु शारीरिक परिश्रमं कमजोर जूगु शरीर उकिसनं गृष्म ऋतु पुलाः वर्षा ऋतुया चपेतं पित्तया प्रकोप जुइ । वर्षा ऋतुसं पूर्वीय फय्या चाप तच्चइगुलिं यानाः तापक्रम असन्तुलन जुइ गुकिं यानाः त्रिदोष (कफ, पित्त व वात)या प्रकोप जुइ । लिच्वः कथं पाचन शक्ति कमजोर जुइगु, भाडावान्ता आउँ ल्वचं दुःख बिइ । थुकथंया ल्वचं मुक्त जुइत भी पूर्वजपिसं थीथी पौष्टिक तत्वं जाःगु बूबःया रस क्वाति त्वनेगु यानावःगु खः । क्वाति धइगु क्वा (पाक)ति.क्वाति जूगु खः । आयुर्वेदय् रसादि दयेकेगुयात नं क्वाथ धाइ । संस्कृतं क्वाथ धइगु छुं चिजयात ताउतक पाखवंक दयेकाः रस कायेगुयात धाइगु खः । भीसं नं क्वाति दयेकेगु नितिं छन्हु निन्हु न्ह्यबनिसें बूबः फवयाःलि ताउतक दयेकाः थुकिया रस त्वनेगु याइ । उकिं क्वाति शरीरयात स्वस्थ यायेगुली तःधंगु ग्वाहालि याइ । थुकथं क्वाति वर्षा ऋतुया नितिं तसकं अनुकूल नसा खः । स्वस्थ शरीर या नितिं पोषणयुक्त नसा खः ।

चित्तया शुद्धता

गुन्हिपुन्हिया मेगु पक्ष खः चित्तया शुद्धता वा पवित्रता । नयेगु नसा शुद्ध जुइवं शरीर

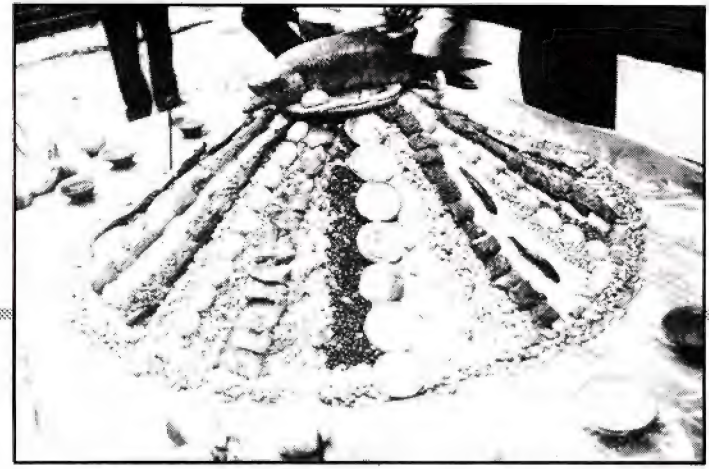
स्वस्थ जुइ, अन्तःस्करण शुद्ध जुइ । शुद्ध अन्तःस्करणं चित्तयात पवित्र याइ । पवित्र चित्तं जानया लुखा चायेकेगुली ग्वाहालि याइ । उकिं साधकत थुकुन्हु तिर्थय् वनाः म्वःलुइगु व तिर्थ व्रत च्वनेगु चलन दु । तिर्थय् म्वःलुइगु तिर्थ व्रत यायेगु, तिर्थ चाःहुलेगुली नं चित्त शुद्ध यायेगुली ग्वाहालि जू । थुकुन्हु शिवमार्गीतय्सं थासंथासय् वनाः महाद्यः दर्शन यायेगु व पुज्यायेगु याइ, बौद्धमार्गीतय्सं गुला लच्छियंकं बहाः बही व स्वयम्भू चैत्यया परिक्रमा याइ । ख्वप देशय् कालीदह व नगरकोटया महाद्यःपुखू यल देया कुन्ति महाद्यः व रसुवा जिल्लाया १४००० चाःचू फिट च्वय् लाःगु सिलु तिर्थय् तःधंगु मेला जुइ । यँया ग्वलं मृगस्थलीया गोरखनाथ यँ लायकूया छगू फल्वां पुन्हि कुन्हु सिलु यंकेगु ज्या कानफडा जोगी (नाथ सम्प्रदाय)तय्सं याइ । अथेहे थ्वकुन्हु पशुपति महाद्यः सिलु थ्यंकः बिज्याइ धइगु पौराणिक मान्यता कथं महाद्यः सिलु बिज्याइबलय् चिकुइ धइगु ल्याखं महाद्यःया म्ह छम्हं कचिकां भुंकाः तयेगु परम्परा थौतक नं न्ह्याना हे च्वंगु दनि ।

थ्व कुन्हु स्वनिगःया शिवमार्गि छःथरि व पाँचथरि नेवाःत व राजोपाध्याय थरया ब्रम्ह वाज्यापिं थःगु छेंय् सतिक लाःगु खुसिइ वनाः मेगु दच्छितकया नितिं जना (जनै) हिली । जना हिलेगु नितिं छन्हु न्ह्यः हे व्यंकाः, सँ खानाः नीसी यायेगु चलन दु । तर थौकन्हय् छः थरि व पाँचथरि नेवाःतय्गु दथुइ कम हे जक जना दुपिं खनेदु । ब्रम्हतय् नं सँ खायेगु व खुसिइ वनाः हे जना हिलेमाःगु बाध्यताया हिउपाः वःगु दु । जना हिलेगु नितिं सुथ न्हापां राजोपाध्याय बःजुपिं खुसिइ वनाः म्वःलुइ, अले म्होसतय् त्रिपुण्डया स्वभवः सिन्हाः तिनाः सामूहिक रुपं बेदोक्त मन्त्रोच्चारण यायां जना हिली । नेवाः बःजुपिसं सामूहिक रुपं याइगु थ्व शुद्धीकरण संस्कार स्वयेवह जू । थुकथंया सामूहिक वेदपाठय् उपाकर्मय् दुथ्याःपिं बःजुपिं जक च्वनाविज्याइ । गुकिं थाकुलिपिं न्हय्म्ह बःजुपित सप्त ऋषिश्वर व सगोलय् दुथ्याःपिं मेपिं सकसितं पितृगणया रुपय् आदर यानाः पुज्याइगु प्रचलन आःतक नं ख्वपया ख्वंन्हय् (हुनमानघाट) जूनि । थुकथं जना हिलेगु ज्या क्वचायेवं थवंथवय् जना ल्हातय् चिकेगु याइपिं उकिं लिपा थःथःगु जजमानतय् जना चिकेगु ज्याय् व्यस्त जुइ, थ्व जना चिकेगुयात कयाः छत्वाःचा पौराणिक किम्बदन्ति थन न्हयथने सान्दर्भिक हे जुइ ताया । छगू इलय् स्वर्गया जुजु इन्द्र व दानव बलिया दथुइ घमासान युद्ध जुयाः इन्द्र बसेलि, इन्द्र थः गुरु वृहस्पतिया थासय् वनाः थः बूगु खँया वृत्तान्त केन । गुरु वयात ल्हातय् जना चिना बिसेलि लिपा वनाः दानव बलि नापं इन्द्र युद्ध त्याकल । थन गुगु ल्हातय् जना चिइगुया खँ दु व जना यँद्याः पुन्हि कुन्हु यमद्यः (इन्द्र)यात चिकेगु प्रचलन आः नं ल्यं दनि । थुकथं शैव नेवाःतय् पुरोहित तगिलय् (ब्रम्ह, आचाजु व जोशीजु) दुथ्याःपिं ब्रम्हतय् नं उपनयनं संस्कारय् गुरुपाखें कयातःगु दीक्षायात थौया हे दिनय् आवृत्ति यानाः पवित्र यायेगु ज्या याइ ।

गुन्हिपुन्हिया रोचक पक्ष छगू मेगु नं दु, व खः स्वनिगःया ज्यापुतय्सं थ्व नखः व्यांचायात पुज्यानाः व्यांजा नकाः हनीगु । सिन्हाज्याया इलय् अप्वः कीत सीगुलिं उकिया लुमन्ति व व्यांचाया गुणयात कदर यासैं ज्यापु परिवारय् छेंय् नीसी यानाः जा थुयाः बुँइ यंकाः व्यांचायात भाग तयाः पुज्याइ । वा पीगु ज्या यायेबलय् चायेकं वा मचायेकं गुणकारी जीव व्यांचा आदि अनेतने जीवनतय्गु गुगु हिंसा जुइ उकिया प्रायश्चित्त कथं व्यांजा नकेगु प्रचलन वःगु जुइमाः ।

न्ह्याथे हे जुइमा थ्व ब्यांजायात श्रमजीवी ज्यापुतय्गु प्रकृतिया अनमोल श्रृष्टि जिवाजन्तु प्रतिया चकंगु नुगः व शुद्ध मनया देछा मधासे मगाः ।

थुकथं गुन्हिपुन्हि क्वातिया नखः, देह शुद्धि व चरित्रया पवित्रताया निंतिं ग्वयातःगु नखः खः ।

भरीसं छाय् नयेगु समयबजि ?

ला

ला छकू वयेक समयबजि ।

भरी येँयाः पुन्हिया दिनय्

श्वइगु श्व सः आः जक मखु

सलंसः दै न्हयःनिसें भरीगु नेवाः

समाजय् प्रत्येक येँयाः पुन्हिबलय्

श्वया वयाच्चवंगु सः खः । थुकिं छु

वयं धाःसा येँया पुन्हि धइगु समयबजि

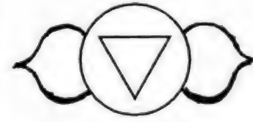
नखः खः ।

रमेशमान पिया

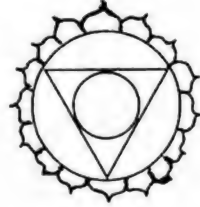
नेवाःतयसं दच्छियकं हनीगु थीथी नखःचखतय् गथे नखःपतिं छुं न छुं नसा त्वंसायात प्रमुख थाय् बियातइगु खः, उकथं थ्व येंयाः पुन्हिया नखःबलय् 'समयबजि'यात प्रमुख थाय् बियातःगु खः । थ्व नखःया नसाज्वलं खय् 'समयबजि' धुंकाःलि हाथु थ्व व फकं सनाःयात थाय् बियातःगु दु । नेवाः संस्कृति, धातु धायेगु खःसा तन्त्रप्रधान संस्कृति खः । नेवाःतयगु जीवनचर्या तन्त्र निर्देशित जुयाच्चंगु खनेदु । थ्व खँया दसि थ्वहे खः कि थौं तक नं नेवाः समाजय् थ्व बौद्ध थ्व शैव धइथे ज्याःगु भेद ब्वलंगु मदु । नेवाःतयसं सलंसः दै न्ह्यवनिसें हे थ्व शैव व थ्व बौद्धया भेदभाव मयासे तान्त्रिक परम्परायात नाला वयाच्चंगु दु ।

तन्त्र धइगु भोग व योगया समन्वयात्मक साधना पद्धति खः । थुकियात बालाक नालाः जीवन हने फयेवं भोग प्रतिया आशक्ति वुलुहुं म्हो जुयावनीसा त्याग प्रतिया भावना भंभं अप्वयावइ । तन्त्र न्ह्याब्लें नं वस्तुया त्याग मखुकि वस्तु प्रतिया आशक्ति भावया त्याग यायेगुली वः बी । तन्त्र संसार त्कतेमाःगु खँ ल्हाइमखु वरु संसारिकतां मुक्त जुइगु लँ क्यनी । संसार त्वःताः मनूत फकीर ला जूवनी तर वया नुगलं संसारप्रतिया मोह त्याग याये मफुत धाःसा फकीर जुयाया अर्थ हे छु दत ? अथे जूगुलिं तान्त्रिक परम्परां आहार यात मखु कि आचार व व्यवहारय् शुद्धता हयेगु वः बी । वैदिक संस्कृतिइ अभोग्य तमोगुणी आहार धकाः तिरस्कार यानातःगु ला न्या, ख्ये, अय्लाः, थ्व सकतां तान्त्रिक पद्धतिइ वयाः साधना मदयेकं मगाःगु अंग जुयावी ।

खँ ला नेवाःतयगु न्ह्यागु नखःचखःबलय् नं 'समयबजि'यात उत्तिकं महत्वपूर्ण थाय् बियातःगु दु । तर येंयाः पुन्हियात 'समयबजि नखः'या रुपय् हे हना वयाच्चंगुया

आज्ञा चक्र

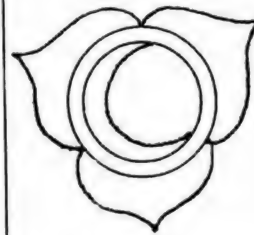
विशुद्ध चक्र

अनाहत चक्र

मणिपुर चक्र

स्वाधिष्ठान चक्र

मूलाधार चक्र

खास मतलब दु । समयबजि धइगु स्याःवजि, मुस्या, पालु, छवय्ला व थ्व अय्लाःया मंकाः स्वरुप खः । भीगु साँस्कृतिक मान्यता कथं थ्व पंचतत्वया प्रतीक खः । व मान्यता कथं भीगु म्ह हे नं पंचतत्वया छगू स्थूल रुप खः । पंचतत्व धइगु पृथ्वी, जल, आकाश, वायु व अग्नि खः । भीगु म्हय् दुने थुपिं तत्वत स्वाभाविक रुप दयेमाक्व स्वायां म्हो वा अप्वः जुल धाःसा भी उसाँय् मदइ । थ्व प्राकृतिक चिकित्सा पद्धतियागु मान्यता खः ।

भीगु प्राचीन चिकित्सा पद्धति नं छगू कथं 'पंचतत्व सिद्धान्त'या लिधंसाय् याइगु उपचार विधि खः । थ्वहे कारणं भी आजुपिसं पंचतत्वया गुण मात्रायात ध्यान बियाः भीगु उपासना पद्धतिया अभिन्न अंगया रुपय् समयबजि भीगु न्ह्यःने न्ह्यचीका तःगु खः ।

थुकथं हे पंचमकार (मद्य, मांस, मत्स्य, मैथुन व मुद्रा) न्याता वस्तु ला, न्या, ख्ये व अय्लाः नं पंचतत्वया प्रतीक खः । अथेहे तान्त्रिक अनुष्ठान छगू अंग बलिपुजा नं पंचतत्वया हे रुप खः । पंचबलि धायेबलय् भोग विइपिं मेय्, दुगु, फे, हँय, खा आदि पशुत नं पंचतत्वया न्यागू अलग अलग हे गुण व स्वभावयापिं खः । थुकथं हे हानं नेवाः परम्परा कथं याइगु पुजाय् छयलीगु थीथी वस्तु नं पंचतत्वया हे प्रतीक खः । गथेकि लः, स्वां, सिन्हः जाकि व जजंका । नैवेद्यया रुपय् छाइगु मरि (पंचमेल) ला भन ज्यामितीय रुप हे पंचतत्वया आकृति क्रियातःगु मरि खः । चतुष्कोण (पृथ्वीतत्व), त्रिकोण (अग्नि तत्व), अर्धचन्द्राकार (जलतत्व), षट्कोण (वायुतत्व), गोलाकार विन्दू रुपया लड्डु (आकाशतत्व) थुगु न्याता मरिया ज्वलंयात छज्वलं छायेगु चलन नं दु । थुपिं सकतां भीगु उपासना पद्धतिया स्थूल रुपत खः ।

भीगु म्ह हे नं पंचतत्वया छगू स्थूल रुप खः धकाः च्वय् हे नं धाये धुन । शुष्म रुपय् भीगु म्हय् दुने नं पंचतत्वया थःगु हे थाय् दु । दुगः क्वय्या क्वय् च्वंगु च्वयात पृथ्वी तत्व (योगया भाषां मूलाधार चक्र) धाइ । वयां च्वय्या लिंग क्षेत्र जल तत्वया थाय् खः, गुकीयात स्वधिष्ठान

चक्र धाइ । तेपुचाया जःखः अग्नितत्त्व, मणि पूरक चक्रया थाय् खः । नुगःपाया जःखः च्वंगु व्व वायुतत्त्व, अनाहत चक्रया थाय् खः । थुकी नं च्वय् वयाः मिखा फुसिया च्वसंया म्होसयात आकाशतत्त्व आज्ञाचक्रया थाय् धाइ । योगिक मत कथं मणिपूरक चक्रय् च्वंम्ह शक्तियात आज्ञा चक्रय् च्वंम्ह थः भाःत शिवनाप नापलाकेगु थुगु साधनाया पद्धति अन्तिम ध्येय खः, गुगु थासय् थ्यंकाः साधकं थःगु साध्यय् तक थ्यंका सुख व आनन्दया अनुभूति याइ व जीवन सार्थक जूगु तायेकी । भ्नी नेवाःतय्गु सामाजिक रहन सहन व न्हिया न्हिथंया जीवनय् नं थ्वहे तान्त्रिक व योगिक सिद्धान्तयात नालाः भ्नी आजुपिसं यानाथकूगु छगू व्यवस्था मध्ये थ्व येंयाः पुन्हिबलय् समय बजि नयेगु नं खः । येंयाः पुन्हिबलय् समय बजि नयेगु तन्त्र सिद्धान्त कथं यायेगु साधनया हे छगू अंग खः ।

हाथु छाय् हायेकी ?

ने

वाःतय्सं हनीगु तःगु नखःचखः
मध्ये तःजिगु व न्हयइपुक हनीगु
छगू नखः येंयाः नं खः ।

येंयाःबलय् त्वाःत्वाः पतिकं यमघःचा
(इन्द्र) ब्वइ थें हे हाथुघः (भैरव) नं ब्वयेगु
याइ । येंयाः पुन्हि कुन्हु समयबजि
इनीबलय् भैरघःया खाः लूगु व्वंचा वा
त्यपय् भैलःव्वंचा भैरघःया म्हुतु
दयेकातःगु प्वालं हाथु हायेकाः त्वनेगु
याइ । छायाःसा अय्लाः धइगु नं
समयज्वलंखय् हे दुने लाः ।

रमेशमान पिया

समयबजि पंचतत्वया प्रतीक खः, गुकी मध्ये अय्ला: अग्नीतत्वया प्रतीक खः । तर समयबजि नयेबल्य् अय्ला: थ्व, अन्ति वा सोमां लुया: जक त्वंसां गा:गु खः, छाप् थ्व हाथु हे हायेका: सना च्वनेमा:गु थ्व धा:सा विचा: यायेबहगु खँ खः । भीसं दकल्य् न्हापां थुइके मा:गु खँ छु धा:सां भैरद्यः धइगु महाद्यःया येता (दक्षिण) पाखे स्व:गु स्वा: महाद्यःया रौद्र रुप खः, अले थ्वहे रौद्र रुपया नां भैरव खः । महाद्यःया अघोर रुप नं धायेगु यानात:गु थुगु ख्वाल तेजतत्वया प्रतिनिधित्व यानाच्चंगु दु । पौराणिक ग्रन्थ्य व्याख्या यानात:कथं थ्व स्वा: तसकं ग्यानापुसे च्वनी । प्रलयकालया सुपाँय थें च्वंगु, मिखा तसकं तत:ग्व:गु हाकुसे ख्युंसे च्वंगु स्वा:, न्हायपनय नागया कुण्डल व ग:पतय नं नागया हे हार क्वखायात:गु रुप जुइ । पशुपतिइ पुन्हि पतिकं जुइगु महास्नान, महाभोग व बलि पुजाया दकल्य् न्हापां येतापाखे स्वयाच्चंगु स्वा:यात आक्लान याना: पुजा न्ह्याकी ।

भैरद्यःया वर्ण वँचुसे च्वनी । सव:भक्कु प्याखंया भैरव, वंघ:या आजुद्यः, गथु प्याखंया आजु, न्यतमरु अजिमा प्याखं, सिखालि प्याखं व ख्वप नवदुर्गा प्याखंया भैरव सकसिगुं वर्ण वँचुसे हे च्वनी । वँचुगु वर्ण धइगु आकाश तत्व खः । पंच तत्वया पृथ्वी, जल, अग्नी, वायु व आकाशतत्व मध्ये आकाश तत्व, अन्तिम तत्व वा शून्य तत्व खः । शून्य धइगु शक्तिया केन्द्र खः । आज्ञा चक्रया अधिष्ठान खः । आज्ञा चक्रया अधिष्ठाता देव शिव (भैरव) खः । थुकथं हाथु हायेकीगु भैरद्यः दुगु क्वंचा (भैल: क्वंया) वा त्यप आकाशतत्वया प्रतिमूर्ति जुल ।

भैरद्यः स्वरुपया क्वंचाय् दुने च्वनीगु थ्व, अय्ला: गरम स्वभाव उर्जामूलक त्वनेगु पदार्थ जुगुलिं थ्व अग्नीतत्व खः । थुगु तत्वया अधिष्ठानथाय् मणिपूरक चक्र धाइ । थुकिया अधिष्ठात्री देवी शक्ति खः । तान्त्रिक विधिं याइगु न्ह्यागु पुजाय् नं शक्तियात दकल्य् च्वय्या थाय् बियात:गु दु । शक्ति मदयेकं छुं नं ज्या याये फइमखु, सृष्टि तकं दी धइगु तान्त्रिक मतया विश्वास दु । शक्ति मदयेकं शिव शव (सीम्ह) जक खः धका: यक्व हे तान्त्रिक सफुली च्वयात:गु दु ।

आगम परम्परा कथं पशुपति महाद्यःया प्यंगू दिशा व च्वय् क्वय् स्वयाच्चंगु नापं, याना: खुपा: स्वा:पा: दु । खुपा: स्वा:या खुम्हं द्य:पिं शक्ति खः । व द्य:पिनि नां छसिकथं थुकथं दु - भूवणेश्वरी, कब्जीका, गुह्यकाली, दक्षिणकाली, त्रिपुरासुन्दरी व तारा । थुलि जक मखु तान्त्रिक पुजाय् वैदिक परम्पराया द्य:पिं ब्रम्हा, विष्णु महेश्वरपिं नं शक्तिया आसन दयेकात:गु दु । थुकथं स्वयेबल्य् पंचतत्वया स्थूल रुप समयबजियात पूर्णता बिइत हे भैरद्यःया म्हुतुं हाथु हायेका: त्वनेगु यानात:गु खःसा हाथु हायेकेगु धइगु शिव शक्तिया तादात्म्यता खः । हाथु हायेकेगु तान्त्रिक अनुष्ठानया थ्व छगू पक्ष जुलसा मेगु छगू पक्षय् नं विचा: यायेबह जू, व खः येंया:बल्य् गथे दच्छिया गुलि नं सीपिं दु इपिं स्वर्गय् थ्यनेमा: धका: आशिका याना: मतकू वनेगु, दागिं लिसे बीव: ह्व:वनेगु, बौमतं दे चा:हिकेगु, दलूचा खायेगु, कुमारी परिक्रमा या:गु लंपुइ मत तयेगु आदि याइगु खँ हाथु हायेकेगु नं अज्या:गु हे छगू ज्या खः । यंलागा पारु निसें औशितकयात पितृपक्ष धाइ । थ्वहे इलय् पितृ दक्व तरे जुइमा: धका: सोह्र सराद्ध याइगु खः । सोह्र सराद्ध वैदिक परम्परा खः गुगु परम्परा कथं पितृयात तर्पण यायेत पिण्ड दयेका: पंचामृत (घ्य:, दुरु, धौ, कस्ति, साख:) तया: पुजा यायेमा: । तान्त्रिक पद्धति कथं हाथु हायेकेगु धइगु नं सोह्र सराद्ध खः । थुकी पंचतत्व रुपी समयबजि व भैरद्यःया म्हुतुं हा:गु हाथु थ्व सीपिनिगु नामय् तर्पण याइ । सीपिनिगु मुक्तिया कामना यायेधुंका: समयबजि प्रसाद कया: हाथु त्वनेगु याइ । तान्त्रिक अनुष्ठान कथं थ्व छगू तसकं गुह्य पद्धति खः ।

भीगी संस्कृतिया यक्व हे महत्वपूर्ण पक्षयात थुकथं गुह्य यानात:गुलिं याना: हे भीसं थ:गु संस्कृति भंभं मथुया वना: त्व:तु त्व:तुं हयाच्चंगु व विदेशी संस्कृतिं भं भं क्वत्यला हयाच्चंगु खः ।

मोहनि व दर्शै व हे मखु

ने

वा:तय् यक्व हे नख:चख: दु ।
नेवा:तय् शें नख:चख: मीगु देशय्
मेमेगु छुं नं जातिया मदु । मी
नेवा:तय् दच्छियंकं हे छुं कि छुं नख:चख:,
जात्रा, पर्व, मेला आदि भव:लिक हे
वयाच्च्वनी । अथे जुया: धाइनापं दु -प्यन्हइ
मपा: नख: वइ ।

रमेशकाजी स्थापित

नेवा:तय्गु थज्या:गु हे थीथी नख:चख: व मेला पर्व मध्ये गुलिखे मूमूगु नख:चख: व मेला पर्व नेवा: मखुपिनिगु चाड पर्व कुन्हु हे लानाच्वंगु दु, अले गुलिं गुलिं उकुन्हु हे मखुसां लिक्क लिक्क लानाच्वंगु दु। नेवा:तय्गु त:जिगु नख: म्हपुजा कुन्हु गुलिं गुलिं जातियापिनि 'गोवर्द्धन पुजा' धका: सौ व बैल पुज्यायेगु चलन दु। अथेहे यँया नेवा:तय्गु त:जिगु नख: पाहांच:ह्येया कन्हय् कुन्हु नेवा:तय् त्वा:त्वाल्य् मह:जा नकेमा:, अले थ्वकुन्हु हे सरकारी स्तरं 'घोडा जात्रा' न्यायेका वयाच्वंगु दु। भी चथा:बलय् मेपिनि तीज पर्व हनीगु जुयाच्वंगु दु। थुकथं भीगु नख:कुन्हु हे मेपिनिगु चाड पर्व स्वात्तुमतुस्वाना: वयाच्वंगुलिं छखे भी दथुइ हे छगू थज्या:गु भ्रम व्वलनाच्वंगु दु कि मेमेगु जातिं हना वयाच्वंगु व भीसं हना वयाच्वनागु नख:चख: जात्रा पर्व छता हे ख:, खालि नां व हनेगु पह: जक पानाच्वंगु ख:। मेखे सकारि संचार माध्यमं याइगु प्रचार प्रसारया प्रभावय् लाना: भीसं नं मचायेक हे म्हपुजायात गोवर्द्धन पूजा, पाहांच:ह्येयात घोडा जात्रा, चथा:यात तीज धका: धायेगु याना हयाच्वनागु दु। थ्वहे भवलय् गुलिख्य नेवा:तय्सं नेवा:तय्गु छगू त:जिगु नख: मोहिन धयागु नं मेमगु जातिं हनीगु नख:, 'दशै' ख: धका: थुइकेगु यानाहयेधुंकल। नेवा:तय् लानाच्वंगु भ्रम मध्ये थ्व छगू त:धंगु हे भ्रम ख:।

धायें ना दशै व मोहनि नख:या दथुइ ज्व:ला:गु छतायां छता जक खँ थ्व ख: कि थ्व निगुलिं नख: कौलाथ्व पारुं निसें शुरु जुइ, अले पुन्हिकुन्हु क्वचाइ। थ्व छता त्व:ता: मेमेगु छुं हे खँ ज्व:लानाच्वंगु मदु।

कौलाथ्व पारुकुन्हु भी न:लास्वां पिइ। न:लास्वां पिइधुंका: सप्तमि तक भी छुं नं यायेम्बा:। अष्टमि कुन्हु कूछिभव्य, न:मि कुन्हु स्याक्वत्याक् व दस्मि कुन्हु चालं क्वकाइ। यँय् क्व:ने च्वपिनि दकलय् त:धंगु नख: पंचमि कुन्हु याइ। पंचिमध: जात्रा धका: उकुन्हु पचलि भैल:द्य:या जात्रा याइ, अले व जात्रा जुइगु क्व:नेया लागाय् च्वपिं सकसियां मोहनिया मुख्यगु भव्य जुइ। थुकथं हे थ:नेया असंत्वा: लागाय् च्वपिनि दस्मि कुन्हु छुं यायेम्बा:, उकुन्हु छन्हु सुलं च्वना: एकासिं कुन्हु तिनि चालं क्वकाइ। अथे जुया: थ्व न्हियात असं चालं धका: धाइ। पंचिमध: व असंचालं न्यायेकीपिं त्व:ता: मेपिं सकलें हे नेवा:तय् मुख्य मोहिन नख: अष्टमि, न:मि व दस्मि हे ख:। वयां लिपा चतुर्दशी कुन्हु तक नखत्या व्वनेगु जुयां च्वनी, अले चतुर्दशीकुन्हु तकया दुने ल्यनाच्वंगु न:लास्वां, न:लास्वां पिनागु चा व पूजा याना: मुनाच्वंगु स्वां जाकि आदि फोहर दक्व मुना: वाये यंकी। थुगु चतुर्दशीयात सीध:पुन्हि धाइसा थ्वयां कन्हय् कुन्हुयात कतिपुन्हि धाइ थुकुन्हु छँय् छँय् आल:मत खाइ। थुकथं मोहनि क्वचाइ।

दशै नख: हनीपिनि अथे मखु। इमि कौलाथ्व पारुकुन्हु घटस्थापना धका: कलश स्वना: पुज्याइ। गुलि गुलिसियां कलशया लिसें खड्ग नं स्वनी। वयां लिपा सप्तमि तक इमि नं छुं यायेम्बा:। अस्तमि व न:मि कुन्हु खसि स्याना: भव्य नयेगु व दस्मि कुन्हु विजया दशमि धका: थ: स्वयां थकालिपिंथाय् वना: 'टिका' का:वनेगु याइ।

सरकारी स्तरं हनीगु दशै धा:सा भचा पा:। सप्तमि कुन्हु हनुमानध्वाखाय् फुलपाटी, अस्तमिकुन्हु चान्हय् कालरात्री पूजा जुइ। न:मि कुन्हु हनुमानध्वाखाया जमरा घरया पिने च्वंगु

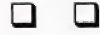
चुकय् न्यय्प्यम्ह म्येय् व न्यय्प्यम्ह दुगु पाली। अथेहे उकुन्हु कोतय् नं म्येय् पाली। थुकुन्हु तलेजु देगलय् सकसितं दुतछ्वइ तर उकुन्हु मूलम्ह तलेजु भवानी अन दइमखु, मूलम्ह तलेजु ला अस्तिमि कुन्हु जमरा घरय् कुहां विज्याकी, अले दस्मि कुन्हु थहां विज्याकी। तलेजु द्य: भगवती वा दुर्गाया स्वरूप ख:। ख्वपय् नवदुर्गा गछिं पिहां विज्याकीगु नं मोहिनवल्य् हे ख:। थुकथं दशै धयागु दुर्गा उपासनाया नख: ख:। दुर्गाया गुंगु रुप शैलपुत्री, ब्रम्हचारिणी, चन्द्रघण्टा, कुष्माण्डा, स्कन्दमाता, कात्यायिनी, कालरात्री, महागौरी व शक्ति सिद्धिदात्रीयात नवरात्री धका: गुन्हु तक हे पूजा आजा याना: शक्तिया आरधना यायेगु ल्याखं हनीगु नख: ख:।

दशै धयागु नं निगू दु, छगू आश्वीन महिनां वइगु वडादशै, मेगु चैत वइगु चैते दशै। तर नेवा:तय् मोहनि अथे निक्क: मदु, छक्क: हे जक दु। मोहनि नख: नं खला शक्तिया आराधना यायेगु हे नख: ख:। तर दुर्गा शक्तिया आराधना मखु कि थ:के हे शक्ति दया वयेकेगु आराधना यायेगु नख: ख:। उकिं नेवा:तय्सं मोहनि दुर्गा पूजा याना: मखु, आगमय् मोहनी फया: पूजा याना: चालं कुन्हु व हे मोहनि सिन्ह: चिना: ह्याउंक्वखां क्वखाया: थ:त सिद्धि लाकेगु कथं हना वयाच्वंगु दु। थ्व नख:या नां मोहनि जुयाच्वंगु नं ला:सा थ्व हे मोहनि सिन्ह:या कारणं जुइफु। अस्तमि कुन्हु नेवा:तय्सं थ:थ:गु जातीय लजगा: यायेत छयलेमा:गु ज्याभ: पुज्याना: ल:हाना कया: छँज:पिसं पालंपा: ज्या यानागु भाय् याना क्यनेमा:। थुगु ल्याखं स्वयेवल्य् मोहनि धयागु थ:गु लजगा:यात मा:गु ज्याभ: दक्वयसनं मोहनि लाके विइगु व थ:पिसं नं मोहनि तिना: जीवन सुथां ला न्ह्याकेत सिद्धि कायेगु ल्याखं थ्व नख: हनात:गु जुइमा:। चालं कुन्हु खड्गसिद्धि कायेगु यानात:गु नं जीवनय् सफल जुइ फयेमा धका: हे ख:। स्याक्वत्याक् कुन्हु खंक्व दक्व हे द्य:पितं तुमा व पालुमा नापं तया: पुज्याइ। बाहां स्यायेमा:थाय् बाहां स्याइ, अले वहनी सीका:भू याइ। दशै न्यायेकीपिनि सीका:भू धयागु हे यायेम्बा:। थुकिं नं दशै व मोहनि धयागु पा: धका: क्यं:।

दशै व मोहनि पा:गु मेता छगू आधार नवरात्री नं ख:। मेपिसं नवरात्री धका: न्हाच: धयाथें दुर्गाया गुंगु रुपयात गुन्हु तक पुज्याना: आराधना उपासना याइगु ख:सा भी नेवा:तय्

थ्व गुन्हु अर्थात नवरात्री नवरथ वनेगु धका: चान्हय् चान्हय् गुंगू हे तिर्थय् म्वःल्हू वनेगु याइगु खः । अथे म्वःल्हूवनेबलय् नं दुर्गापुजा यायेम्वा: ।

दशै हनीपिनिगु विश्वास कथं दशै धयागु देवी दुर्गा महिषासुर दैत्ययात स्याःगु दुर्गाया हे मेगु रुप चामुण्डां शुम्भ, निशुम्भ नांयाःपिं निम्ह दैत्य दाजुकिजापिं स्याःगु लसताय् हनेगु नखः खः । अथेहे विजया दशमी धका: रामं रावणयात स्याःगु लसताय् न्यायेकातःगु विजय उत्सव खः । तर, नेवाःतय्सं हनाच्वंगु मोहनि नखः सुनां नं सुयातं स्याःगु लसताय् न्यायेकूगु उत्सवया ल्याखं मखसे थःगु हे शक्ति बल्लाकेगु ल्याखं न्यायेकातःगु नखः खः । अथे जुयाः हे दशै नखः हनीगु पहः व मोहनि नखः हनीगु पहः भ्याः भचा हे ज्वःमलाःगु खः । ज्वःलाःगु छुं दुसा थुलि जक दु कि थ्व निगुलिं नखः व हे व हे इलय् लानाच्वंगु दु ।

मोहनि मातृशक्तिया आराधना यायेगु नखः

मो

हनि नखः शक्ति आराधनाया नखः

खः । मोहनिबलय् छेँखा पतिकं

नःलास्वा पिनाः गुन्हु तक मातृशक्ति

नवदुर्गा भवानीया उपासना याइ । अथेहे गुन्हु

तक नवरथ वनाः पीठांघः पुज्यायेगु भीगु

थःगु हे मौलिक संस्कृति खः । नेपाः देया

स्वनिगाः पिठं जायाच्वंगु पूण्यभूमि खः ।

नेवाःतय्गु बस्तिइ छुं नं कथंया पिठ व

अजिमा घः मदुगु त्वाः हे लुइके थाकुइ ।

श्व ल्याखं नेवाःत समग्रा रुपय् शक्तिया

उपासकत खः धइगु खँया पुष्टि जू ।

रमेशमान पिया

थ्व सन्दर्भय् स्वनिगःया ख्वप देशय् मोहनबल्य पुज्याइपिं पिगंघःपिनिगु बारे थन संक्षेपय् चर्चा याये त्यनागु दु । पीगंघः धइपिं पिठगणया घःपिं खः । थ्व गणयात अष्टमातृका आम्नाय नकिं व च्याम्ह माजु नं धायेगु याः । मोहनि ज्वःछि सुथ न्हापां नवरथ वनाः पिठ दर्शन यायेगु व बहनी मत व्यू वनेगु, पिठय् स्वां तकि तयेगु चलन दु । कउलाथ्व पारु नःला स्वनेगु निन्हुकुन्हु निसें महानवमि तक नवरथ धाइ । थ्व नवरथ ज्वःछि छसीकथं दर्शन याःवनीगु पिठ व घाट थुकथं दु

कउलाथ्व पारु नःलास्वनेकुन्हु ब्रम्हायणीपिठ, ब्रम्हायणीघाट, द्वितिया माहेश्वरी पिठ-माहेश्वरी घाट, तृतिया कुमारी पिठ- पसिखेल घाट, चौथि भद्रकाली (वैष्णवी) पिठ, चुपिंघाट, पञ्चमि बाराहि पिठ- मंगलतिर्थ, षष्ठि इन्द्रायणी पिठ-सिद्धपुखू, सप्तमि महाकाली (चामुण्डा पिठ)- कासां खुसि, महाअष्टमि महालक्ष्मी पिठ-यातुवहाः (कमलपुखू) महानवमि त्रिपुरा सुन्दरी-खोंहय् (हनुमान घाट) दशमि (यालं) कुन्हु ब्रम्हायणी घाट ।

नवरथया पारु निसें महाअष्टमि कालरात्री कुन्हु तक पुज्याइपिं च्याम्ह घःपिं अष्टमातृका खः । महानवमि कुन्हु पुज्याइम्ह घः त्रिपुरासुन्दरी अष्टमातृका गणय् दुमथ्याःम्ह च्याम्ह माजु स्वयाः नं विशिष्ट स्थान दुम्ह गण नकिं खः । थ्वयात तलेजु भवानीया हे मूल रुप कथं नं पुज्यायेगु याः । स्वस्थानीया पिठ उत्पत्ति प्रकरणय् सति देवीया जीर्ण जूगु म्हया दुगः क्वय् कुतुवनाः त्रिपुरासुन्दरी पिठ उत्पत्ति जूगु धकाः च्वयातःगु दु । थुकथं त्रिपुरासुन्दरी लगायत च्याम्ह माजुपिसं कः घानातःगु थाय्वाय्यात कयाः धायेगु खःसा ख्वप दे यन्त्राकार रुपय् खनेदःवइ । ख्वपदेया दथुइ लाक्क त्रिपुरासुन्दरी विन्दू रुप षट्कोणया रुपय् अले अष्टमातृकागण च्यागू दिशाय् भवः मिले जुइक अष्टकोणया रुपय् अवस्थित दु । थुगु क्वथाया पूर्वीय कोणया प्रतिनिधित्व ब्रम्हायणी निसें शुरु यानाः छगू मण्डलाकार रुप खनेदःवइ ।

भी पुर्वजपिसं थःपिनिगु धर्म दर्शन मूल्य मान्यता जीवनया पलाः पलाः पतिकं प्रतिविम्बित जुइ कथं समाजया संरचना याना थकूगु खँ यन्त्राकार रुप ख्वपदे छगू दसिया रुपय् आःतक नं भीगु न्हयःने ल्यनाच्वंगु दनि । थुकथंया सामाजिक संरचना नेवाःतय्गु पुलांगु वस्ति छुं नं छुं रुपय् दये हे माः । स्वनिगःया यें व यलय् नं देया दथुइ लाक्क तलेजु देगः व देशं पिने मण्डलाकार रुपय् अष्टमातृका, दशमहाविद्या आदि पिगंघःपिनिगु पिठ दनि । अव्यवस्थित रुपं जूगु शहरीकरण व सांस्कृतिक अतिक्रमणया कारणं राजधानीया प्राचीन स्वरुपय् गाक्कं हिउपाः धाःसा वःगु दु ।

आः च्वय् न्हयथनागु अष्टकोण, त्रिकोण व षट्कोणयात कयाः तान्त्रिक दर्शनया मान्यता कथं दुवालेत कुतः याये । अष्टकोण धइगु अष्टमातृका पिगंघःपिनिगु प्रतिक च्यागू त्रिकोण दुगु यन्त्र खः । तान्त्रिक दर्शनया मान्यता कथं थ्व सम्पूर्ण चराचर जगत विश्व ब्रम्हाण्ड धइगु हे शिव तत्व (मिजं) व शक्ति तत्व (मिसा)या समयोग खः । शिव शक्ति आत्मकं ब्रम्ह आत्मा ब्रम्ह धइगु हे शिवशक्तिमय खः । शिवतत्वया प्रतिक थस्वःगु त्रिकोण सत् चित् आनन्द व शक्तितत्व क्वस्वःगु त्रिकोण ज्ञान, ईच्छा व क्रिया शक्ति खः । थ्व निगू त्रिकोणया समयोग धइगु षट्कोण खः । षट्कोण धइगु शिव हे शक्ति खः । शक्ति हे शिव खः धइगु अद्वैत अवस्थाया द्योतक समाधिया प्रतिक रुप त्रिपुरासुन्दरी खः । थ्व वेदान्तया अद्वैत दर्शनयात तन्त्र मतया स्याचुगु लिसः खः । उकिं

भीगु स्वनिगःया दक्व धइथें पिठय् षट्कोण यन्त्र छु नं छुं कथं दयाच्वनी । थुकिंया छुं दामि येंय भद्रकालीया पिठ फुसय् तयातःगु इलायात कायेफु । अतिकं कलात्मक रुपं कियातःगु उगु षट्कोणय् दथुइ भद्रकाली व चाकःछिं मेपिं अष्टमातृका गणीं दु । अथेहे भद्रकालीया घःछें, कंग अजिमाया घःछें, न्यत अजिमाया घःछें व मेमेगु पिठय् नं षट्कोण कियातःगु दु । थ्व बाहेक मेगु अलग थस्वःगु व क्वस्वःगु त्रिकोण तयाः पुज्यायेगु प्रचलन नं भीगु संस्कृति दु । थस्वःगु त्रिकोणया क्वातुगु दसि भीसं नासःघःयात कायेफु । स्वनिगःया दक्व धइथें नासःघःया देगलय् तोरमय् बाहेक नासःघःया मूर्ति मद्गु नासःघःया रुपय् मूल अधिष्ठानय् अंगलय् थस्वःगु स्वकुंलाःगु त्रिकोण जक ध्वदुइ । थ्वहे वास्तवय् शिव तत्वया प्रतिकात्मक रुप खः । अथेहे भैरवः मूर्ति मद्गु थासय् पुज्यायेमाल धाःसा थस्वःगु त्रिकोण थ्वया जवं खवं छसीकथं धों'व खिचायात तुति व ल्हाः वान्याकाः च्वयाः पुज्याइ । थ्व भैरवया उग्ररुप श्मसान भैरवया प्रतीक खः । अथेहे मातृ शक्तिया अलग उपासना यायेमाल धाःसा क्वस्वःगु त्रिकोण च्वयाः पुज्यायेगु याइ गथे आगमय् थापिं (कलसय्) क्वस्वःगु त्रिकोण अथेहे गुह्येश्वरीया मूल कलस च्वय्या भागय् त्रिकोण कियातःगु दु । थुकथं त्रिकोणया अलग अलग उपासना धइगु सगुण उपासना खः । तान्त्रिक उपासना पद्धति दुने सगुण व निर्गुण नितानं नं उपासना पद्धति दुथ्याः । थुकिंया पुष्टि महानिर्वण तन्त्रय् 'कार्यार्थ सगुणात्वंच वस्तुतः निर्गुणा स्वरुपाः' धकाः च्वयातःगु दु । थ्व उपासना पद्धति साधक वर्गया हैसियत स्वयाः वर्गिकरण यानातःगु खः ।

तन्त्र परम्पराकथं साधकतय्त्त स्वंगू वर्गय् ब्वथलातःगु दु । पशुकल्प, वीरकल्प व दिव्यकल्प । पशुकल्पया साधकतय्त्त थःत दास व मातृशक्तियात थुवाः (मालिक) कथं दासी हे धकाः उपासना याइ सा वीरकल्पया साधकतय्त्त सोऽहं 'छ' हे जि खः धकाः अभेद उपासना याइ, गुगु अवस्थाय् 'छ' व 'जि'या अस्तित्व पूर्ण रुपं लोप जुइ मखुनि । अन्तिम चरणया साधकतय्त्त दिव्यकल्पयाय् साधक धाइ, थ्व तर्क दुथ्याःपिं साधकतय्त्त नाऽहं जि छुं हे मखु धकाः थःगु अस्तित्व, अभिमानयात मातृशक्तिया न्हयःने आत्मसमर्पण याइ । थुकथं पशुकल्प व वीर कल्पया साधक सगुण उपासक खःसा दिव्यकल्पया साधक निर्गुण उपासक खः । साधकतय्गु वर्ग स्वयाः भीगु आगम परम्पराय् उपासना पद्धतिइ नं भेद खनेदुगु खः ।

आगम परम्परा कथं दीक्षित साधकतय्त्त थःगु साधनाया अन्तिम ध्येय साध्य मातृशक्तिनाप तादाम्यताया नितिं धइगु साधनाया मेगु छगू पक्ष खः कुल कुण्डलीनी जागरण । थुकिंयात तन्त्रयोग नं धायेगु याः । थुगु मत कथं भीगु म्हय् थीथी अंगय् थीथी यन्त्र दु । थुपिं यंत्र मध्ये भीगु म्हया दुगः क्वय्या दक्कलय् क्वय्या भाग मूलाधार चक्र मातृशक्ति कुण्डलीनीया निवासस्थान खः । अथेहे म्होसया च्वय् ललातक्षेत्रया सहस्राहार चक्र शिवया अधिष्ठान खः । मूलाधार यंत्रया मातृशक्ति दुगःक्वचय् च्वंगु सुषुम्ना नाडी जुयाः सहस्राहार यंत्रय् च्वम्ह शिव नापलाइ । थुगु अवस्थाय् साधक सम्पूर्ण अहमया नाश यानाः सून्यताया अनुभूति याइ । मेकथं धायेगु खःसा परम सुख ब्रम्हानन्दया अनुभूति याइ । साधकया थुगु अवस्थायात गुणातित अवस्था वा समाधीयागु अवस्था नं धायेफु । थ्व षट्कोण, श्रीयन्त्र (श्री यन्त्र)या अनुभूतिया अवस्था खः । उकिं त्रिपुरासुन्दरी (तलेजु)यात थ्वहे अवस्थाया प्रतिक कथं श्रीयन्त्रया रुपय् कुल चक्रेश्वरी कथं पुज्यानातःगु खः । आगम परम्परा कथं दीक्षित साधकतय्त्त पुजा यायेगु भवलय् न्यास (प्राण्याम)

यायेगु थीथी आसन व मुद्रा ज्यायेगु आदि
थ्वहे त्याखं याना वयाच्वंगु खः ।

नवरथ ज्वःछि छेंखा पतिकं
नःलास्वनाः मातृशक्तिया आह्वान यासं
न्हाकीगु पुजा दशमी कुन्हु साधक थःहे
मातृशक्ति युक्त जुयाः पायो वनाः महिषासुर
या प्रतिक भुयूफसि पालेव नवरात्रया अनुष्ठान
पूर्ण जुइ ।

■ नेवाःतयगु मोहनि, नेवाः
मखुपिनिगु मोहनि छु पाः ?

सनातनी (शैव, शाक्त व वैष्णव)
मतालम्बीतय् दथुइ मूलतः शैव व शाक्त
सम्प्रदायं शक्ति उपासनाया नितिं हना वयाच्वंगु
नखः मोहनि थौ ब्याक्कं नेपाः देयागु हे तःजिगु
नखः कथं हनेगु याना वयाच्वंगु दु । मेखे
विशेष यानाः पूर्वया जनजाति तामाङ्ग, मगःतय्सं
थ्व उमिगु मौलिक नखः मखु धकाः थ्वयात
महनेगु खँ उमिगु जातीय संगठनं क्वःछयूगु खँ न्यने दुसा स्वनिगल्य दुने नं धेरवादी बौद्ध समाज
नं थ्वहे भवलय् भवःछूवःगु खनेदु । गुगुं नं जाति सम्प्रदायं छुं नं नखः चखः थःगु जातिया मौलिक
संस्कृति दुने दुथ्याःगु खः लाकि मखु धकाः खँल्हाबल्हा न्ह्याकेगु धइगु व जाति विशेषया अधिकार
या खँ खः । थ्व ल्हाये नं माः । थन भी नेवाःतय्सं हना वयाच्वनागु मोहनि नखः खँय् पत्यार्तय्सं
हनीगु नखः नाप ज्वःमलाः । थ्वया थःगु हे मौलिक पहि, विस्कं पहिचान व दार्शनिक आधार दु
। थुकियात कयाः थुगु च्वसुइ चर्चा यायेगु कुतः याये ।

मोहनिबलय् बौद्ध बज्रयानी नेवाःया म्हायूमचा कुमारी माजुयात तलेजु भवानीया
रुपय् पुज्याइ । थ्व भीगु थःगु हे मौलिक विशेषता खः । भी नेवाःतय्सं हना वयाच्वनागु मोहनि
नखःयात मुक्कं पौराणिक ग्रन्थया लिधंसाय् जक व्याख्या यायेगु पाय्छि
मजू । भीसं हना वयाच्वनागु मोहनि नखः धइगु सलंसःदै न्ह्यबनिसें भी अजा अजिपिसं
स्वनाथकगु आगम परम्परा कथं निर्देशित खः । उकिं भीगु साँस्कृतिक धरोहरय् तान्त्रिक मतया
अहम् भूमिका दुसा वैदिक मतया गौण जक । थुकिया अःखः खँय्तयगु संस्कृतिइ वैदिक मतया
क्वातुगु प्रभाव खनेदुसा तन्त्रया प्रभाव नगण्य । वैदिक सम्प्रदाय धइगु निगमवादि निवृत्तिपाखे
उन्मुख समाज खः । थ्वयागु अन्तिम साध्य धइगु सन्यास खः । आगम सम्प्रदाय धइगु
तान्त्रिक मत पाखें निर्देशित प्रवृत्तिमूलक समाज खः । आगम साधकतय्सं वैदान्तितय्सं थें
कोरा सिद्धान्तया जक खँल्हानाः छें बुँ त्वःतावनी मखु । तान्त्रिक मतं सुं नं साधकतय्त छें बुँ
त्वःताः वाणप्रस्थ वा सन्यास जीवन हनेगु खँ ल्हाइमखु । थ्व ला प्रकृतिया श्रृष्टिइ गलि नं
भोग्यवस्तु दु उकियात आध्यात्मिक उद्देश्य तयाः उच्चतम भोग यायेगु खँल्हाइ । उकिं आगम

परम्परा धइगु भोग व योगया नं समन्वयात्मक ढंगं जीवन हनेगु पद्धति खः । उकिं नेवाःतय्सं
हनीगु मोहनि नखः नं भोग व योगया समन्वयात्मक ढंगं जीवन हनाः मातृसत्ताया अनुभूतिया
नितिं याना वयाच्वंगु उच्चतम साधना खः । नवरथ ज्वःछि साधना यानाः चालं कुन्हु साधक थः
हे मातृशक्ति युक्त जुयाः पायो पिहां वइगु थुकिया क्वातुगु दसि खः । नेवाःतयगु मोहनिया थ्व
मौलिक विशेषता खः ।

छुं नं नखःचखःया ल्यूने वया थःगु हे दार्शनिक मूल्य मान्यता दयाच्वनी अथेहे अलग
अनुष्ठान पद्धति नं । मोहनि नखःया अनुष्ठानयात कयाः दुवालेबलय् थ्वया निताजि अनुष्ठान पद्धति
ध्वद्वइ ।

■ बाह्य अनुष्ठान

मोहनि नखः मातृशक्तिया आराधना यायेगु नखः जूगुलिं थ्वया समग्र अनुष्ठान मातृशक्तिइ
हे केन्द्रित खनेदु । कउलाथ्व पारु निसं कउलाथ्व नवमी गुन्हु तकया न्हियात नवरथ (नवरात्र)
धाइ । थ्व गुन्हु तक सुथसिया नसंचा इलय् च्याम्हमाजु (अष्टमातृका) पीगंचः दर्शन यायेगु
चलन दु ।

थुकिया लिसं दश महाविद्याया मातृकापित नं थ्व इलय् विशेष रुपं पुज्यायेगु चलन दु
गुपिं थुकथं खः - १) काली २) तारा ३) षेदशी ४) भुवनेश्वरी ५) भैरवी ६) छिन्नमस्ता
७) ध्रुमावती ८) मातंगी ९) कमला १०) बंगलामुखी । च्वय् न्ह्यथनाथें च्यान्हु तक पुज्याइपिं
पीगंचः (अष्टमातृका) छम्ह हे महाशक्तिया अलग अलग स्वरुप जक खः । महानवमी कुन्हु
पुज्याइम्ह त्रिपुरासुन्दरी । तलेजुचः अलग स्वरुप मखसे विन्दुरूप अद्वैत स्वरुप खः मेकथं धायेगुसा
अष्टकोणया च्यागू थीथी कोण अष्टमातृका खः । उकिया दथु अथवा विन्दू रुप तलेजु भवानी
प्रतिक कथं श्रीयन्त्र वा श्रीचक्रयात पुज्यायेमाःगु चलन दु । श्रीयन्त्रयात संक्षेपं धायेगु खःसा
शिव व शक्तिया समायोग खः । थुकथं नवरथया बाह्य अनुष्ठानयात दुवालेबलय् छगू हे
महाशक्तिया पृथक स्वरुपया आराधना यायेधुंकाः शिवशक्ति युक्त तलेजु भवानीयात पुज्यानाः नवर
थ क्वचाइ । थ्व त्याखं तन्त्र शास्त्रया उद्घोष 'शिव-शक्ति-आत्मकं ब्रम्ह' धइगु धापू थुथाय् वयाः
पुष्टि जूवइ ।

■ गुह्य अनुष्ठान

नेवाःतयगु दक्कं धयाथें नखःचखः तान्त्रिक मूल्य मान्यता कथं हनेगु याना वयाच्वंगु
दु । तन्त्रोक्त विधिकथं हनीगु अनुष्ठान पद्धति दक्क थासय् ज्वःमलाः । थथे जूगुया हुनि धइगु
साधकतयगु वर्गीकरण खः । तन्त्र पद्धतिया मान्यता कथं साधक स्वंगू वर्गया दइ १) पशुकल्प
२) वीरकल्प ३) दिव्यकल्प । थुकथं साधकतयगु वर्गीकरण साधकतयगु भावया लिधंसाय् यानातःगु
खः । पशुकल्प दक्कलय् क्वय्या तहया साधक खः । थुगु कल्पया साधक 'दासोऽहं'या भावं
पुज्याइ । थथे धइगु मातृशक्तियात मालिक, थःयात च्यः (दास) भाःपीगु खः । वीरकल्पया साधकं
'दासोऽहं'या भावं स्वयाः छपलाः थहां वयाः 'सोऽहं' भावं पुज्याइ । थुथाय् साधक थम्हं थःत
त्वःमंकाः मातृ सत्तायात जक तुमंकेगु कुतः याइ । दक्कलय् च्वय्या तगिंया साधकयात
दिव्यकल्पया साधक धाइ । थुगु अवस्थाय् थ्यम्ह साधकयाके छुं हे भाव ल्यं दइमखु । साधक
विलकुल शून्य भावय् च्वनाच्वनी । थ्व शून्यता 'नाऽहं'या भावावस्था खः । साधनाया थ्व उच्चतम

भाव जगतय् थ्यंम्ह साधकयाके नत थःगु अस्तित्वया भाव दइ नत मातृसत्ताया हे । थुकथं आगमय् वा नःलास्वां कुथिइ नवरथ ज्वःछिं मातृशक्तिया आराधना यांनाः दशमि कुन्हु म्ह छम्ह जिगिजिगि खाकाः खड्ग पाछायाः पायो वइगु धइगु वीरकल्पया साधना खः । थुथाय् साधकं थःगु साध्य मातृशक्तियात थुलि सतीगु अनुभूति याइ कि साधक व साधनया अस्तित्वया भाव भ्याः जक हे नं दइमखु ।

थुकिया मेगु ब्व खः पंचमकारया छयलाबुला । आगमं परम्पराकथं साधकयात अस्तपास (भय, घृणा, शंका, जुगुप्सा, कुलि, शक्ति, शिलि)या बन्धनं मुक्त यायेगु नितिं वीरकल्प व दिव्यकल्पया साधकतय् जक त्वःतातःगु पंचमकार (मद्य, मांस, मुद्रा, मत्स्य, मैथुन) भी नेवाःतय्गु आगंछे, जक मखु दक्व धइथे पुजाआजाया विशेषता जुइधुकल । थुलि जक मखु, तान्त्रिक मान्यताया गनं प्रभाव मदुगु हिंसा कर्म मयाइगु परिवारय् नं मोहनि नखः हनेबलय् तु, लै, पालुमा आदि पालाः छायाः नं पञ्चमकारया ज्या कयाच्वंगु दु ।

थुकथं भी नेवाःतय्सं हनावया च्वनागु थ्व मोहनि नखः गैर नेवाःतय्सं हनाच्वंगु मोहनि स्वयाः पाःगु व थःगु हे पहया साँस्कृतिक मूल्य मान्यता व म्हसीका नं दुगु नखः खः ।

नेवाःतय्सं पुज्याइम्ह किं^{स्व}म्ह लक्ष्मीयः

ल

क्ष्मीयः धायेवं भी स्वन्ति लुमनावइ । लक्ष्मीयः स्वन्तिइ जक पुज्याइ । मेबलय् न्हयारुह पुज्याः सां लक्ष्मीयःया नामं पुजा जुइमखु । तर थुकी अक्क थुलि जक मजुसे अथे धयागु नखः चखः बलय् जक लक्ष्मीपुजा याइगु मखसे प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्षय् लक्ष्मी पुजा यायेगु नेवाः तजिलजि आपालं आपाः लुयावः ।

प्रेममान चित्रकार

दकल्य न्हापां लक्ष्मी द्यः सु खः धयागु खँय् छकः कुले । धात्ये धायेगु खःसा लक्ष्मी छम्ह मिसा खः । म्हाय्यमचा खः । भौमचा खः । मां खः । अजि खः । सुयां तता खःसा सुयां केहे खः । अभ् कलाः तकं जुइ । थ्व खँय् सुयां निप्वाः म्हुतु जुइमखु । थुपिं फुक फुक हे लक्ष्मी हे खः । थुपिं कवय् खः । थथे धयागु अर्थय् मिजं दानी दाता जूसा मिसा कवय्, कुलया, कर्मया अभ् कर्म बिउगु पलया संरक्षक खः । मिजंतय्सं भविष्यया बिचाः मयासे न्ह्यःने वःगु जक स्वया ज्याखँ न्ह्याकाच्चनीसा, मिसां लिजां तक तयाः तितिपापा यानाः भविष्यया बिचाः याइपिं खः । खय्त ला मिसात धायेवं फुक फुक मिसाया स्वभाव छगू हे जुइ धइगु ला मदु । शास्त्रय् नं दु, मिसाया नं प्यंगू जात वा प्यथी दु धाइ । व थथे खः - पद्मिनी, हस्तिनी, शंषिनी व डाकिनी । थ्व प्यथी मध्यय् दकल्य भिंम्ह पद्मिनी खः । वयां लिउ हस्तिनी खः । वयां लिउ शंषिनीसा मभिंम्ह डाकिनी खः । थथे खयां नं आपाः यानाः मिसा धर्तिया प्रतिक भूतत्वय् लाःम्ह जूगुलिं डाकिनी जातयापिं कम हे जक जुइ । मेपिं हस्तिनी व शंषिनी जुयाः सर्व गुणं सम्पन्न पद्मिनी जुइगु खः । गुलि नं ततःधपिं देवीपिं खः वसपोलपिं पद्मिनी हे जुइ । थुकथं बिचाः यायेबलय् व प्रतिमा विज्ञानया कथं द्यः देवीपिंके दयेमाःगु लक्षण प्रमाण थथे दु । पद्मिनी जातयाके पद्म नयन, मुस्कान मोही, मोहिनी रुपि, कृचित केश (न्ह्याय्पया लिक् न्हकुसं कुलिकुलि चिनाः चा तूम्ह) अलंकार विच्छेश्वरि थथे धयागु स्वतु कपाः लूम्ह, गथे महाद्यःया वेताचिं थें जुयाः स्वतु खनेदुम्हसा अथेहे म्ह व छयों स्वाइगु गःपतय् नं स्वतु हे लूम्ह जुइमाः । हानं मेगु हस्ते पद्म चिन्हावति (पाःल्हातय् पलेस्वापवः) दुम्ह आदि जुइमाः । थुलि लक्षण प्रमाण युक्तम्ह मिसायात पद्मिनी धाइ । थुपिं धन जन संतानं परिपूर्ण जुइ । थुकथं मिसाया जातय् प्यंगू जात मध्ये दकल्य बांलाःगु भिंगु जातयापिं देवी जुइ, भाःपी नं माः ।

भीगु नेपाः देया नेवाः तजिलजिइ हिन्दू जुइमा वा बौद्ध जुइमा सकसिनं हना वयाचवनागु स्वन्ति नखःया वा दँया दकल्य लिपांगु दिं कौलागा औसि कुन्हु हनीगु लक्ष्मीपुजा खः । च्वय् नं धायेधुन, स्वन्तिइ जक पुज्याइगु मखु । चायेकं वा मचायेकं मेमेगु इलय् नं पुजा जू । खय्त ला सन्ध्या टाइम्सया विशेष तँसापतिइ भाजु ज्यापु पंचया च्वखँय् कौलाध्व कतिं पुन्हि निसें कौलागाया औसि तकं न्हिं छम्ह लक्ष्मी भाःपाः भिंखुम्ह लक्ष्मी पुजा जुइगु पुलांगु खँ च्वयातःगु दु । थ्व पाय्छि खः । थथे खयां नं थौकन्हय् तना वनेधुंकल । हाकनं मेगु कथं खँ ल्हायेबलय् भी नेवाः तजिलजिया कथं भिंखुम्ह लक्ष्मीद्यःतय्त लय्लय् पतिं पुन्हि औसि लाकाः छम्ह छम्ह लक्ष्मी द्यः पुज्यायेगु नं चलन दुगु जुयाचवन । भिंखुम्ह लक्ष्मीया लय्पतिं छम्ह यानाः भिनिंलाया भिनिंम्ह व विशेष पर्व पर्वय् लाकाः प्यम्ह यानाः दक्वं यानाः भिंखुम्ह लक्ष्मी पुजा यायेगु नं चलन जुयावंगु जुयाचवन । तर थ्व चलन नं तनावने धुंकल । आः जलाया तृतीयाया गातिलाः कुन्हु वसुन्धरा पुज्यायेगु, मोहनबलय् महालक्ष्मी पुज्यायेगु, कौलागा औसिकुन्हु धनलक्ष्मी पुज्यायेगु व थिला पुन्हि कुन्हु कुथिइ यःमरि, लौचामरि आदि स्वनाः धान्यलक्ष्मी पुज्यायेगु चलन जक ल्यंदनि । थुकथं मेगु फुक तनावसां थ्व प्यम्ह पुज्यायेगु थौं तकं मर्तनि धायेमाल । थथे धयागु अर्थय् गातिलाःया वसुन्धरा देवी पं. भाजु हेमराज शाक्यजुया धापू कथं भिंखुम्ह लक्ष्मी वसुन्धराया सेवक जूगुलिं

गायाविज्याःम्ह खः ।

थथे च्वय् च्वयागुया फुक फुक प्रमाण कथं भिंखुम्ह लक्ष्मीया प्रतिनिधित्व जूगु जुल । व थथे खः - दकल्य न्हापां लक्ष्मी दक्वया नं तःधंम्ह महालक्ष्मी जुल । वयालि २) सिद्धिलक्ष्मी च्वय् च्वयागु खुका ल्हाःया ज्वँसा व पद्मासनं कलसय् आशन याना विज्याःम्ह धइगु हे सिद्धि प्राप्त जुइगु जुल । ३) बुद्ध लक्ष्मी सफुलि अध्ययन जक मजुसे शिक्षा पारंगत जुइवं बुद्धि स्वभाविक व बुद्धि जुइगु खः । ४) विश्वलक्ष्मी - त्रिरत्न ज्वनाः विज्याःगु धइगु अर्थय् बौद्ध धर्म कथं कायेबलय् बुद्ध, धर्म व संघ खः । थ्व हे बुद्ध, धर्म व संघया प्रतिक कथं त्रिरत्न जुल । शास्त्र कथं थ्वयात ज्ञान बुद्धि, थःगु कर्तव्य कर्मया कथं धरोहरय् जूवनीगु धर्मसा बांलाःगु सब संगतं जुइगु व्यवहार नीलि आचरण आदियात कयाः थःथःगु सब संगतं जुइगु व्यवहार, बोलि, आचरण आदियात कयाः थःथःगु छयों, छयोंया दुने च्वंगु न्हयपुया प्रतिक धयागु हे मणि खः । मणि धयागु हे रत्न खः । थुकथं हलिया गुलि नं प्राणित दु, व सकलसिकें दइगु जूगुलिं थ्व ज्वनातःम्ह लक्ष्मी विश्वलक्ष्मी जूवंगु जुल । ५) भूवन लक्ष्मी - भिगू दिशा, पूर्व, पश्चिम, उत्तर व दक्षिण प्यंगू सा पूर्व व उत्तर या दथुइ इसान कुं (कोण) पूर्व व दक्षिण कुंया अग्नि कुं दक्षिण व पश्चिम कुं बायू कुं अले पश्चिम व उत्तरया कुं तैदित्य कुं खः । थ्व च्यागू दिशा जुलसा आकाश व पाताल भिगू मेगु देव भुवन, भोग भुवन (नरक) व ऐश आरामया तुषिता भुवन इन्द्रयाथाय् यानाः दक्वं यानाः भिंस्वंगू भूवन (वयोदश भुवन) याम्ह वसुन्धरा देवी जूगुलिं भुवन लक्ष्मी जूवंगु खः । ६) मन्दः लक्ष्मी - वसपोल वयोदश भुवनय् न्हयान्हिथं वायु समान चाचाःहुलाः विज्याइम्ह खः । ७) गृहलक्ष्मी - सकसियां

छैय्छैय् म्हायामचा, भौमचा आदि सरह पूर्णकलसया आशन थें स्थिर आशन याना: छैय् मा:गु तकं परिपूर्ण याइम्ह ख: । ८) धान्यलक्ष्मी - वसपोल प्रकृतिया वरदान सकसितं पालन जुइगु अन्नया प्रतिक वा गुँइ ज्वनाबिज्या:म्ह ख: । ९) खड्गलक्ष्मी - थन खड्गया अर्थय् सुयातं पालेगु स्यायेगु मखसे अज्ञानया छेदन याना: ज्ञान बुद्धि बिइगु धइगु अर्थय् खड्ग लक्ष्मी जूवंगु ख: । १०) सन्तान लक्ष्मी - थन वसपोल अमृतया कलस ज्वनाबिज्या:गु धयागु सुं नं सन्तानया उसाय् मदु मजुइमा धइगु कथं जुल । ११) सत्यलक्ष्मी - सत्यमेव जयते धइगु त:धंगु प्रज्ञा पारमिताया सफू व ध्रुवसत्य हे सत्य जूगुलिं वसपोलया खवगु ल्हातय् सफू जूवंगु ख: । १२) मोक्षलक्ष्मी - थ्व संसार अनित्य धयागु प्रकृतिया नियम जुल । थ्वहे हुनिं सकल प्राणिया मोक्ष प्राप्ति या निती वसपोल पद्माशनय् च्वनाबिज्या:गु जुल । १३) प्रतिलक्ष्मी - छम्ह नापं मेम्हेसिया ख्वा: ज्व:लाइमखु । थ्व नं प्रकृतिया वरदान हे ख: । थ्वहे हुनिं स्वपा: ख्वा: प्रतिक कथं जुल । १४) ज्ञानलक्ष्मी - बुद्धि व ज्ञान काचाक्क स्वयेबलय् व थें व थें च्वंसां आपालं पा: । ज्ञान शिल, स्वभाव, बांला:गु हनाबना, सुयातं नुगलय् स्याक खँ म्हायेगु आदि आदि ख: । १५) राज्यलक्ष्मी - छेँखा छेँखा, त्वा:त्वा: जक मखु देय्या हे संरक्षक जुइकथं बांलाक छगू देशं मेगु दे नापं बांला:गु बोलि बचंया नापनापं राज्य तक जनतायात सुख वीफुम्ह लानि (महारानी) कथं कयात:गु ख: । १६) धनलक्ष्मी - थ्वयात मेगु भासं वायुलक्ष्मी धा:सां ज्यू । थथे धयागुया अर्थ धनया उं म्हासु म्हासु न:गु वायुया प्रतिक ख: । भीगु म्हाय् वायु मदुसा भी म्वाये नं फइमखु । थथे धयागु अर्थय् भीगु शरीर मात्र छगू थाय् जक ख:, थ्व छगू कथं पस: कव:, हाकनं मेगु कथं थ्व पंज: जक ख: । यदि थ्व थाय् पस: कव: जक दया: लाय् (Investment) मदुसा पस: जुइमखु । थथे धाये थें तुं हे भीगु शरीरय् नं यदि वायु मदुसा भी मनु जुइमखु । प्राणि जुइमखु मात्र छगू मूर्ति कथं जक जुइ । थ्व हे हुनिं पंचतत्व मध्ये न्हापांम्ह वायू तत्वया बुद्धरत्न सम्भवया उं (वर्ण) म्हासुम्ह जूवंगु ख: । थ्वहे वायुया हे प्रतिक धका: धनया अर्थय् दां तिसा वस: अन्न आदि फुक्कयात धन हे भा:पिया: लुँ, वहयात तकं पुज्यायेगु कथं धनलक्ष्मी ख:सा वसुन्धराया नं म्हासुगु वर्ण जूवंगु ख: । थुकथं लक्ष्मीया खँय् बिचा: यायेबलय् भी नेपा: देया नेवा: तजिलजिइ आपालं आपा: नख:चख: हनेमा: । व नख:चख: थीथी द्य: देवीपिनिगु पुजा याना:लि प्रसाद कथं समय नइ, भव्य नइ । थथे समय न:सां भव्य न:सां दकलय् न्हापां छैय् सा छैव्व वा लक्ष्मी व्व धका: तयेगु चलन आ:तकं दनि । अभ थुलि जक मखु, न्हायागु नख:चख: वा छुं पर्व गुथि हे जूसां छैय् च्वपिं आगंध:निसें पीगंध: व लक्ष्मीद्य: तकं पुज्याइ । थथे हे तत:धंगु आगं पुजा न्या:सां न्हायागु पुजा न्या:सां पुजाया अन्तय् चाकु पुजा धका: चक्र पुजा यायेगु चलन गुगु ख:, थ्व पुजा मिसा पुजा ख: अले थ्व अप्रत्यक्ष रुपं लक्ष्मीपुजा हे ख: ।

जिं च्वय् च्वया थें प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपय् लक्ष्मीपुजा जुया वयाच्चंगुलिं थ्व स्वन्ति नखतय् प्रत्यक्ष हे कथं लक्ष्मी हे पुजा धका: ध्वाथुइक हे धयावयाच्चंम्ह लक्ष्मीयात कार्तिक लक्ष्मी धायेगु तसकं हे वामला:गु खँ ख: । थथे धयागु अर्थ लक्ष्मी - हिन्दू शास्त्रया भासं देवी लक्ष्मी जूगुलिं, कार्तिक लक्ष्मी धायेबलय् छुं शास्त्रनापं स्वापू नं दइमखु । बरु ख्यालि कथं जक जुया: न्हिलेगु

धयागु भिंन्यान्हु तिमिला, भिंन्यान्हु खिमिला । थथे दयेका: दँया न्हापांगु दिं कछलाथ्व पारु कुन्हु वइगु स्वस: व न्यय्न्त्यान्हु (३५५) भित्तुने कथं म्हापुजा याना: नुग:, मस्तिष्क, म्हा फुकं फुकं हे न्हू जुइकथं (Renovetation) याना: थ:थ: लजगा: ता:लाका: न्ह्याकी । अले देया दकलय् लिपायागु दिं कौलागाया औसि कुन्हु दच्छिया दुने गुलि कालबिल जुल व फुक फुकंया थ: म्हायामचा सरह लक्ष्मीद्य: न्ह्य:ने ल्या:चा: याना: ल्यंगु फुकं वसपोलयात ल:ल्हाना: पुज्यायेगु ख: । थथे धयागु गुलि गथे धनसम्पत्ति ल्यन व आ: संरक्षण याना: तयाति धयागु अर्थय् ख:, मेगु मखु । जिं थन थथे च्वयागुया अर्थ भीथाय् थुकिया अर्थ अनर्थ जुयावनाच्चंगुलिं ख: । लक्ष्मी धायेवं अर्थ धन सम्पत्ति धलिमं कुतुं वइमखु । मेहेनत यायेमा:, परिश्रम यायेमा:, अले जक नां दइ, दां दइ । आ: थोकन्हय् थज्या:गु खँ ल्व:मंका: भारतय् थाम्हे (छापय् यानाह:म्ह), भीगु संस्कृतिया संस्कारयात हे स्पंका:, शास्त्रयात हे अर्थया अनर्थ जुइक मनस्थिति हे स्पंका अलिसिया मा पिका:, छुं ज्या लजगा:, मेहेनत, परिश्रम, सीप छुं हे मयासें व लक्ष्मी द्य: जक पुज्यायेवं अर्थ धन सम्पत्ति लुयावइ थें, बुयावइथें प्राप्त जुइगु भा:पिका: द्य: पिहांवल । व मनु भंग: लाइम्ह, भीगु शास्त्र नाप गनं पाय्छि मजूम्ह व ज्वंसा थ्व ज्वंसा मदुम्ह निपा ल्हातं लुँ, वहया दां असर्फि छ्वार हंवालाच्चंम्ह लक्ष्मी पुज्यायेगु जुयावल । थ्व पाय्छि मखु । भीसं पुज्यायेम्ह लक्ष्मी ला ज्या यायेगु जोश, जांगर, उत्साह उमंग कथं छगू Spirit दुम्ह सुयातं नुगलय् मस्याकुसें सकसितं लुदंका, न्ह्यइपुक, सर लं सुयातं नुगलय् मस्याकुसें ख्या: यायेथें दां, धन सम्पत्ति कमय् यानाहइम्ह ख्या: जवय् वा खवय्

गनं नं दुम्ह व छैया, जहान परिवारया रक्षक, कजि, दुगु सम्पत्तिया ल्याःचाः तइम्ह कुवेर नापं दुम्ह जुइमाः । हाकनं लक्ष्मी द्यःनं भी म्हाय्मचा बाद्वाः पिकायेबलय् थें ज्वलान्हाय्कं सिन्हःमू ज्वनाः मेगु निका ल्हातं अभय व वर बियाः काउले म्हाय् पलाः तयाविज्याःम्ह ख्यलय् लखय्, जंगलय् हिमालय मखु, प्रत्येक छैया धुकू कथं आपाः तुयू जःमदुथाय् च्वंम्ह जुइमाः । थ्वहे हुनिं कौलागाया औसि गुकुन्हु तिमिलाया जः दइमखु, शुद्ध खिमिला जुयाच्चनी, उगु हे चान्हाय् भी लक्ष्मीद्यः पुज्यायेगु खः । थ्व हे भीगु लक्ष्मीपुजा खः, मेगु मखु ।

भीसं पुज्यायेम्ह लक्ष्मीद्यः गज्याःम्ह ?

ने

वाःतय्गु बिस्कं साँस्कृतिक महत्वं जाःगु नखः मध्ये स्वन्ति नखः नं छता खः । स्वन्ति धइगु ववःपुजा निसैं किजापुजा तक न्यान्हु यंकं हनीगु नखः खः । थ्वयात यमपंचक नं धाइ । थुगु च्वसुइ यमपंचकया लक्ष्मी पुजायात जक कयाः छुं सैं दुवालेगु जुइ । लक्ष्मीपुजा यमपंचक दुने दुथ्याःगु स्वन्ति नखःया छगू अंग जूगुलिं थन संक्षेपय् यमपंचकयात कयाः नं छुं कुलेगु कुतः याये ।

रमेशमान पिया

यमपंचक धइगु यमराजं मर्त्यमण्डल्य च्चनावंगु न्यान्हुया लुमन्तिइ हना वइचंगु यमराजनाप स्वापू दुगु पुजा जुल । स्वन्ति नखःया न्हापांगु निन्हु क्वःपुजा व खिचापुजा कुन्हु क्वः व खिचायात यमराजया दूत कथं पुज्याना वयाचंगु खः । थ्व खँया पुपिट गृहस्थतय्सं न्हिथं याना वयाचंगु 'बलि वैश्वदेवः यज' यात कायेफु । गुगु यजया रुपय् गृहस्थतय्सं दकले न्हापां क्वः व खिचायात यजया भाग पयाइ । अथेहे लक्ष्मीपुजा कुन्हु सुथय् पुज्याइम्ह सा सीम्हेसित वैतरणी खुसिइ छिका बिइम्ह देवी कथं गरुडपुराणय् विस्तृत व्याख्या यानातःगु दु । थन भीसं पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः थुलि हे खँय् जक सीमित मखु, गुकियात कयाः क्वय् उल्लेख याये तिनि । अले मेगु न्हि खः म्हपुजा । थुकुन्हु छँया थाकुलि नकिनं छँजः सकसियां ताःआयु तक म्वाये खनेमा, शरीर स्वस्थ जुयाच्चेनेमा धकाः आशिका यानाः म्हपुजा याना वयाचंगु खः । थुलि जक मखसं मृत्युया व्वनापौ ज्वनावःम्ह यमराजयात तक नं मन्दः च्वयाः म्हपुजा यायेगु प्रचलन भीगु समाजय् न्हयानाचंगु दु । स्वन्ति नखःया अन्तिम न्हि किजापुजा कुन्हु छम्ह चलाखम्ह ततां थः किजायात यमराजं काःवःबलय् ग्वय्स्वां मगंतले, चिकं मन्दः मगंतले, अले ख्वःसिं ख्वला ध्वमगीतले पिइमाः धइगु बाचा याकाः थः किजायात यमराजया पंजां मुक्ति याःगुया लुमन्तिइ तता केहेपिसं दाजुकिजापिनिगु ताःआयुया कामना यानाः पुज्याइगु न्हि खः । थुकथं यमपंचकया थीथी किंवदन्ति दुवाला स्वयेबलय् ध्वदुइगु मूल पक्ष खः मृत्यु अर्थात यमराज ।

■ ऋतुनाप स्वापू

भीसं हनेगु नखःचखः प्रकृतिया हिलावं वनाच्वनीगु ऋतुनाप नं उतिकं स्वापू दु । मोहनी नखः व स्वन्ति निगुलिं शरद ऋतुइ लाइगु नखः खः । शरद ऋतुया आगमन निसं मोहनी नखः हनाः थुगु ऋतु क्वचाइगु इलय् स्वन्ति नखः हनेगु जुइ । शरद ऋतुयात कयाः आयुर्वेदिक सफुली 'रोगीनी शारदी माता' धकाः शरद ऋतु धइगु हे ल्वय्या जननी खः धकाः च्वयातःगु दु । आयुर्वेद कथं दक्वं ल्वय्या रोगराज ज्वर वइगु ल्वचं थुगु ऋतुइ उपद्रव न्यायेकी । थुकिं छु कयं धाःसां शरद ऋतु धइगु रोगब्याधी अप्वइगु ऋतु खः । आः थें न्हापा न्हापा ल्वय्या निदान यायेगु वैज्ञानिक प्रविधिया विकास मजुनिगु अवस्थाय् रोग व्याधिं मुक्त जुइत सृष्टि, स्थिति (पालन) व संहार स्वंगुलिं पक्षया प्रतिनिधित्व यानाच्वीपिं शक्ति मध्ये पालन शक्तिया प्रतिनिधित्व यानाच्वंम्ह शक्ति महालक्ष्मीयात पुज्यायेगु याना वयाचंगु खः । थुकथं मेगु रोचक पक्ष खः सामाज्या, दृष्टियंकया मेहनतया फल (अन्न) दुत वइगु ई । लक्ष्मीद्यः धैम्ह अन्नया अधिष्ठात्री खः । अन्न मदयेकं शरीरया निर्वाह सम्भव मजु । उकिं श्रमयात इश्वरीइ आराधना कथं नालाः भीगु समाजया किसान वर्ग आःतकं अष्टमि पतिकं बसुन्धरा महालक्ष्मीया धलं दनेगु याना वयाचंगु दु । थुकथं लक्ष्मीपुजा कुन्हु नकतिनि दुतवःगु बाली, वा, जाकिया लिसं पोचुंया लक्ष्मीद्यः दयेकाः पुज्यायेगु भीगु थःगु हे परम्परा खः ।

■ मोहनिनाप स्वापू

लक्ष्मीपुजा कुन्हु पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः मोहनि नखःनाप नं स्वापू दुम्ह द्यः खः । मोहनिबलय् छगू हे महाशक्तिया थीथी स्वरूप कथं पीगंद्यः (अष्टमातृका), नवदुर्गा आदि पुज्याइ । उकिसनं विशेष यानाः त्रिशक्ति महाकाली, महालक्ष्मी व महासरस्वति पुज्यायेगु याना वयाचंगु खः । स्वन्तिया लक्ष्मीपुजा कुन्हु पालन शक्तिया अधिष्ठात्री महालक्ष्मी द्यःयात पुज्यायेगु खः । भी नेवाःतय्सं मोहनिबलय् नःलास्वांकुथि वा आगमय् स्यानाम्ह बाहोया ला (खँला) तयाः लक्ष्मीद्यःयात व्व छायेगुया लिसं खँला तयाः गुंगू थनेगु याना वयाच्वनागु दु । नखःपतिकं विशेष स्वां व विशेष परि कार दयेकाः पुज्यायेगु भीगु परम्परा खः । थ्व ल्याखं लक्ष्मीद्यः पुज्यायेत लक्ष्मी स्वां व द्यःव्व लक्ष्मी

गामिया घासा विशेष परिकार खः । लक्ष्मीद्यः पुजा यायेगु खँय् भी नेवाःतय्सं यानावयाच्वनागु पुजा व गैर नेवाःतय्सं याइगु पुजाया पद्धति ज्वःमलाः । भीसं लक्ष्मीद्यःयात तान्त्रिक विधि कथं पञ्चोपचार, पञ्चमकार युक्त सम्हय् ज्वलं तयाः पुज्याइ, उकिं भीसं पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः, आगम परम्परायाम्ह द्यःकथं थुइकेमाः ।

■ तिसा जातिया सठ्ठाण

भीसं पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः धइम्ह म्हायाम्चाया प्रतिक खः । लक्ष्मीपुजा कुन्हु द्यः पुज्याये न्हयः लक्ष्मी द्यः सालेगु ल्याखय् म्हायाम्स्तय्सं पिखालखुं निसं द्यः पुज्यायेगु थासय् तक बँ थिलेगु, मत तयेगु, स्वां क्वकायेगु आदि प्रमुख ज्याया अधिकार म्हायाम्स्तयत् लःलानाः म्हायाम्स्तय्गु सम्मान यानातःगु खः । थुकिं भीगु समाजय् नारी जातिया उच्चस्थान दु धइगु खँ पुष्टि जू । धात्यें धायेगु खःसा यत्र नार्यस्तु पुज्यन्ते, रमन्ते तत्र देवता धइगु हे थ्व खः । नेवाःतय्सं थीथी अवसरय् थीथी लक्ष्मीद्यः पुज्यायेगु यानावयाचंगु दु । गथे छँया 'गृहलक्ष्मी' बाकु (भकारी)यात 'कूथी लक्ष्मी' आदि । थुकथं लक्ष्मीद्यःया स्वरूप मुद्रा आदि पुजाया प्रकृति व साधकया भाव अनुरूप पाः । भीगु समाजय् कतिपुन्हि निसं लक्ष्मीपुजा कुन्हु तक सोढ लक्ष्मी पुज्यायेगु प्रचलन नं थ्वहे अनुरूप खः । मेकथं धायेगु खःसा थ्व छगू हे शक्तिया थीथी स्वरूपया आराधना खः । थ्व सन्दर्भय् दुर्गा सप्तसती चण्डीइ शक्ति तत्वयात दक्व प्राणी मात्रय् माया, चेतना, बुद्धि, निद्रा, क्षुधा, छाया, तृष्णा, लज्जा, शान्ति, मातृ आदि थीथी रूपय् च्वंम्ह छम्ह हे देवीयात नमस्कार धयातःगु दु । छगू हे शक्तिया अनन्य स्वरूपयात पुज्यायेगु भवलय् भी नेवाःतय्सं लक्ष्मीद्यःया ज्वँसा सिन्हःमू म्हायाम्चाया ल्हातं स्वके वियाः म्हायाम्स्तयत् 'लक्ष्मीद्यः'या सम्मान बियातःगु खः ।

■ लक्ष्मीद्यः स्वरूप, आसन व मुद्रा

लक्ष्मीपुजा कुन्हु पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः मूर्तिइ पुज्याइगु मखसं पुतय्सं च्वयातःम्ह द्यःहे पुज्याइगु खः । थुकुन्हु प्यका ल्हाः दुम्ह सिंहासनय् अर्ध पद्मासनय् पथतुनाः जवगु पुलि काउल्याया म्हाय् दिकाच्वंम्ह लक्ष्मीद्यःयात पुज्याइ । थ्वया जवगु ल्हातं ज्वलान्हाय्कं व खवगु ल्हातं सिन्हःमू ज्वनातःगु दइ । अथेहे मेगु निका ल्हाः अभय व वर मुद्रा ज्यानाचंगु जुइ । थज्याःम्ह लक्ष्मीद्यःया जःखः कुवेर व ख्याः दइ । थौकन्हय् बजारय् तःताजि रुपय् लक्ष्मीद्यःया किपा न्याये दुगु कारणं व भी नेवाःतय्सं थःगु स्वरूपया लक्ष्मी द्यः पुज्यायेमाः धइगु सांस्कृतिक मान्यताया प्रचारया म्हाति यानाः न्हयःने ध्वदूगु स्वयेबलय् बांलाःगु किपा जुइवं न्यानाः पुज्यायेगु प्रचलनं थाय् कयाहयाचंगु दु । थुकिं यानाः भीगु सांस्कृतिक मान्यता थ्यंकं न्हना वनीगु स्थिति वयेधुंकूगु दु । आः च्वय् न्हयथनागु स्वरूपया लक्ष्मीद्यःयागु सांस्कृतिक मान्यतायात कयाः छकः दुवाला स्वये । भीसं पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः ह्याउंगु वर्णयाम्ह खः । ह्याउंगु वर्ण अग्नी तत्व (शक्ति तत्व) या प्रतिक खः । छुं नं द्यः पुज्यायेबलय् द्यःया स्वरूप व रंग विशेषयात नं ध्यानय् तयेमाः । आगम परम्परा कथं त्रिशक्ति (महासरस्वती, महालक्ष्मी व महाकाली) धइगु तुयुगु, ह्याउंगु व हाकूगु वर्णयापिं द्यः खः । थ्व स्वंगू रंगया द्यःपिनिगु ध्यान यात धायेवं वा द्यःपिनिगु यथा रुपय् ध्यान याये मास्ति मवःसा, स्वंगू रंग जकया ध्यान याःसां नं त्रिदोषं (कफ, पित्त व वात) मुक्त जुयाः स्वस्थ जीवन हनेखनी धइगु आयुर्वेदिक मान्यता दु । भी पूर्वजपिसं व्यवस्था याना थकूगु त्रि-सन्ध्याया ल्युने नं स्वस्थ जीवनया रहस्य सुलाचंगु दु ।

लक्ष्मीद्यःया जवगु ल्हातं ज्वलान्हाय्कं व खवगु ल्हातं सिन्हःमू ज्वनातःगु दइ । भीसं लक्ष्मीद्यः पुज्यायेबलय् नं थ्व नितान् ज्वलं स्वनाः पुज्यायेमाः । ज्वलान्हाय्कं मण्डलाकार क्षेत्रय् ऊँ च्वयाः

स्वनेमाः । ॐ धइगु ब्रम्हवाचक ब्रम्हया प्रतिक खँवः खः । लक्ष्मीद्यःया खवगु ल्हाःया ज्वँसा सिन्हःमू कुण्डलिनी शक्तिया प्रतिक खः । सिन्हःमूया ठोस स्वरुप धइगु द्यात छायेत तइगु भुइसिन्हः थल जक खः । थुकिया सुक्ष्म स्वरुपयात कयाः विश्लेषण यायेगु खःसा अति गौण तान्त्रिक मान्यता ध्वद्वइ । 'सिन्हःमू' पुसा तये धुंकाःया स्वरुप धइगु त्रिकोणाकार देगः थें खनेदइ । थुकिइ मण्डलाकार खुतँजाः व च्चका गजू नापं यानाः न्हय्तँजाः खनेदइ । थ्व सिन्हःमू मानवदेहया छगू प्रतिकात्मक स्वरुप खः । आगम सफुली शिव वाक्य धकाः 'अहमं विन्दू रजः शक्ति' धकाः च्यातःगु दु । थन सिन्हःमूया गजू शिवया प्रतिक विन्दू रुप खःसा भुइसिन्हः रजः रुप शक्ति कुण्डलिनी खः । अले मण्डलाकार खुतँजा धइगु क्वं निसें छसिकथं मूलाधार चक्र, स्वाधिस्थान चक्र, मणिपुर, चक्र, अनाहत चक्र, विशुद्ध चक्र व आज्ञा चक्र खः । थ्व दक्कं चक्रयात स्वानातःगु दथुथां भीगु शरीरया दुगः क्वँय् शुष्मना नाडी खः । थ्व शुष्मना नाडी जुयाः मूलाधार चक्रय् च्वंम्ह शक्ति आज्ञा चक्रय् च्वंम्ह शिव नापं लाइगु सिन्हःमूया सन्देश खः । तन्त्र शास्त्रय् 'शिव शक्ति आत्मकं ब्रम्ह' भीगु चैतन्य हे शिव व शक्तिया समायोग खः धकाः तथाय् उल्लेख दु । थ्व सन्दर्भय् ज्ञान, सङ्कलिनी तन्त्रया छगू श्लोकय् थुकथं च्यातःगु दु -

इदा भागिरथी गंगा पिंगला यमुना नदी

तयोमध्यगता नादी । सुष्मणाख्या सरस्वती ॥

त्रिवेणीसंगमा यत्र तीर्थराजः श उच्यते ।

तत स्नानं प्रकुर्वीत सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥

भीगु शरीर दुनेया प्रमुख स्वंगू नाडी इदा, पिंगला व सुष्मणायात छसिकथं गंगा, यमुना व सरस्वती खुसि कथं कयातःगु जुल । थ्व स्वंगू खुसिया संगम त्रिवेणीयात तीर्थराज धाइ । थुगु तीर्थय् म्वःल्लुल धाःसा दक्क पापं मुक्त जुइ धइगु च्वय् न्हयथनागु श्लोकया शाब्दिक अर्थ जुल । भीगु म्हय् दुने थ्व तीर्थराजया थाय् आज्ञाचक्र खः । मूलाधार चक्रया शक्ति तत्व दुगः क्वँय्या सुष्मना नाडी (सरस्वती/लुति) जुयाः आज्ञा चक्रय् ध्येनेवं त्रिवेणी जुइगु खः । उगु त्रिवेणीइ थ्यंकाः म्वःल्लुइ फल धायेवं दक्क पापं मुक्त जुयाः शाश्वत सुखया अनुभूति यायेदइ । भीगु शरीर भीसं खना च्वनागु स्वरुप जक मखु थुकियात प्याखं ल्हुइकाच्चंगु शुक्ष्म शरीर धइगु चैतन्य जगत खः । थुकिया अनुभूति धइगु शाश्वत सुख आगम परम्पराया साध्य खः । लक्ष्मीद्यःया मेगु निका ल्हाः अभय व वर मु ज्ञानाच्चंगु जुल । थुगु मुद्राया सन्देश धइगु 'मामेकं शरण वज्र' धइथें खः । शरणय् वःम्हेसियागु दक्क भार लक्ष्मीद्यः थःपिसं कुबिया काःगु सन्देश खः ।

थुकथं भीसं पुज्याइम्ह लक्ष्मीद्यः सिंहासनय् अर्ध पद्मासनय् पयतुनाच्चंम्ह खः । अ पद्मासन धइगु पद्मासनया बछि रुप खः । पयतुना च्वनेगु तःताजि आसनत मध्ये हठयोः पद्मासनयात दकलय् च्वय् तयाः व्याख्या यानातःगु दु । थन पद्मासन धइगु पलेस्वां थें च्वनेगु आसन धयातःगु खः, गथे पलेस्वां लखय् बुयाः, लखं हां ववं नं लः पाखें निर्लिप्त जुइ, अथेहे पद्मासनय् न्हयाब्लें बँय् चुया च्वनेमाःगु लुति पालि निपातं सर्गतय् ब्वयेकाः म्हाया बलं पयतुइगु आसन खः । थुगु आसनया सन्देश धइगु समाजय् च्वनाः साँस्कृतिक जीवन हनाः सांसारिकतां मुक्त जुइगु खः ।

लक्ष्मीद्यःया पालि तःलय् च्वनीम्ह काउल्या सहन शक्तिया प्रतिक, धनप्वः पाछाया च्वनीम्ह कुवेर, अष्ट दिक्पाल मध्येया छम्ह धन द्रव्यया थुवाः ख्याः धुकू पिवाःया ल्याखं लक्ष्मीद्यःया गण खः । गथे बेताः, कवं, भूचा आदि काली कुमारी, भैलःद्यःया गण खः अथे हे थन ख्याः लक्ष्मीद्यःया गण खः । थुकथं लक्ष्मीपुजा कुन्हु भी नेवाःतय्सं थःगु हे पहलं लक्ष्मीद्यः पुज्यानाः थःपिनिगु विशिष्ट साँस्कृतिक धरोहरयात ल्यंका तयेफुगु धइगु नेवाः मात्रया गौरव खः । □ □